

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Radek Valenta

Československá vojenská cvičení 1933-1938

Czechoslovak Maneuvers 1933-1938

Praha 2015

prof. PhDr. Ivan Šedivý, CSc.

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych chtěl poděkovat zejména svému vedoucímu bakalářské práce, prof. PhDr. Ivanu Šedivému, CSc., za podporu, cenné rady a připomínky během vedení práce.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 28. 12. 2015

podpis

ABSTRAKT

Tématem této práce jsou závěrečná vojenská cvičení československé armády v rozmezí let 1933-1938. Práce je rozdělena do devíti kapitol.

První kapitola se zabývá československou armádou a reorganizací v období 1932-1938. Další kapitola se soustřeďuje na charakteristiku závěrečného vojenského cvičení. Třetí kapitola je potom věnována závěrečnému vojenskému cvičení 1934, čtvrtá pojednává o závěrečném vojenském cvičení 1935, pátá kapitola pojednává o závěrečném vojenském cvičení 1936 a kapitola šestá o závěrečném vojenském cvičení 1937. Sedmá kapitola se zaměřuje na rozhodčí službu na závěrečných cvičení. Kapitola osmá přibližuje účast zahraničních delegací na manévrech a konečně kapitola devátá, poslední, se věnuje problematice manévrů v médiích.

KLÍČOVÁ SLOVA

Československá armáda, českoslovenští vojáci, vojenské manévry, vojenský výcvik, První republika, reorganizace ve 30. letech, mezinárodní politicky-vojenská situace, třicátá léta

SUMMARY

Main theme of the thesis is the Czechoslovak Maneuvers in 1936. The thesis is divided into seven chapters.

The first chapter focuses on the creation of Czechoslovak army, the period 1918-1932. The second chapter targets the reorganization of army in the period 1932-1936. The Third chapter is dedicated to the issue of armed forces in the period of the Austrian emperor. The fourth chapter is focused on the Czechoslovak Maneuvres in 1936 and research preparations, course, and made knowleges from the great interwar's maneuvres of Czechoslovak army. The fifth chapter closes arbitration service in the maneuvres. The sixth chapter deals with foreign's delegations on maneuvres and finally the seventh chapter is devoted to attitude and reakcions of czechoslovak's press and mankind.

KEYWORDS

Czechoslovak Army, Czechoslovak soldiers, Military exercises, Military training, the First Republic, Army reorganization in thirties, The international politicalmilitary situation in thirties

Obsah

ÚVOD	7
1. DRUHÉ DESETILETÍ PŮSOBNOSTI ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY	13
2. ZÁVĚREČNÁ VOJENSKÁ CVIČENÍ	20
3. ZÁVĚREČNÉ VOJENSKÉ CVIČENÍ 1934	24
4. ZÁVĚREČNÉ VOJENSKÉ CVIČENÍ 1935	30
I. Malé Karpaty	31
II. Podkarpatská Rus	32
III. Severozápadní Čechy	34
5. ZÁVĚREČNÉ VOJENSKÉ CVIČENÍ 1936	36
I. Východní Čechy	36
II. Západní Slovensko	40
6. ZÁVĚREČNÉ VOJENSKÉ CVIČENÍ 1937	42
I. „slovenské“ manévry	42
II. „moravské“ manévry	45
III. „české“ manévry	47
7. ROZHODČÍ SLUŽBA NA ZÁVĚREČNÝCH CVIČENÍCH	50
I. Rozhodčí služba u letectva	53
8. ZAHRANIČNÍ VOJENSKÉ DELEGACE NA MANÉVRECH	54
9. MANÉVRY V MÉDIÍCH	59
ZÁVĚR	73
ARCHIVNÍ PRAMENY	80
POUŽITÁ LITERATURA	81
POUŽITÁ PERIODIKA A INTERNETOVÉ ZDROJE	85
SEZNAM PŘÍLOH	87

ÚVOD

Tato práce si neklade za cíl vyčerpávající charakteristiku československých manévrů let třicátých; chce ve stručnější formě podat ukázkou vývoje a průběhu závěrečných vojenských cvičení jako vojenského fenoménu postupujícího společností. Jedná se o pokračování výzkumu, jež byl započat bakalářskou prací „Čs. vojenské cvičení 1936“ a který bude nyní doplněn o další důležité vojenské manévry v rozmezí let 1933 až 1938. Téma jsem si vybral také z toho důvodu, že jsem přesvědčen o dosavadní nedostatečné historiografické recepci tohoto tématu¹. Dobové vymezení pokrývá období zhoršující se mezinárodní politické situace. Bylo zvoleno počáteční zasvěcení do rozboru armádní reorganizace z poloviny třicátých let, s jejíž absencí by se vojenské záležitosti rozhodně neubíraly uskutečněným směrem a ovlivnění by postihlo i oblast vojenských manévrů. Zvolené téma reflektuje tyto rozsáhlé akce jako ukončení vojenského výcvikového roku, což v předválečné československé armádě znamenalo každoroční vyvrcholení bojové přípravy vojska. Závěrečná vojenská cvičení byla pořádána k přezkušování nově zaváděných zbraňových systémů, jakožto organizované procvičení velení vojenských svazků od nejnižší úrovně po ty nejvyšší. Z toho důvodu je těmto závěrečným cvičením věnována zvýšená pozornost. Kontrolní mechanismus manévrů je pojednán v kapitole o důležitém činiteli závěrečných cvičení: rozhodčí službě. Projevené nedostatky v případě jednotek nebo štábů nezavdávaly důvody k penalizaci účastníků, nýbrž k důslednému zpracování a rozebrání poznatků pro, po všeobecné stránce vzestupný charakter a zlepšující se úroveň manévrů. V neposlední řadě se tyto manévry jako takové nejvíce blížily k bojovým podmínkám; skutečná válečná kritéria, až na určité výjimky z pohraničí a východu republiky, v podstatě neexistují. Prestiž a respekt pro toto tuzemské vojenské úsilí se v této práci snaží podat skutečnost častých a neméně významných zahraničních návštěv, které doplňovaly aktivní zájem domácích politických i kulturních elit. Nicméně, veškeré záležitosti týkající se manévrů představovaly nezanedbatelný zájem ze strany tuzemských médií; i z toho důvodu tvoří reakce sdělovacích prostředků závěrečnou část diplomové práce.

Z okruhu vojenského posloužily pro toto pojednání v pramenné povaze fondy *Ministerstva národní obrany-hlavní štáb a Vojenské kanceláře prezidenta republiky* z Vojenského archivu v Praze-Ruzyni, doplněné o fondy Masarykova archivu v Praze. Pro interpretaci

¹ V současné historicko-vojenské provenienci např. zcela chybí analýza závěrečných vojenských cvičení z roku 1934 a 1935, která bude součástí této práce.

těchto pramenů byla použita historická analýza armádních manévřů, doplněná o komparativní metodu pro výzkum závěrečných vojenských cvičení v druhé polovině třicátých let minulého století. Ta je zařazena do závěrečné části práce a doplněna porovnáním československých manévřů s manévry německými, rakouskými a maďarskými.² V oblasti veřejného mínění a stanoviska československého tisku byly využity fondy Národní knihovny v Praze a Archivu hlavního města Prahy s analýzou dobového tisku³. Prameny byly dále doplněné níže vymezenou literaturou.

Československá armáda v rozmezí let 1918 do roku 1938 nevyrostla na tzv. zeleném drnu, ale navazovala na předchozí období kdysi slavného, leč se stoletím dvacátým již notně stagnujícího mocnářství rakousko-uherského. Bojové působení občanů české a slovenské národnosti účinkujících na vzdálených a pro stávající režim nepřátelských frontách, neoddiskutovatelně přispělo ke zrození samostatné republiky. Vznik Československa by pravděpodobně, bez přispění legionářů, vznikal na stolech úředníků, diplomatů, poslanců a ministerských předsedů vítězných dohodových mocností minimálně s nemalými těžkostmi. Především ruské legie dobrovolníků čs. národnosti vzbuzovaly respekt současníků dobových i dnešních, vytvářené převážně z občanů žijících na ještě nedávno carském území, ale i dezertérů rakousko-uherské armády. Nasazování životů dělo se nejen z osobních motivů, ale i ve vyhlídce vlastního a plně suverénního národního státu.

V toužebně očekávaném konci války a po vzniku republiky krystalizovalo napětí v pohraničí s většinou německého obyvatelstva a především se konaly regulérní válečné střety s maďarskou a polskou armádou. I přes určité svízele se ukázalo, že občané nového státu byli sebevědomí a ctižádostiví lidé, včetně dobře vycvičeného a organizovaného vojska, kterému nescházela statečnost, odvaha a disciplinovanost.

Nastávající léta pokračovala ve znamení epidemie tzv. španělské chřipky, krátké poválečné krize, ale také pacifismu. Bezpochyby, byl to následek zničující čtyřleté válečné

² Komparace čs. závěrečných vojenských cvičení s německými, rakouskými a maďarskými „protějšky“ je zasazena do roku 1935. Z absence materiálů pramenné povahy ve fondech VHÚ-VHA Praha (pravděpodobně vlivem ztráty či zničení) není rozšířena pro následující další dvě léta 1936 a 1937. Fenomén srovnávání tuzemských manévřů s manévry sousedních a potencionálně nepřátelských zemí není ani v nedostatečné míře zastoupen v odborné české, popř. zahraniční vojensko-historiografické literatuře. Takové to pojednání by si zasloužilo zcela jistě vlastní samostatné tematické zpracování; účel této práce spočívá v domácí vojenské taktické a strategické problematice, jakožto v dalších doplňujících záležitostech ohledně československých závěrečných vojenských cvičení. Nicméně, autor bude pokračovat ve výzkumu fenoménu tuzemských manévřů (včetně detailnějších analýz manévřů z 20. let), které budou dále doplňovány o komparace vojenských cvičení okolních, potencionálně nepřátelských států. Bude se jednat patrně o mnoholeté bádání, podložené archivními prameny zahraniční provenience a svým rozsahem i hloubkou se charakter výzkumu i pozdějšího výstupu zařadí na úroveň práce dizertační.

³ *Venkov, České Slovo, Deník A-Zet, Slovák, Rudé právo, Fašistické listy, Reichenberger Zeitung a Die Zeit.*

reality. S odstupem času byla všeobecně léta dvacátá hodnocena jako „zlatá“; doba svobody, hospodářského rozkvětu, budování armády. Nicméně byla brzy nahrazena dalším desetiletím, se kterým na dveře klepala nová hrozba v podobě Velké hospodářské krize. Na evropské poměry s sebou nesla rozmach autoritativních a nedemokratických režimů; na poměry české, potažmo československé, jako všude jinde po světě hlad, bídu a nejistotu. Vzestup fašismu a autoritářských režimů, pomalu vrhal na Starý kontinent nový a ještě temnější mrak. Sociální problémy začaly být stále více řešeny zaměstnáváním lidí ve zbrojním průmyslu. Tuzemské zbrojovky Škoda Plzeň, ČKD Praha nebo Zbrojovka Brno profitovaly na světových trzích svými skvělými výrobky, ať už se jednalo o děla, tanky či pěchotní zbraně. Poté, co se přehoupla polovina let třicátých, stavební firmy byly schopny najímat více a více dělníků a začalo se budovat souvislé opevnění na hranicích s potencionálně nepřátelskými státy. Léta hospodářské stagnace a deziluze se dotkla také samostatné československé armády. Jednoduše pro ni bylo odváděno méně finančních prostředků, a proto se např. zkracovala základní branná povinnost, nekonala se závěrečná vojenská cvičení, omezovaly se platy osob s vojenským povoláním. Vlivem nepříznivých a znepokojujících mezinárodních událostí se ale armádě postupně dostalo reforem a reorganizace. S neúprosně pokračujícím časem se nemilosrdně zhoršovala mezinárodní politická situace. Československo si začalo, ačkoliv spoléhaje v systém spojeneckých smluv, přivlastňovat armádu coby svého „miláčka“. Armáda byla nepolitická. Sloužit ve zbrani znamenalo hrdost a projev cti. Modernizace prostupovala napříč celým vojenským spektrem, bohužel vlivem finančních možností často velice pomalu. Nejen vojíni si počali uvědomovat, že by období míru mohlo být vystřídáno obdobím další hrůzné války. Nic netrvá věčně a misky osudu se leckdy dokážou krutě vychýlit k nepříznivé straně. Tak tomu bylo i v případě ČSR ve vyvrcholení třicátých let.

Hlavní štáb republiky československé pořádal už od dvacátých let velké vojenské manévry; přesněji jeho III. oddělení-operační. Zde vznikaly náměty ke cvičením, prováděly se přípravy a všeobecně organizace manévrů, čili zpravování výsledné tematiky a vytyčených úkolů, kterých mělo být dosaženo ve vytyčeném prostoru⁴ a čase.⁵ To znamenalo reálnou přípravu vojáků na válečné útrapy, koordinaci jednotlivých armádních složek a přezkoušení nově zaváděných zbraňových systémů. V návaznosti byly vydávány památeční pohlednice, které měly demonstrovat sílu, připravenost a odhodlání národa. Závěrečná vojenská cvičení

⁴ Rok 1934 Českomoravská vrchovina; 1935 západní a východní Slovensko, severozápadní Čechy; 1936 východní Čechy a západní Slovensko; 1937 západní Slovensko, střední Morava, jihozápadní Čechy.

⁵ NOVOTNÝ, Karel. Několik poznatků ze cvičení a manévrů v československé armádě z let 1930-1938. *Historie a vojenství*. Praha 1968, (6/7): 1049.

měla přeci jen důležitější poslání, než podporu korespondence propagandistickými účely. Vyjadřovala připravenost armády; hlavní štáb skrze ně vysílal své „vzkazy spolehlivosti“ spojeneckým zemím, zároveň „upozornění neústupnosti“ pro státy s nepříliš přátelskými pohnutkami. Vojenská cvičení to byla veliká, daleko přesahovala rámec vojenských prostorů v civilní sféře. Na základě vzešlých poznatků byly vytvářeny poznatky nové, v rámci možností poté odstraňovány veškeré chyby.

O československé armádě z prvorepublikového období byla vydána obrovská škála publikací, jejíž vzrůstající tempo se dozajista nezastaví. Zájemcům o poznání vojenských dějin československé republiky československé; ať již z prostředí laického, popř. historikům „z povolání“, se otevírají obrovské obzory ke studiu a bádání z per odborných vojenských historiků, např. Eduarda Stehlíka a jeho přehledné publikace věnované hlavnímu štábu⁶, popř. publikací věnovaných československému opevnění. O historiografii fortifikace v tuzemské provenienci se zasloužil Ota Holub, který je také uváděn jako průkopník tzv. *bunkrologie*. Z obsáhlého výčtu jsou např. přínosné i práce Lubomíra Arona, Martina Ráboňe nebo Radana Láška⁷. V problematice opevnování, ale i vzpomínek hraničářských jednotek, jakožto dalších personálních monografií, vyniká se vzestupnou tendencí nakladatelství Martina Vaňourka⁸, jež ve spolupráci s výše uvedeným Eduardem Stehlíkem zásobuje český trh publikacemi se značně přínosnou hodnotou.

Stručně, zato však přesně a výstižně popisuje armádu kolektiv autorů v publikaci „*Československá armáda v letech 1918-1938*“⁹ a pro náročného čtenáře, dychtícího po přesných skutečnostech, osobností a pojmech je připraven objemný svazek *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938* od autorů Jiřího Fidler a Václava Sluky.¹⁰ Komplexně o armádě pojednává také třetí svazek *Vojenských dějin Československa*¹¹ od kolektivu pod vedením Jiřího Bílka; leč čtenář nesmí zapomínat na výskyt nemálo kapitol

⁶ STEHLÍK, Eduard. *Srdce armády*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky 2006.

⁷ Např. velice věcná a výstižná kniha o opevnění v Čechách i na Slovensku: ARON, Lubomír. *Československé opevnění 1935-1938*. Dvůr Králové nad Labem: Fortprint ; Náchod: Okresní muzeum 1998.

Dále velice přínosná publikace o fortifikaci v Krkonoších, příslušných jednotkách či střety s henleinovci: LÁŠEK, Radan. *Opevnění z let 1936-1938 v Krkonoších*. Praha: Codyprint 2001.

Poté jedna z nejkvalitnějších a nejobsáhlejších prací o tuzemském pevnostním systému z let 1935-1938: RÁBOŇ, Martin, Tomáš SVOBODA a kolektiv. *Československá zed'*. Dvůr Králové nad Labem: FORTPrint 1993

či kniha věnující se (nejen) těžké fortifikaci v oblasti Králicka, tj. nejlépe opevněnému hraničnímu prostoru Československa, potažmo jednomu z nejsilnějších evropských opevnění: RÁBOŇ, M., Oldřich GREGAR a Bohuslav KACHLÍK. *Val na obranu republiky: Československé opevnění z let 1935-1938 na Králicku*. Brno: Spolek přátel československého opevnění, 2005.

⁸ Dostupné na: <http://vanourek.mohelnice.net/>

⁹ Kolektiv autorů. *Československá armáda v letech 1918-1938*. Praha: Federální ministerstvo obrany, 1991.

¹⁰ FIDLER, J. a V. SLUKA. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*. Praha 2006.

¹¹ Kolektiv autorů. *Vojenské dějiny Československa, III. díl*. Praha: Naše Vojsko, 1987.

poplatných době vlády jedné strany. Nelze opomenout i několikasetstránkovou a zároveň základní monografii Bořivoje Čelovského „*Mnichovská dohoda 1938*“¹² k dobovým záležitostem politickým i vojenským, která i v dnešní české historiografii těžko hledá konkurenci.

V posledních letech se zasloužili o zprostředkování nových poznatků ohledně výzkumu předválečné armády vojenští historici Pavel Minařík a Pavel Šrámek.¹³ Mimo jiné, na základě uveřejnění dokumentů z vyšších velitelství z mobilizace v září 1938, odstranili některá chybná fakta, mnohými historiky několik desetiletí nesprávně se opakujících.

V neposlední řadě dnes může zájemce čerpat z bibliografií předních českých odborníků k problematice československé branné moci. Jsou to např. odborné studie o armádě pro dvacátá léta od Tomáše Kykala. Činností vrcholných orgánů¹⁴ obrany republiky se zabývá historik Karel Straka, svůj výzkum dále prohlubuje v otázce československého vojenského zpravodajství¹⁵, včetně vojenského spojení Francie a Československa 1925-1938¹⁶.

Již jednou zmiňovaný vojenský historik Radan Lášek se zabývá také výzkumem československých speciálních bezpečnostních složek SOS¹⁷. Publikace „*Československá generalita*“, tvoří oproti tomu hodnotné sondy do životopisů 9 vybraných generálů¹⁸. V oblasti obrněné techniky se nabízí souhrnný a komplexní svazek „*Československá obrněná vozidla 1918-1948*“ a další neméně zdařilá díla od dvojice Vladimír Francev a Charles K. Kliment či publikace, články a studie z obšírného záběru historika Ivo Pejčocha. Z oblasti studie armády a událostí roku 1938, včetně letecké provenience existují rovněž obsáhlé a kvalitní publikace Miloslava Johna. Dále lze uvést stručnou, ale výstižnou knihu „*Historie československého vojenského letectva*“ od Václava Borovana, v neposlední řadě také hodnotné publikace z výběru bibliografie Jiřího Rajlichy.

¹² ČELOVSKÝ, Bořivoj: *Mnichovská dohoda 1938*. Šenov u Ostravy: Tilia 1999.

¹³ Odborné články a studie, ale i recenze a upozornění na nově vyšlé knihy, doplněné o mikro historické sondy a další zajímavosti reflektující armádu předválečnou přes československou lidovou armádu k současné branné moci České republiky. Dostupné na: <http://armada.vojenstvi.cz/>.

¹⁴ STRAKA, Karel. *Vojáci, politici a diplomaté. Československá vojenská delegace na jednáních Mezinárodního výboru v Berlíně a odstoupení českého pohraničí v říjnu 1938*. Ministerstvo obrany ČR-AVIS, Praha 2008.

¹⁵ STRAKA, K. *Souvislosti vědy a výzkumu s obranou Československé republiky-Vojenský ústav vědecký v letech 1936-1938*. Ministerstvo obrany ČR – AVIS, Praha 2006.

¹⁶ STRAKA, K. *Francie a Československo 1914-1945. Léta nadějí, zkázy a bojů na společných frontách*. Praha: Vojenský historický ústav 2007.

¹⁷ Třísvazková publikace: LÁŠEK, R. *Jednotka určení SOS*. Praha: Codyprint 2006-2008., popř. kniha LÁŠEK, R. *Velitelé praporů SOS*. Praha: Codyprint 2009. Viz. odkaz č. 55.

¹⁸ Reprezentativní prvek tvoří generálové Fassati, Fiala, Gajda, Husák, Lášek, Matoušek, Rytíř, Syrový a Šidlík. LÁŠEK, R. *Československá generalita*. Praha: Codyprint 2013.

Oproti tomu o problematice závěrečných cvičení československé armády nalezne čtenář v současné česky psané literatuře poznatků a informací podstatně méně. Seriózní uvedení k této záležitosti skýtá článek s analýzou manévru: Karel Novotný, „*Několik poznatků ze cvičení a manévru v československé armádě z let 1930-1938*“. *HaV* 1968, č. 6/7.¹⁹ Znameníé poznatky se nacházejí i v novějších studiích Zdenko Maršálka „*Rychlé svazky na závěrečném cvičení čs. armády v roce 1937*“. *HaV* 2002, č. 1; a dále „*Pan prezident jede na manévry*“. *Dějiny a současnost* 2006, č. 12. Přehledné pojednání obsahuje kniha Pavla Šrámka „*Z historie československé armády 1932-1939*“,²⁰ kde je závěrečným vojenským cvičením třicátých let věnovaná celá kapitola. Neméně komplexní syntézy v současné době vychází i na webu Vojenského historického ústavu pod taktovkou Karla Straky²¹.

¹⁹ Navzdory staršímu datu vydání má článek stále aktuální hodnotu se základním přehledem analýzy manévru, rozšířeným o popis závěrečných vojenských cvičení 1936 a 1937.

²⁰ ŠRÁMEK, Pavel. *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939*. Praha: Mladá fronta, 2008.

²¹ Dostupné na: <http://www.vhu.cz/category/aktuality/>.

1. DRUHÉ DESETELETÍ PŮSOBNOSTI ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY

Přísaha příslušníků československé armády v letech 1918 až 1939

„Přisaháme při všem, co jest nám svato, a v plné shodě se svým svědomím a přesvědčením, že budeme poslušni presidenta a vlády republiky Československé a všech svých velitelů, presidentem a vládou ustanovených; přísaháme, že budeme bez odmluvy plniti jejich nařízení vždy a všude, i v nebezpečí, bez váhání a odporu, že svých vojsk neopustíme, ale i životy své ochotně dáme na ochranu vlasti a za její svobodu; přísaháme, že budeme druh druhu milovati, k sobě věrně státi, v nebezpečí se neopouštěti, ale až do konce se brániti tak, jak nám káže mužná čest a vědomí povinností občanských. Tak přísaháme!“²²

Třicátá léta znamenala, nejen pro evropský prostor dvacátého století, palčivě těžké období Velké deprese. Mezinárodní politika, na jednu stranu zatížená nutností řešit nesnadné hospodářské i sociální problémy, nesla se ale také v duchu i tehdy aktuální myšlenky odzbrojení. Zkušenosti z předešlé, tzv. Velké války, byly uloženy v paměti přeci ještě příliš hluboko. Avšak ani to nebylo zárukou nalezení shody mezi evropskými velmocemi Spojených národů. Pomyslným hřebíkem do rakve odzbrojovacích tendencí přispělo Německo svým odchodem 14. října 1933 z jednání v Ženevě. O dva roky později následovalo znovuoobnovení říšské armády²³ a boj o revizi versailleského míru se nezastavil ani na jaře 1936 obsazením Porýní.²⁴

V československém vojenském prostředí se první důsledek krize projevil v květnu 1932, kdy bylo, i navzdory silnému nesouhlasu Ministerstva národní obrany a hlavního štábu, uzákoněno zkrácení základní vojenské služby na 14 měsíců.²⁵ Mezi lety 1928 až 1934 nastal největší pokles akceschopnosti armády, doprovázený daňovým zatížením jednoho občana o

²² ŠNAJDR, Jaroslav. *Události v československé armádě v roce 1938: Sborník dokumentů a úvah, názorů a článků publikovaných v odborných časopisech a internetových serverech*. Praha 2012, s. 3.

²³ Přesné datum 16. března 1935. KLIMEK, Antonín a Eduard KUBŮ. *Československá zahraniční politika 1918-1938*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku 1995, s. 70.

²⁴ KVAČEK, Robert. *Nad Evropou zataženo*. Praha: Svoboda 1966, s. 33. Srov. SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách. Německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Praha: Pragma 2002, s. 156. Srov., viz podrobněji SHIRER, William L. *The Collapse of The Third Republic*. New York: Simon and Schuster 1969, s. 261.

²⁵ ŠRÁMEK, P. *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939*. Praha 2008, s. 20.

17% k brannému rozpočtu.²⁶ Tato skutečnost vystihovala snižování početních stavů vojska u pěchoty formou rámcování²⁷. Jeden pěší pluk z každé divize byl rámcován, zbylé pěší pluky zahrnovaly dva plné a opět jeden rámcový prapor a takto organizované měly být i pěší pluky horské. Téměř o celou polovinu stavu znamenalo omezení u horského dělostřelectva, u jezdeckých pluků se zrušila jedna ze dvou kulometných eskadron. Ustanoven byl ale i jeden nový hraničářský prapor, protiletadlový pluk, jezdecký pluk a prapor Útočné vozby²⁸ se dočkal rozšíření na pluk. Vozatajstvo mělo býti přiděleno k dělostřelectvu, zatímco automobilové vojsko zrušeno. Veškeré tyto změny nastoupily v platnost v září 1933.²⁹

Tehdejší stav armády by se dal dobře charakterizovat těžkopádností a neodpovídal moderním válečným směrnicím. Důležitá změna k lepšímu vznikla nástupem majora Josefa Fetky do operačního oddělení Hlavního štábu do funkce nového vedoucího operační skupiny v roce 1931. Jednalo se o organizačně mimořádně schopného důstojníka, bez něhož by připravované armádní reformy jen těžko vznikaly; ty se ostatně začaly realizovat o rok později ve formě rozsáhlého plánu reorganizace a modernizace armády. Výsledek „Armáda v poli“, byl 9. května 1933 schválen náčelníkem Hlavního štábu generálem Janem Syrovým.³⁰ Ten byl, navzdory veškerému respektu a autoritě z předchozí účasti v ruských legiích, přeřazen, i z popudu prezidenta Masaryka, na místo generálního inspektora. To do té doby zastával armádní generál Alois Podhajský.³¹ Stalo se tak z důvodu zaostávající spolupráce a informovanosti, jakožto absencí rozkazů pro jednotlivá oddělení Hlavního štábu, do jehož čela byl 30. listopadu 1933 zvolen dosavadní zemský velitel v Košicích, ráznější a rozhodnější divizní generál Ludvík Krejčí.³² Dokreslení reality mezinárodního vývoje charakterizuje komentář Edvarda Beneše z téhož roku: „ ... *kdybych věděl, že nebude válka, ustanovil bych Syrového* “. ³³

²⁶ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky: díl třetí*. Praha: Libri 2003, s. 451.

²⁷ Rámcování je redukce organizační struktury v jejích určitých prvcích a současně snížení početního stavu osob a výzbroje. ŠRÁMEK, P. *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939*. Praha 2008, s. 51.

²⁸ Dobové terminologické označení pro tankové jednotky, termín byl přejatý z anglického a francouzského prostředí; postupem času se vžil název tank namísto pojmenování útočný vůz.

²⁹ STRAKA, K. *Historie československé armády 3: československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2007, s. 28

³⁰ STEHLÍK, E. *Srdce armády*. Praha 2006, s. 24. Srov. HAMÁK, Bedřich a Ivo VONDROVSKÝ. *Mobilizovaná československá armáda 1938*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint 2010, s. 7.

³¹ Do penze odešel k 31. 12. 1933. FUČÍK, Josef. *Generál Alois Podhajský*, Praha, Litomyšl: Paseka 2009, s. 332.

³² Předchozí kandidát na post náčelníka hl. štábu byl divizní generál Lev Prchal, který se ale kandidatury musel zříci poté, co se zjistilo, že Prchalův švagr Bruno Böhme je vůdce Deutsche National-sozialistische Arbeiterpartei v Odrách. ŠRÁMEK, P. Personální změny ve velení československé armády v roce 1933. In: *O dějinách a politice*. Ústí nad Labem: Albis International 2001, s. 25-35.

³³ FIDLER, J. *Na čele armády. Náčelníci hlavního štábu branné moci 1919-1939*. Praha: Naše vojsko 2005, s. 48.

Prvním a nejdůležitějším problémem, řešeným ve vyměněných nejvyšších kruzích hlavního štábu, byla otázka zabezpečení hranic republiky. Projednávaly se dvě varianty: první spočívala v zavedení mohutných motorizovaných svazů likvidujících nepřátelské výpady v pohyblivé obraně a druhá ve výstavbě pravidelné opevněné linie k pokrytí prvního nepřátelského útoku a uskutečnění mobilizace i možnosti obrany do příchodu spojeneckých sil. V konečném důsledku zvítězila varianta druhá.³⁴

Délka základní vojenské služby byla upravena novým zákonem, spěšně schváleným roku 1934, ze čtrnácti měsíců na 2 roky, a ačkoliv jeho působnost vešla až 1. října 1935, týkal se i odvedenců z roku 1933 a první vojáci, kteří absolvovali dvouletou brannou povinnost, odcházeli do civilu až v 1935, potažmo o rok déle.³⁵ 6. října 1933 se zrodila Nejvyšší rada obrany státu, v čele s prezidentem republiky a vrchním armádním velitelstvím pro účely obrany republiky a díky ní se i o rok později přidělily první mimořádné dotace čs. armádě.³⁶ Ke konci 1933 proběhly další velké reformy personálního charakteru; I. zástupcem náčelníka Hlavního štábu byl jmenován generál Karel Husárek, hlavně díky dobrým výsledkům z Kurzu pro vyšší velitele, plukovník Bohuslav Fiala byl po úspěšném ukončení kurzu praxe velitele pěšího pluku potvrzen jako staronový přednosta operačního oddělení a vyměněny byly i posty dalších třech přednostů oddělení Hlavního štábu.³⁷

Čs. armáda počátkem roku 1933 obsahovala dohromady sílu dvanácti divizí sestávajících ze čtyř pluků, doplněných o dvě horské, tři jezdecké a dvanáct záložních brigád. Zahrnovala v sobě i hraničářské prapory, armádní dělostřelectvo, letectvo v součtu třiceti letek, stejné množství protiletadlových baterií a tomu přiměřený počet telegrafních, ženijních, dopravních a dalších jednotek služeb a zabezpečení týlu.³⁸

Reorganizace válečné armády, připravována skupinou operační sekce Hlavního štábu, vzešla v platnosti 15. května 1935. Dětila na dva celky, a to armádu krycí s úkolem ochrany hranic i provedení mobilizace a armádu manévrovací, jež by mobilizací vznikla. Tabulkové propočty se měly naplnit do organizačního schématu: 23 divizí, 15 hraničních oblastí v síle

³⁴ Argumenty v podobě spojenectví s Francií, která budovala vlastní pevnostní systém Maginotovu linii, dále surovinová základna a vytvoření tisíců pracovních míst v době obrovské nezaměstnanosti. KOLEKTIV AUTORŮ. *Československá armáda v letech 1918 – 1938*. Praha 1991, s. 53-54.

³⁵ KÁRNÍK, Z. *Malé dějiny Československa*. Praha: Dokořan 2008, s. 320-321. Srov. KOLEKTIV AUTORŮ. *Československá armáda v letech 1918 – 1938*. Praha 1991, s. 54.

³⁷ ŠRÁMEK, P. *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939*. Praha 2008, s. 24-25.

³⁸ MINAŘÍK, Pavel. *Reorganizace armády ve 2. polovině 30. let a vytvoření operační sestavy vojsk po vyhlášení mobilizace*[online]. C1999, poslední revize 2003[cit.2015-22-06].

Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/mobilizace/1.htm>

divize, 4 jezdecké brigády, 6 leteckých pluků, což dohromady mělo tvořit 43 svazů v síle 799 letadel, 2260 děl a 505 tanků, což se do září 1938 neuskutečnilo.³⁹

Podstatnou změnou bylo vytvoření nového velitelského stupně mezi úrovněmi velitelství armády a divize (hraniční oblasti), a to velitelství sboru. Tím se zlepšilo operační seskupování vojska. Rychlejší a efektivnější koordinace jednotlivých armádních složek slibovala lepší a silnější koncentraci sil na hlavních směrech. Nemotornost byla vystřídána zvýšenou manévrovací schopností, k čemuž přispěla reorganizace základních taktických svazků. Těžkopádná čtyřpluková pěší divize byla zeštíhlena na tříplukovou. Tři pěší pluky tedy od nynějška tvořily základ divize, včetně 1 lehkého dělostřeleckého oddílu, ženijních, telegrafních a dalších týlových rot.⁴⁰ Tento přechod na tříplukový systém byl dále přezkoumáván na závěrečných cvičeních roku 1934.

V případě potencionálního válečného střetnutí, vedeným ve spolupráci se spojenci i Francií, se očekávalo „severní válčiště“ zastoupené znepráteleným Německem a „válčiště jižní“ tvořené Maďarskem.⁴¹

Pro armádu mírovou byly od 15. října 1935 také ustanoveny nové velitelské stupně mezi zemským vojenským velitelstvím a divizí, dohromady celkem 7 velitelství sborů:

I. sbor Praha,

II. sbor Hradec Králové,

III. sbor Brno,

IV. sbor Olomouc,

V. sbor Trenčín,

VI. sbor Košice,

VII. sbor Banská Bystrica.⁴²

³⁹ ŠRÁMEK, P. *Československá armáda v roce 1938*. Brno-Náchod: Společnost přátel čs. opevnění 1996, s. 11.

⁴⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Vojenské dějiny Československa, III. díl*. Praha 1987, s. 384-385.

⁴¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Československá armáda v letech 1918 – 1938*. Praha 1991, s. 51.

⁴² KOLEKTIV AUTORŮ. *Vojenské dějiny Československa, III. díl*. Praha 1987, s. 382. Srov. MINAŘÍK, P. a ŠRÁMEK, P. *Personální přehledy předválečné armády. Velitelé sborů*[online]. Poslední revize 2013[cit.2015-10-11]. Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/personalie/7.htm> Srov. BLÁHA, Silvestr a Rudolf MEDEK. *Dvacet let československé armády v osvobozeném státě*. Praha: Svaz čs. důstojnictva 1938, s. 158.

Dosavadní čtyřplukový systém divize byl přeměněn na tříplukový opět dle vzoru schématu armády válečné. Veškeré změny vešly v platnost 1. ledna 1937.⁴³ Do oblasti Čech spadala:

1. divize Praha, **2. divize** Plzeň, **3. divize** Litoměřice, **4. divize** Hradec Králové, **5. divize** České Budějovice a **13. divize** Kolín.

Na Moravě byly rozmístěny čtyři divize: **6. divize** Brno, **7. divize** Olomouc, **8. divize** Hranice a **14. divize** Kroměříž.

Pro Slovensko a Podkarpatskou Rus to bylo sedm divizí: **9. divize** Trnava, **10. divize** Banská Bystrica, **11. divize** Košice, **12. divize** Užhorod, **15. divize** Trenčín, **16. divize** Ružomberok a **17. divize** Spišská Nová Ves.⁴⁴

Započaté změny reflektoval po letech ve svých vzpomínkách generál Ludvík Krejčí: „V armádě začal vítězit optimismus, chuť do práce denně rostla, kázeň se utužovala a morálka stoupala. Nastalo velké pracovní vypětí na všech velitelských stupních a dobrý výsledek byl všude patrný. Armáda získávala na prestiži počínaje rokem 1935, do té doby byla popelkou.“⁴⁵

Čs. armáda zažívala spolu s reorganizací i modernizaci výzbroje; od poloviny třicátých let byla pěchota vybavována moderními protitankovými kanony a minomety, dělostřelectvo dostávalo nové typy hrubých a protiletadlových kanonů a podstatně se inovovala i motorizace pěchoty, dělostřelectva i např. ženijního vojska. Stávající jezdecké brigády byly vystřídány čtyřmi rychlými divizemi⁴⁶ oficiálně k 1. lednu 1938, celý přerod se ale víceméně odehrál o rok předtím. První komplexní testování rychlých divizí proběhlo na podzimních závěrečných manévrech roku 1937. Velitelství těchto svazků byla vytvořena v Praze, Brně, Bratislavě a v Pardubicích. Každý, tento převážně motorizovaný útvar, byl zastoupen velitelstvím divize, jezdeckou a motorizovanou brigádou. Vedle sebe tedy stálo jezdecké, obrněné automobily, lehké tanky, cyklisté, motorizované pěchoty a dělostřelecké prvky. Nákladní automobily nahrazovaly dosavadní koňská spřežení, avšak to nebylo zvykem pro zásobovací či týlové jednotky.⁴⁷

⁴³ MINAŘÍK, P. *Reorganizace armády ve 2. polovině 30. let a vytvoření operační sestavy vojsk po vyhlášení mobilizace*[online].C1999, poslední revize 2003[cit.2015-22-06].

Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvaledna/mobilizace/1.htm>

⁴⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Československá armáda v letech 1918 – 1938*. Praha 1991, s. 52-53.

⁴⁵ ŠRÁMEK, P. *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939*. Praha 2008, s. 136.

⁴⁶ Srovnatelné např. s německými panzer-division.

⁴⁷ KOLEKTIV AUTORŮ. *Vojenské dějiny Československa, III. díl*. Praha 1987, s. 389.

Obrněné vlaky, jež byly prvními představitelé pancéřových složek armády, doplnily ve dvacátých letech zdařilé vlastní konstrukce obrněných automobilů a o desetiletí déle tančíky, tehdy tendenční záležitost s nepříliš uspokojivým služebním nasazením. Druhá polovina třicátých let se pak nesla ve znamení zavádění moderních lehkých tanků Škoda Lt. vz. 35. Z jednoho tankového pluku byly k 16. září 1935 vytvořeny pluky tři, doplněné o Učiliště útočné vozby.⁴⁸ Velitelství této brigády útočné vozby bylo 15. října zřízeno v Milovicích se zaměřením organizačním, personální i výcvikovým. V březnu 1937 prodělala brigáda zánik a následnou reinkarnaci, v rámci I. odboru MNO bylo založeno 7. oddělení útočné vozby. S dobou krátké životnosti doplnil ještě v září 1938 nově sestavený čtvrtý pluk útočné vozby tři pluky dosavadní.⁴⁹

Až do mobilizace 1938 představoval, ve své kategorii jeden z nejlepších dvouplošníků a to Avia B-543, páteř československého letectva; ve své době však již předstižený celokovovými stíhacími jednoplošníky. Bombardovací letectvo sestávalo opět převážně z překonaných dvouplošníků, situace tedy byla řešena nákupem licence pro produkci francouzského těžkého bombardéru MB-200 a sovětského víceúčelového letounu Tupolev SB-2. Problémy se ale týkaly i palubní výzbroje; bombardéry závažně postrádaly moderní kulometné zaměřovače, závěsníky na pumy, dýchače nebo i jen dostatečný počet leteckých kulometů vz. 30. Vrchní velení letectva zastávalo konzervativní přístup a mnoho slibných konstrukcí i pokročilých letounů zůstávalo pouze v prototypch.⁵⁰ V roce 1938 bylo čs. letectvo organizováno v plukovním systému s dislokací:

I. Letecký pluk 1 T. G. Masaryka v Praze⁵¹, **II.** Letecký pluk 2 dr. Edvarda Beneše v Olomouci, **III.** Letecký pluk 3 generála letce M. R. Štefánika v Piešťanech, **IV.** Letecký pluk 4 (stíhací) ve Kbelích, **V.** Letecký pluk 5 (těžký bombardovací) v Brně a konečně **VI.** Letecký pluk 6 (lehký bombardovací) ve Kbelích.⁵² Mobilizací 23. září téhož roku vzniklo dohromady 55 polních letek:

⁴⁸ VALENTA, Radek. *Československé tanky Škoda Lt. vz. 35, Praga Lt. vz. 38*. Praha, 2011. Proseminární práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Prof. PhDr. Drahomír Jančík, CSc., s. 5. Útočná vozba, termín pro tankové a obrněné jednotky v ČSR v meziválečném období.

⁴⁹ FRANCEV, Vladimír a Charles K. KLIMENT. *Československá obrněná vozidla 1918 – 1948*. Praha: Ares, Naše vojsko 2004, s. 104-105.

⁵⁰ JOHN, Miloslav. *Čs. letectvo v roce 1938*. Beroun: Baroko a Fox 1996, s. 9-21. Srov. ZORACH, Jonatan. *The Czechoslovak army, 1918-1938*. Columbia university 1975, s. 233-234.

⁵¹ Od ledna 1938 Hradec Králové.

⁵² FIDLER, J. a V. SLUKA. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*. Praha 2006, s. 379-382.

21 stíhacích, 16 pozorovacích, 5 průzkumných; dále 7 lehkých a 6 těžkých bombardovacích.⁵³

Parlament republiky odsouhlasil r. 1936 důležitý Zákon o obraně státu, později také Zákon o branné výchově⁵⁴ a v témže roce 23. října, vznikly jednotky SOS-Stráže obrany státu, které byly tvořeny z příslušníků četnictva, finanční stráže, vojáků a dobrovolníků s prvotním úkolem ostrahy státních hranic.⁵⁵ Zvláštní úvěr přijatý v červnu, upravoval realizaci zbrojního programu. Na jeho základě měla být čs. armáda koncem 1939 tvořena silou 788 tanků, 1168 protitankových kanonů, 676 minometů, 2256 děl, 368 protiletadlových kanonů, 622 letadel. A následný mimořádný úvěr z července 1937 tyto počty navyšoval na 1053 tanků, 1740 protitankových kanonů, 676 minometů, 2424 děl, 392 protiletadlových kanonů a 852 bojových letadel. Konečná lhůta tohoto organizačního plánu měla být k roku 1942, vývoj událostí ale veškeré záměry zmařil.⁵⁶

⁵³ BORO VAN, Václav. *Historie československého letectva 1914-1945*. Praha: Knižní klub ve spolupráci s nakladatelstvím Cento 1998, s. 66. Srov. FIDLER, Jiří. *Na zrazeném nebi. Encyklopedie československého vojenského letectva za branné pohotovosti státu na podzim 1938*. Praha: Libri 2015, s. 176-182.

⁵⁴ Upravoval např. do hloubky nařízení a opatření na protiletadlovou obranu civilního obyvatelstva.

⁵⁵ BLÁHA, S. a R. MEDEK. *Dvacet let československé armády v osvobozeném státě*. Praha 1938, s. 161. Srov. LÁŠEK, R. *Jednotka určení SOS*. Praha: Codyprint 2006, s. 12. Srov. KÁRNÍK, Z. *České země v éře první republiky, díl třetí*. Praha 2003, s. 453.

⁵⁶ ŠRÁMEK, P. *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939*. Praha 2008, s. 28.

2. ZÁVĚREČNÁ VOJENSKÁ CVIČENÍ

„Účelem závěrečných cvičení hlavní skupiny bylo dáti velitelům všech stupňů možnost vésti jednotky a řídit operace za poměrů plynoucích ze základní situace. Velitelé armád byli postaveni do různých situací, oba s ofensivním úkolem. ... V rámci jednotek byly mimo to prováděny zkoušky s různými bojovými prostředky a jednotkami nově organisovanými.“⁵⁷

Velká vojenská cvičení označovaná jako manévry byla nedílnou součástí bojové přípravy evropských armád přibližně již od poloviny 19. století. Jednalo se o dvoustranná cvičení, při kterých každá bojující strana aplikovala, na základě určených námětů, výlučně vlastní organizaci a vlastní pravidla vedení boje pro „*úkony a operace válečné*“. Vedle toho ještě probíhaly manévry jednostranné s předpokládaným a značkováným nepřítelem. V Prusku se od roku 1840 ustanovily nařízení a směrnice vojenských cvičení a později se dále rozvíjely. Zahrnovaly přesné pokyny k přípravě a realizaci manévrů, upravovaly povinnosti řídicí a rozhodčí služby i cvičících vojsk. Pro cvičení s velkou koncentrací vojska byly v roce 1870 staré instrukce přepracovány a následně se šířily i do ostatních armád, jako např. francouzské, anglické či rakousko-uherské.⁵⁸

V Rakousko-uherské armádě probíhala velká dvoustranná cvičení pravidelně každý rok v září, kdy v období po sklizni nehrozily velké polní škody. Ve specializovaných případech tomu mohlo být ale i od jara do června. Během roku se navíc mohlo odehrát více na sobě nezávislých cvičení. Všechny se účastnil až do roku 1909 císař František Josef I. Jakýsi pomyslný rekord byl dosažen r. 1874, kdy se konaly manévry paterý;⁵⁹ všechny za účasti císaře. Nejčastější manévry byly pěší⁶⁰, ale pořádaly se i jezdecké, pevnostní, horské a námořní výsadkové. Sbor nezávislých rozhodčích důstojníků dohlížel nad správným chodem a vojáci jedné ze cvičících stran se odlišovali bílou páskou kolem pokrývky hlavy. Boje probíhaly pouze během denního světla. Tento fenomén byl vždy považován za významnou společenskou událost; vyzdobená města vítala císaře a jeho doprovod, uvítací ceremonie

⁵⁷ Úvod k poznatkům ze závěrečných cvičení v roce 1936; VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 6672 Taj., kar. 481, s. 5.

⁵⁸ GAREJEV, M. A. *Taktická cvičení a manévry*. Moskva: Vojenizdat 1977, s. 58.

⁵⁹ Totis, Brandýs n. L., Alcsut, Arad, Pešť.

⁶⁰ Včetně účasti jezdeckva a dělostřelectva.

doplňovala hudební produkce, školní představení apod. To vše doprovázela ve většině případů ukázková kázeň a velice kladné přijímání vojska obyvatelstvem.⁶¹

Československá republika pokračovala v trendu uskutečňování velkých vojenských manévřů. K udržení chodu vojska, vyzbrojování a modernizaci svých prostředků vynakládala nemalé částky ze státního rozpočtu. Vojenské manévry byly v tehdejší terminologii označovány jako závěrečná vojenská cvičení, kterých se zpravidla zúčastnily dvě znepřátelené armády v minimální síle několika divizí. Každá cvičící strana byla označena modře nebo červeně a vojáci se v poli odlišovali barevným rozlišením na přilbách. Jednalo se vždy o dovršení vojenského výcvikového roku. Manévry představovaly vyvrcholení výcviku velitelů, štábů a vojsk; byly také prostředkem, jak v praxi vyzkoušet nově zaváděné zbraňové systémy. Ve třicátých letech se postupně proměňovaly do událostí značných rozměrů, daleko přesahující rámec uzavřených vojenských prostorů. Konaly se v běžném civilním prostředí, což přinášelo kontakt s civilním obyvatelstvem a zároveň navozovalo válečnou situaci v lokalitách probíhajícího cvičení.

První meziválečné závěrečné cvičení se odehrálo na začátku září v roce 1922 na Sedlčansku.⁶² Jednalo se o první vojenské přezkoušení branců prezenční vojenské služby, které jako hosté sledovali vysocí armádní představitelé, včetně prezidenta Masaryka. Podle námětu se Bavorská republika odtrhla od Německa, spojila se s Rakouskem a zaútočila na ČSR s tím, že se jí podařilo překročit přechody Vltavy u Kamýku a Zrůbku. Zřídila zde předmostí, načež měla odpovědět zmobilizovaná branná moc československá a zahnat Bavorsy za hranice republiky. Výsledek čtyřdenních manévřů nedopadl pro útočníky příliš úspěšně, obránci by s největší pravděpodobností uhájili své pozice. Potvrdilo se, že pouze legionářské úspěchy zdaleka nepostačovaly. Projevila se nezkušenost mužstva; na bojišti vážlo předávání rozkazů, ale i zásobování a na výši nebyly ani taktické záležitosti. Mladá armáda stála ještě před dalekou cestou učení se vojenskému umění.⁶³

Na konci každého dalšího výcvikového vojenského roku se konala další závěrečná cvičení, která byla hojně navštěvována nejen domácími politickou elitou, ale i představiteli

⁶¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Pod císařským praporem, historie habsburské armády 1526-1918*. Praha: Elka Press 2003, s. 314.

⁶² KOSTRBA-SKALICKÝ, Oswald. *Bewaffnete Ohnmacht : Die Tschechoslowakische Armee 1918-1938*. In: BOSL, Karl. *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat: Vorträge der Tagungen des Collegium Carolinum in Bad Wiessee vom 24. bis 27. November 1977 und vom 20. bis 23. April 1978*. München, Wien: R. Oldenbourg Verlag, 1979, s. 493.

⁶³ MARŠÁLEK, Zdenko. *Pan prezident jede na manévry. Dějiny a současnost*. 2006, **XXVIII**(12): 33-36. Srov. *Vojenská hlídka. Polní cvičení v Čechách. Československý legionář*. 1922, **VI**(37): 5.

zahraničních vojenských delegací. Konec dvacátých let se nesl ve znamení narůstající světové hospodářské krize, což mělo za následek veliké finanční redukce pro armádu. Operační oddělení hlavního štábu přes veškeré problémy manévry pořádalo, i když jen v omezenější míře. Změna ale nastala v roce 1932, kdy se vlivem úsporných opatření a finančních škrťů pro vojenskou správu závěrečná vojenská cvičení nekonala a to ani o rok později.⁶⁴

Do směrnic pro výcvik pronikaly v tomto období postupně názory manévrového pojetí boje. V praxi byl tak kladen větší důraz na pohyb a útočné akce, než na vedení defenzivy. Rychlé přesuny probíhaly i během noci. Často se trénovala schopnost využít mezer v postavení protivníka, a to především jezdecktvem. Od roku 1934 se realizovaly plány na výcvik oddílů čtyřdenním cvičením mimo posádku; hraničářské a cyklistické prapory měly absolvovat několik zdokonalení v horách v rámci třiceti dnů. Vybrané pěší prapory se účastnily desetidenního cvičení v pohraničí. Také začala být prováděna meziposádková cvičení na úrovni pluku i praporu a součinnost ve cvičení různých druhů zbraní. Ta se konala po dobu 2 týdnů mimo posádky. Jednotky, které se měly zúčastnit závěrečných vojenských manévrů, si jejich dobu započítávaly do uvedených 14 dnů.⁶⁵

Divizních manévrů na Slánku roku 1928 se kromě dvou soupeřících divizí zúčastnila poprvé i jezdecká brigáda zesílená praporem motorizované pěchoty, četou obrněných automobilů a cyklistickou eskadronou. Tento průbojný prvek přinesl svoji pohyblivostí rychlejší spád a častěji se měnící situace s neobvyklými úkoly pro velení.⁶⁶

Spolupráce pěšího vojska s předchůdci útočné vozby ale nebyla doposud plně vžita a vážla ještě i na cvičeních v roce 1929 na Hané⁶⁷. První domácí tankové jednotky⁶⁸ se účastnily manévrů až v roce 1934 na Českomoravské vrchovině; do té doby používala armáda pouze atrapy tanků, které sloužily pouze k podpoře pěchoty⁶⁹.

Pro závěrečná vojenská cvičení, ale i pro výcvik a bojovou přípravu menších jednotek se námět pokaždé připravoval v III. oddělení-operačním hlavního štábu, a to podle představ

⁶⁴ VÚA-VHA, fond MNO, 1933, č.j. 27957 Dův., kar. 101, s. 1.

⁶⁵ NOVOTNÝ, K. Několik poznatků ze cvičení a manévrů v československé armádě z let 1930-1938. *Historie a vojenství*. Praha 1968, (6/7): 1048.

⁶⁶ LÁŠEK, R. *Československá generalita*. Praha: Radan Lášek-Codyprint, 2013, s. 380.

⁶⁷ VÚA-VHA, fond MNO, 1929, č.j. 1741. Dův., kar. 85, s. 24.

⁶⁸ První čs. lehký tank Lt. vz. 34.

⁶⁹ Teprve na sklonku dvacátých let obdržela armáda obrněné automobily OA. vz. 27, ve své době velice moderní stroje. PEJČOCH, Ivo. *Československá těžká vojenská technika: Vývoj, výroba, nasazení a export československých tanků, obrněných automobilů a pásových dělostřeleckých tahačů 1918-1956*. Praha, 2009. Disertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Doc. PhDr. Jana Čechurová Ph.D., s. 37.

možné další války Ty se odvíjely z poznatků a na základě rozborů ostatních armád a vojenských doktrín, jakožto i z analýzy samotného čs. vojska.⁷⁰ Manévry roku 1934 se nesly ve znamení přezkoumání nově připravované organizaci armádních sborů. O rok později se jednalo o přezkoušení souhry velitelů od stupně nejvyššího až k nejnižšímu, otestování spojovacích prostředků v členitém a nesnadném terénu, jakožto přesuny vojsk v oblastech s nedostatečně vybudovanými komunikacemi či přesun divize po železnici. Závěrečná vojenská cvičení v roce 1936 se nesla v duchu rychlé ofenzivní akce dvou rozdělených útočných skupin podle připraveného plánu, které měli zastavit obránci soustředění v jednom seskupení pohyblivou defenzívou, při které by přebrali iniciativu. Příští konec vojenského výcvikového roku byl ve znamení přezkušování rychlých jednotek-rychlých divizí; organizace, fungování i zabezpečení týlu armády ve válečném stavu, odsunu raněných či použití bojových chemických látek a obrany proti nim.

Poslední republikové manévry proběhly v srpnu, roku 1937. Téhož roku se vypracovaly teoretické směrnice pro celkovou přípravu vojska na rok příští, včetně závěrečného vojenského cvičení, které by se konalo v srpnu 1938 na Moravě. Mělo se pokračovat ve výcviku nově zavedených rychlých vyšších jednotek, ale i jednotek malých a ve střelbách opět na trénink v prostřelování a přestřelování⁷¹ mužstva. Jezdectvo se mělo zdokonalovat v koordinaci a spolupráci s útočnou vozbu, pro kterou platily zásady cvičení zatarasování a odstraňování překážek, překonávání vodních toků či vyprošťování vozidel. Nasazování tankových jednotek všeobecně bylo plánováno jako: „*Použití útočné vozby vždy s překvapením na rozhodném místě a v rozhodující chvíli boje*“. Události z druhé poloviny roku 1938 se ale „*neoděly v roucho manévrové*“, nýbrž byly „*zahalené v kritický háv mobilizační*“.⁷²

⁷⁰ NOVOTNÝ, K. Několik poznatků ze cvičení a manévrů v československé armádě z let 1930-1938. *Historie a vojenství*. Praha 1968, (6/7): 1060.

⁷¹ Viz odkaz č. 151.

⁷² VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 10800. Dův., kar. 302, s. 1-4.

3. ZÁVĚREČNÉ VOJENSKÉ CVIČENÍ 1934

„Bylo opravdovou radostnou zkušeností tohoto roku, že armáda znatelně oživila způsobem vedení aplikačních cvičení, která byla po dobu jednoho měsíce uspořádána v Praze, a také během několika týdenního velkého cvičení v terénu, které řídil nebo do nich zasahoval Krejčí, jenž se opravdu projevil jakožto náčelník odborně vzdělaný s dlouholetou zkušeností u trupy, jenž se dovedl uplatnit sám slovem i v diskusích a uměl ovlivnit a ovládnouti své podřízené nejen jako velitel, ale též jako učitel a rádce, který dovedl probudit zájem, což je právě odvěkým úkolem dobrých náčelníků štábů vůbec.“⁷³

Podzimní závěrečná vojenská cvičení v roce 1934 znamenala první velké přezkoumání armády po třech letech. Nepříznivý konsensus široké veřejnosti či politických činitelů v kontrastu hospodářské krize vyhodnocoval tyto manévry jako zvláštní důkaz zvýšeného zbrojení, válečné dychtivosti a především zbytečného utracení finančních prostředků. Vývoj mezinárodní situace se mezitím ale ubíral neuspokojivou cestou. Vojenská správa i díky tomu dokázala nabýt zvláštního úvěru v částce 46 milionů Kč pro menší polní cvičení i štábní cvičení na mapách, včetně uspořádání závěrečných manévrů.⁷⁴

Význam závěrečných cvičení spočíval v prohloubení spolupráce zbraní na sebe odkázaných: pěchoty a dělostřelectva s ženijním vojskem, dále pak dělostřelectva a letectva s telegrafními jednotkami. Hlavním účelem manévrů v roce 1934 bylo vyzkoušení nové a připravované organizace armádních sborů, které doposud neexistovaly. Každý takový sbor vznikl přechodem ze čtyřplukových na tříplukové divize. Ty sestávaly přibližně z válečných počtů, protože byly doplněny o záložníky. Vystaly tak mnohem složitější, a zároveň efektivnější i pružnější úkoly pro velitele jednotek; ať již v oblasti vedení, rozvinutí či krytí. Neméně důležité bylo otestování nových lehkých tanků Lt. vz. 34 a obrněných automobilů v rámci jezdecké i pěší divize během postupně probíhající motorizace armádních složek. A v neposlední řadě se také měla přezkoušet nová přilba.⁷⁵

⁷³ Hodnocení situace v armádě na podzim roku 1934 divizním generálem Silvestrem Bláhou. VÚA-VHA, fond VKPR, 1934. Č. j. 25. Taj., kar. 7, s. 5.

⁷⁴ VÚA-VHA, fond MNO, 1934. Č. j. 1025. Dův., kar. 110, s. 2, s. 17.

⁷⁵ VÚA-VHA, fond MNO, 1934. Č. j. 6351. Dův.-I., kar. 110, s. 1. Srov. VÚA-VHA, fond VKPR, 1934. Č. j. 281. Dův., kar. 127, s. 3-4.

Závěrečné vojenské cvičení roku 1934 se konalo na Českomoravské vrchovině od 19. do 23. září. Ředitelem byl ustanoven zemský vojenský velitel v Brně, armádní generál Sergej Vojtechovský, náčelníkem štábu plukovník hlavního štábu Miloslav Fassati a ředitel rozhodčí služby velitel 12. divize, generál Emil Linhart. Sídlem manévrového ředitelství se staly Dolní Kralovice. Počet osob účastnících se manévřů dosahoval čísla 60 000. Velitel modré strany byl velitel 10. divize, divizní generál Josef Votruba. Červené vedl velitel 7. divize, divizní generál Eduard Kadlec. Dále byl přítomen vrchol domácí politické reprezentace, vysoce postavení čs. důstojníci a zástupci francouzské armády i vojenští atašé několika států.⁷⁶

Modrou armádu tvořily 4. a 5. pěší divize, 1. jezdecká brigáda⁷⁷ a jednotky SPO⁷⁸. Prvního dne se generál Votruba rozhodl za pochodu přiblížit své dosud oddělené divize a dosáhnout linie masiv Strážnice-masiv Kočihřady-Vraždovy Lhotice, které byly čelně zajišťovány vysláním SPO. Jižní křídlo modrých kryla 1. JB, která měla po dosažení prostoru Pacov-Kámen provádět průzkum ve směrech na Humpolec, Pelhřimov a Jihlavu.⁷⁹

Červená strana sestávala z 6. a 7. divize, 2. jezdecké brigády⁸⁰ a jednotek SPO. Generál Kadlec chtěl svými divizemi dosáhnout Želivky na čáře Zahrádka-Červená Řečice a po zajištění přechodu řeky pokračovat dále ve směru na Vlašim. Přes Pelhřimov postupovala na masiv Strážnice 2. JB s úkolem ochrany jižního boku sestavy a zároveň usnadnění překonání Želivky.⁸¹

Ve čtvrtek 20. září zabraňovaly modré SPO v prostoru Hořepník-Křelovice 6. divizi červených přechod přes Želivku až do odpoledních hodin. Ta i přesto do večera dokázala dosáhnout Senožat. V mezičase se 4. divize modrých dostala do boje s protivníkovou 7. divizí, podařilo se jí ale postoupit do Chýstovic a udržet Kočihřady a 5. divize modrých dosáhla masivu Strážniště. Na základě leteckých zpráv poslal generál Kadlec 2. JB do prostoru Pacova, kde také došlo k větším srážkám jezdeckva, ze kterých vzešli vítězně modří, kteří také všude dosáhli svého denního cíle, s výjimkou sektoru Hrabešín-Vraždovy Lhotice.⁸²

Následující den předběhl útok modré 5. divize shodně zamýšlenou akci 6. divize červené, která tím pádem přešla do obrany. V bojích o Radějov utrpěla značné ztráty a byla

⁷⁶ Manévry na Českomoravské vrchovině. *Československá legionář.* 1934, XVI.(40): 6.

⁷⁷ Dále 1. JB.

⁷⁸ Smíšený předzvědný (průzkumný) oddíl tvořený velitelstvím, jezdeckou eskadronou, cyklistickou rotou a četou lehkých tanků.

⁷⁹ VÚA-VHA, fond VKPR, 1934. Č. j. 366. Dův., kar. 127, s. 1.

⁸⁰ Dále 2. JB.

⁸¹ VÚA-VHA, fond VKPR, 1934. Č. j. 366. Dův., kar. 127, s. 2-3.

⁸² Tamtéž, s. 4

přinucena k ústupu. V 5:00 zaútočila i druhá, čili 4. divize modrých v předběžném zásahu na masiv Hraběšín proti 7. divizi červené. V severním sektoru dosáhli modří dílčího úspěchu, na jižním byli zase přinuceni částečně ustupovat. 1. JB postupovala ve směru Leskovice-Čížkov, ale byla protivníky vytlačena do prostoru Eš-Obrataň a červené jezdeckto vzápětí započalo obchvacovat jižní nepřátelské křídlo. Velitel modrých zareagoval frontálním protiútokem. S večerem a s drobnými územními zisky skončila i obchvatná ofenzíva 2. JB, po které modří ustoupili k Pacovu. Dosavadní situace se ustálila na linii Locket-Křivsoudov-Černiči-Chýstovice-Martinice-Košetice-Arnešovice-Hořeptník.⁸³

V sobotu 22. září v dopoledních hodinách byl letectvem zpraven velitel červených o příchodu silných posil soupeře z prostoru Benešova na Vlašim. Rozhodl se tedy změnit úkol červených, aby do dalšího dne nepřátelé nepřekonali linii Melechov-Humpolec, a to obrannou na linii Dolní Kralovice-masiv Hraběšín-Studený-Křelovice-Čertova skála a jižní bok chránit pohyblivými prvky ve směru Pacov-Nová Cerekev-Pelhřimov. Oproti tomu velitel modrých, skutečně posílený o čerstvou 1. divizi, zamýšlel hlavním náparem v linii Trhový Štěpánov-Senožaty odtrhnout červené od Sázavy a zároveň je porazit ještě na západním břehu Želivky, čímž by si uvolnil cestu na Humpolec.⁸⁴

Pod ochranou silné dělostřelecké palby vyrazila modrá 1. divize v 11:00 k útoku na Hraběšín. Tento masív, houževnatě bráněný 7. divizí odolával až do chvíle obklíčení svého severního křídla. Vzápětí se červení stáhli na novou obrannou linii a 7. divize byla posílena rotou tanků a později i SPO a k večeru dokázali zastavit nepřátele na čáře Zahrádčice-Vraždovy Lhotice-severozápadní svahy Děkanovic-Studený. Přesunům k posílení červených se snažil zabránit velitel modré 5. divize, ale dosáhl jen dílčího úspěchu v prostoru okraje lesa Háj-kóta 512-Měříčkův mlýn-Hořeptník. Okolo poledne zaútočilo modré jezdeckto na nepřátelské postavení u Leskovic. V nastalých bojích přešla oblast u Čížkova několikrát z ruky do ruky, než 1. JB obsadila sektor Čížkov-Stanovice-Nová Cerekev-Proseč. I přesto se ale dokázala 2. JB červených udržet na v obranném postavení Čertova Skála-Úchozka-Pejškov-prostor východních Stanovic-Kovář trig. 599. Večer se situace ustálila na linii Martinice-Lhotice-Děkanovice-Studený-Kostelíček-Rovná-Čížkov-Nová Cerekev.⁸⁵

Poslední den manévrů roku 1934 nařídil červeným generál Kadlec, po nočním přechodu Želivky, zaujetí nového obranného postavení na linii Kožlí-Zahrádka-Lhotice-Želiv.

⁸³ VÚA-VHA, fond VKPR, 1934. Č. j. 366. Dův., kar. 127, s. 6-7.

⁸⁴ Tamtéž, s. 8.

⁸⁵ Tamtéž, s. 10-11.

Jižní sektor ve směru Pelhřimov-Humpolec chtěl krýt pružnou obranou a jako zálohu ustanovil 2 prapory pěchoty s tanky v Proseči. Generál Votruba rozhodl o pokračování útoku modrých a to:

1. divize směrem Hraběšín-Senožaty, 4. divize na čáře Petrova Lhota-trig. 542 Kostelíček a 5. divize směrem Vyklantice-trig. 576 Radějov-Křelovice-Želiv. Útoku předcházela krátká dělostřelecká příprava, ta ale spolu s ofenzívou padla do prázdna a při pronásledování se dařilo zajímat jen hloučky opožděných červených. Naopak, při dosažení čáry Blažejovický vrch-Horka 515-Křelovice zastihla modré silná nepřátelská palba, ti ale využívající obratně terén, dosáhli prvním sledem linie Píšť-Senožaty-Poříčí-Červená Řečice. Obě jezdecké brigády se střetly západně i východně od Pelhřimova, ale střetnutí zůstala nerozhodná. Závěrečné vojenské cvičení v roce 1934 bylo odtroubeno v 9:00 ráno.⁸⁶

Hodnocení obou soupeřících generálů Votruby i Kadlece se neslo převážně v příznivém tónu⁸⁷, jak po stránce taktické, tak strategické. Posudek pro ředitele cvičení generála Vojechovského byl rovněž velmi kladný. Oproti tomu se projevovaly nedostatky ve štábech, a to zejména v souvislosti se zhotovováním dlouhých rozkazů, které vlivem váznutí spojení často docházely k určeným jednotkám opožděně. Tato těžkopádnost se do budoucna měla odstraňovat častějším využitím radiotelegrafie a radiofonie.⁸⁸ Morálka vojáků byla všeobecně na výši; navzdory mnohým 50 kilometrovým pochodům plnily jednotky svěšené úkoly ochotně a se zápalem, v bojích si počínaly zdatně a důvěřovaly svým velitelům. Časté hovory mužstva s nadřízenými důstojníky podtrhovaly zvýšený zájem o manévry samotné. Hospitalizaci v nemocnicích podstoupilo pouze jedno promile zúčastněných. Kladně bylo hodnoceno i fungování zásobování, konaného jako za války: denní studené dávky sestávající ze salámů, sýrů a chlebů po setmění vystřídal teplá strava z polních kuchyní.⁸⁹

Ve větším měřítku bylo aplikováno zadýmování, neboli použití umělé mlhy. Ta byla střílena dělostřelectvem nebo vypouštěna bitevními letadly. Útočná strana ji používala k oslepení obráncovy pěchoty; defenziva ji uplatňovala podobným způsobem, popř. k zastření vlastního ústupu.⁹⁰

Inovací se stal pokus o odlehčení obyčejného pěšího vojína. V 1. sv. válce dosáhlo často zatížení pěšáka hodnoty přes 30 kg, což radikálně omezilo jeho pohyblivost. Dosáhnout změny se snažilo zlepšením výstroje, přepravou materiálu dopravním trémem a především

⁸⁶ VÚA-VHA, fond VKPR, 1934. Č. j. 366. Dův., kar. 127, s. 11-13.

⁸⁷ Konkrétně se jednalo o vyzkoušení způsobilosti k povýšení do funkce zemských vojenských velitelů.

⁸⁸ VÚA-VHA, fond VKPR, 1934. Č. j. 281. Dův., kar. 127, s. 5.

⁸⁹ Tamtéž, s. 4-5.

⁹⁰ CHLUMSKÝ, Josef. Vojenské rozhledy: Pěchotní rozhledy. *Úvaha o pěchotě*. 1934, IV.(2): 150.

motorizací pěchoty. Pěší četa dosahovala počtu přibližně 40-50 mužů, pěší rota 140-200 a prapor zhruba 800 osob. Třípluková divize v sobě pojímala od 8000 do maximálně 10 000 mužů.⁹¹ Tento systém se ukázal být pružnějším a daleko lépe manévrovatelnějším, zrychlily se přesuny, zásobování i odsuny. Negativně se pak projevila ale ztráta palebné síly a průbojnosti divize. Požadavky tedy směřovaly k většímu materiálnímu vybavení sestávajícího např. z protitankových kanonů či kulometů proti letadlům. Další nedostatek se, v nově reorganizované válečné armádě, týkal nutnosti vybavit sborové dělostřelectvo houfnicemi ráže 105 mm včetně celkového dostřelu 18 km pro přehradné a rušivé palby. Nároky Hlavního štábu na modernizaci a vyzbrojování se ukázaly být plně opodstatněné, přesto v letech budoucích velice těžko realizovatelné.⁹²

Další inovací se stalo přezkoušení nových obrněných vozidel, tančků vz. 33. Výsledky však příliš nepřesvědčily. Vozidla měla problémy v postupu terénem, palebná síla⁹³ jednoho lehkého kulometu byla podprůměrná a selhávala i koordinace v četě po pěti tančících signalizačními praporky či houkačkami.⁹⁴ Ve spolupráci s tančky působily i nově zavedené lehké tanky Lt. vz. 34, které měly mnohem lepší průchodnost terénem. Občasné technické problémy suplovala lehká ovladatelnost; tanky bez problému překonávaly zákopy, prorážely drátěné zátarasy a uspokojivě doplňovaly pěchotu a jezdeckvo, slabinou se ale ukázal jejich 15 mm pancíř, snadno překonatelný protitankovými děly.⁹⁵

Zajímavé byly ale postřehy z přestavby válečné armády v oblasti obrany širokých front, což se Československa s jeho nevýhodnou strategickou polohou týkalo přinejmenším akutně. Příslušná analýza z roku 1934 tento problém charakterizovala: „*Třípluková divize může býti pověřena úkolem trvalé obrany proti nepříteli, který připravuje pomocí hojných materiálních prostředků průlom pouze na frontě 6 km ve velmi příznivém terénu a 4 km v nepříznivém terénu... Na této šířce fronty je divize ještě s to protiútočiti vlastními prostředky.*“ Ohledně obrany širokých front potom dále: „*O dočasné obraně lze mluvíti nejvýše na šířce asi 15 km, za velmi výhodných podmínek (překážka před frontou, pasivní úseky atd.) asi do 20 km. Fronty ještě širší mohou být nejvýše střeženy. Tam, kde nejsou pravděpodobné nepřátelské útoky lokalizovány jen do určitých málo směrů, může divize úspěšně střežiti jen asi frontu 30 40 km. Při šířce větší bude buď pozorovací sled řídký (slabší*

⁹¹ Tamtéž, s. 151-153.

⁹² STRAKA, K. *Historie československé armády 3: československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky 2007, s. 35.

⁹³ Druhý lehký kulomet nemohl řídič za jízdy účinně obsluhovat.

⁹⁴ FRANCEV, V. a Ch. K. KLIMENT. *Československá obrněná vozidla 1918 – 1948*. Praha 2004, s. 52.

⁹⁵ Tamtéž, s. 58.

nepřátelské jednotky proklouznou nepozorovaně, zprávy z ohrožených míst dojdou pozdě), nebo budou zálohy slabé a nemohou důrazně zasáhnouti v ohrožených směrech.“ Tento palčivý problém měla zmírnit výstavba pravidelného opevnění, i přesto ale v napjatých zářiových dnech 1938 zaujímaly prvosledové jednotky čs. armády defenzivní fronty o 50 km i více.⁹⁶

Velitel zemského letectva v Čechách plukovník Karel Janoušek, později jediný Čechoslovák s hodností leteckého maršála v britské RAF, obdržel od generála Votruby z manévrů v roce 1934 pochvalnou zprávu: *„Letecké jednotky přidělené mi po dobu závěrečných cvičení zhostily se pod Vaším velením a vedením neobyčejně skvěle všech daných jim úkolům. Vámi zvláště vzorně organizovaná a přesně provedená zpravodajská služba, byla mi vzácným faktorem pro včasná a správná rozhodnutí. Přijměte, pane plukovníku, nejen můj srdečný dík, ale i obdiv Vašich velitelských a organizátorských schopností a račte tlumočiti všem Vaším výkonným letcům mé uznání, že svými odvážnými a promyšlenými výkony dopomohli ku zdárnému zakončení operací armádní skupiny I.“⁹⁷*

⁹⁶ STRAKA, Karel. *Historie československé armády 3: československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky 2007, s. 35.

⁹⁷ VÚA-VHA, Praha, fond kvalifikačních listin-K. Janoušek.

4. ZÁVĚREČNÉ VOJENSKÉ CVIČENÍ 1935

„Tak jsme stáli pod kopcem a nýjčko, kam? Na tudle stranu, jak ‘sem povídal, ta mulda a na tudle skály. Lajtnat se drbal na nose a byl s celou švarmlinií v tentočky. No jó, řekněte, kam to měl rozbalit? Tak, když to nešlo, udělali jsme teda rykcůk a hernajs! Na tom kopci byla kuchyně a silnice a my se plahočíme pryč, po všech sakrech. Lámali jsme si nohy v dírách a nahoře jsme měli-guláš! Jó, ale to jsme se dozvěděli až v noci. Lajtnant dostal vynadáno, jen se z něho prášilo...Ijčko je to holt jiný. Pošlou ten ejroplán; ten se podívá a řekne, himl, kuchyně! Zatelefonurýje dolů a už si to maže kumpačka do kopce.“⁹⁸

V pětatřicátém roce dvacátého století se v Československé republice konaly historicky poslední volby do Národního shromáždění s nepříliš uspokojujivým výsledkem pro demokratické kruhy. To samé se ale nedá říci o pozdějších událostech v armádním prostředí. Zhruba 4 měsíce na to se v témže roce odehrála v pořadí celkem již dvanáctá závěrečná vojenská cvičení. Jednalo se o velmi rozsáhlou akci, manévry byly pořádány dohromady ve třech skupinách:

I. část cvičení probíhala na hranicích Moravy a Slovenska, II. úsek manévrů byl ustanoven na Podkarpatskou Rus a poslední III. skupina byla soustředěna v Čechách, přesněji v oblasti Žatecka a Rakovnicka. Všeobecným účelem se stalo přezkoušení souhry velitelů od stupně nejvyššího až k nejnižšímu, testování spojovacích prostředků v členitém a nesnadném terénu, jakožto přesuny vojsk v oblastech s nedostatečně vybudovanými komunikacemi a konečně přesun a koncentraci divize vlakem tam, kde to mírové podmínky dovolily. Obě znepřátelené strany byly postaveny do odlišných počátečních postavení na malé vzdálenosti, což mělo v praxi odpovídat koncepci rychlých přeпадů. Předpokládala se spěšná rozhodnutí a nedostatečná informovanost o protivníkovi. Modří převzali roli útočnou, červení obrannou, což vysvětlovalo jejich postupné soustředění prostředků.⁹⁹

⁹⁸ Civilové na manévrech. *Národní garda*. 1935, III. (VIII.). (8): 5.

⁹⁹ VÚA-VHA, fond MNO, 1935, č.j. 488 Dův., kar. 136, s. 4.

I. Malé Karpaty

Přesuny vojsk na jižní Moravě počaly, z poloviny pěšmo a z poloviny po železnici, již 15. srpna. Dohromady na 60 000 mužů s pomocí státní správy, úřadů i obyvatelstva podléhalo ředitelství manévrů se sídlem v Myjavě, v jehož čele stanul opět náčelník hlavního štábu armádní generál Ludvík Krejčí. Zemský vojenský velitel v Praze, divizní generál Václav Kopal působil jako ředitel rozhodčí služby. Modrou armádu s útočným úkolem dobytí povodí řeky Váhu vedl armádní generál Sergej Vojcechovský, zemský vojenský velitel na Moravě. Červené straně velel zemský vojenský velitel v Bratislavě, divizní generál Josef Votruba. Moravská část území¹⁰⁰ zasahovala do manévrů okresy Hodonín, Kyjov, Uherské Hradiště a Uherský Brod; slovenské prostory¹⁰¹ tvořily okresy Skalica, Senica, Myjava, Piešťany, Nové Město nad Váhom a Trenčín.¹⁰²

Počáteční postavení armád v Malých Karpatech bylo připraveno tak, aby protivníci vešli brzy v bojový dotyk.¹⁰³ Velitelé s minimem zpráv o základní situaci si mohli vypomoci letectvem, které vzešlo v nepřítelství již 18. srpna. Pohyby vojsk začaly v pondělí 19. srpna v 5:00 ráno¹⁰⁴; červení se rozhodli pro aktivní obranu a vyrazili k postupu hraničářskými a horskými prapory. Byli postupně ale zastaveni modrými. Ti svými tanky¹⁰⁵ dokázali překonat dělostřelectvo červených, jejichž tanky se k podpoře dostaly opožděně. Výsledkem bojů se fronta stabilizovala na linii Unín-Oreske-Částkov-Žalostina-Velká-Horní Němčí a těžiště bojů v Oreske a Velké.¹⁰⁶ K večeru boje ustávaly, na noc byl nařízen klid, který jednotky využily k přesunům.¹⁰⁷

Druhý den v ranních hodinách zaútočili modří tanky a obrněnými vlaky. Často používali v terénu zamlžování. Intenzivní boje u Oreske dokázali proměnit ve svůj úspěch a postoupili až k okraji Senici, což ale neplatilo pro neméně urputné střety u Velké, ze kterých vzešli vítězně červení. Bojová linie¹⁰⁸ se do večera ustálila ve směru Štěpánov-Kovalov-Rybky-Částkov-Vrbovce-Velká-Suchov a Horní Němčí.¹⁰⁹

¹⁰⁰ Nástupní prostor modrých.

¹⁰¹ Výchozí postavení pro shromáždění červených.

¹⁰² Na manévrech. *Československý legionář*. 1935, **XVII**.(34-35): 7.

¹⁰³ Příloha č. 1.

¹⁰⁴ Příloha č. 2.

¹⁰⁵ Lt. vz. 34.

¹⁰⁶ Příloha č. 3.

¹⁰⁷ VÚA-VHA, fond MNO, 1935, č.j. 488 Dův., kar. 136, s. 24-26.

¹⁰⁸ Příloha č. 4.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 37-40.

Ve středu 21. srpna se časně ráno odehrál letecký souboj nad městem Senica. V severní části fronty¹¹⁰ došlo po celý den jen k drobným bojům a nepatrným změnám. Na jižním úseku ale bylo podstatně živěji. Obě strany obdržely čerstvé posily¹¹¹. Modří provedli útok, za silné podpory dělostřelectva i efektivně užitě útočné vozby, jihozápadně k Bradlu a během odpoledne donutili červené k hromadnému ústupu.¹¹²

Poslední den této manévrovací skupiny vojsk chtěli modří využít své dosavadní úspěchy a pokračovat v postupu směrem Myjava-Brezová.¹¹³ Červení nasadili v protiútoků své veškeré zálohy i čerstvé síly a podařil se jim obrat situace; nevpustili modré k postupu do údolí řeky Váhu a svou protiofenzívou si vydobyli převahu. Ve čtvrtek 22. 8. byly za této situace¹¹⁴ manévry v 9:00 odtroubeny.¹¹⁵

Velice kladně byla hodnocena pěchota; u modrých tomu byly časté a namáhavé přesuny zvlněným terénem. Pro červené to bylo pak přesun čerstvé divize po železnici až do místa bojů, přičemž k tomu bylo zapotřebí 50 vlaků o stejném počtu vozů.¹¹⁶ Nedostatky se projevíly především u útočné vozby. I vlivem malých příležitostí pro cvičení s tanky v minulých letech nedopadlo nyní jejich užití s uspokojivými poznatky. Objevila se celá řada nedostatků. Tanky byly nasazovány po částech v četách či rotách a ve výsledku se v terénu zbytečně hromadily, k útokům vyrážely předčasně bez dostatečného průzkumu a málo čistily terén od nepřátelských palebných zdrojů. Byly neustále v boji a zbytečně používány i proti malým cílům, což vedlo k opotřebování techniky i mužstva. Spolupráce s dělostřelectvem a letectvem byla prakticky nulová.¹¹⁷

II. Podkarpatská Rus

Manévrovací část II. proběhla ke konci srpna na východním Slovensku a Podkarpatské Rusi v počtu 22 000 osob. Ředitelem této skupiny závěrečných cvičení byl ustanoven zemský vojenský velitel v Košicích, divizní generál Lev Prchala. Do čela rozhodčí služby byl určen Prchalův zástupce, brigádní generál František Slunečko. V útočné roli se ocitli tentokrát

¹¹⁰ Příloha č. 5. Srov. Příloha č. 6.

¹¹¹ Do tohoto okamžiku byli červení zhruba o polovinu slabší. Posilu získali v podobě celé pěší divize.

¹¹² VÚA-VHA, fond MNO, 1935, č.j. 488 Dův., kar. 136, s. 53-55.

¹¹³ Příloha č. 7.

¹¹⁴ Příloha č. 8.

¹¹⁵ VÚA-VHA, fond MNO, 1935, č.j. 488 Dův., kar. 136, s. 60-66.

¹¹⁶ České Slovo, Praha, č. 195, r. XXVII, II. vydání, s. 3.

¹¹⁷ VÚA-VHA, fond MNO, 1935, č.j. 488 Dův., kar. 136, s. 71-73.

červení s označením severní strana, kterým velel brigádní generál Jan Šípek¹¹⁸. Modrá, čili jižní strana v čele s brigádním generálem Janem Benešem¹¹⁹, měla za úkol ofenzivu zadržet.¹²⁰

Ve výchozí situaci před manévry byla severní část umístěna hluboko v horách Karpatech; ponejvíce na řece Topľé severovýchodně od Prešova, uzavírala Dukelský průsmyk u Šarišského Štiavniku a rozprostírala se ještě dále severně od Stropkova. Jižní strana spočívala na linii Rakovec nad Ondavou-Veliké Kapušany-železniční trať k Užhorodu. Severní „horalé“ měli za úkol nejdříve zajistit údolí řek Topľé a Ondavy; horské koridory ústící u Vranova nad Topľou do širého kraje a poté dosáhnout silnice Košice-Užhorod k zamezení protivníkovy přísunu. Nepřátelství vypuklo v neděli 25. srpna ve 20:00 večer. Severní podnikli přes noc kvapné a velice daleké pochody v mohutných svazech. Těžkým terénem zdolali místy téměř až 60 km a po překonání slabě předsunutých jižních jednotek dosáhli ke konci druhého dne čáry Hanušovice-Dobrá. Dostali se tím tedy skoro 40 km od silnice Košice-Užhorod.¹²¹

Jižní ale nepovolili soupeřům během úterý 27. srpna prohloubit úspěch; rychlými přesuny a efektivní obranou na levém křídle i ve středu své sestavy zdařile uskutečňovali svěřené úkoly. V reakci na to generál Šípek dobře odhadl nejslabší obrannou linii jižních v údolí řeky Ondavy a během noci¹²² přesunul silné oddíly pěchoty a dělostřelectva na pravé křídlo. Ve středu 28. srpna vyrazila v 4:00 přesunutá pěchota červených za dostatečné dělostřelecké podpory k útoku na obranné sledy modrých. Po jejich překonání postupovala dále, ale to již odbyla sedmá ranní a s ní byly odtroubeny i východoslovenské manévry. V odpoledních hodinách se veškeré cvičící jednotky shromáždily k přehlídce u obce Vranovské Dlhé. Spolupráce pěchoty a dělostřelectva byla obstojná; taktéž použití letectva, nejen pro zvědné úkoly. Uspokojivě probíhalo také zásobování vojska. Nálada vojáků byla, navzdory velkému vypětí duševních a především fyzických sil, velice dobrá. Kladné poznatky zhodnotil i počet 52 zraněných mužů, z čehož pouze 5 těžce.¹²³

¹¹⁸ Velitel košické 11. divize.

¹¹⁹ Velitel nitranské 18. pěší brigády.

¹²⁰ Manévry na východě republiky. *Československý legionář*. 1935, XVII.(36): 4.

¹²¹ A-Zet pondělník, Praha 1935, č. 34, s. 4.

¹²² Červení čili severní předvedli obdivuhodné výsledky, protože během noci zuřila silná bouře s mohutnými dešti a přesuny se konaly za tmy po strmých horských svazích.

¹²³ České Slovo, Praha, č. 200, r. XXVII, II. vydání, s. 1.

III. Severozápadní Čechy

Třetí a zároveň poslední část závěrečných vojenských cvičení 1935 se konala v Čechách. Měla jiný ráz, nežli předchozí úseky na Slovensku a Podkarpatské Rusi a v některých počínech byla dosti odlišná.

Tvůrcem námětu a zároveň ředitelem byl zemský vojenský velitel v Čechách, divizní generál Václav Kopal. Manévrové ředitelství se nalézalo v Rakovníku. Brigádní generál Josef Janáček se stal náčelníkem štábu ředitelství a jeho zástupcem plukovník gen. štábu, Ladislav Kvapil. Rozhodčí službu řídil divizní generál Vojtěch Luža spolu se svým náčelníkem štábu, plukovníkem gen. štábu Miroslavem Tomášem Miklíkem. Červená strana, složená z několika vyšších jednotek, podléhala diviznímu generálovi Emilu Linhartovi¹²⁴. Straně modré, z počátku se značně menšími silami, velel divizní generál František Hrabčík.¹²⁵ Přes 40 000 mužů pak nastoupilo od 3. do 6. září k bojovému nepřátelství. Červení se soustředili „*po nečekaném překonání hranic*“ mezi Kadaní a Ostrovem a postupem přes Rakovnícko měli obsadit Prahu. Modří dostali za úkol této ofenzivě všemožně zabránit.¹²⁶

Předsunutě slabé jednotky modrých prolomili v úterý 3. září červení. Během dne ale byli postupně zpomalováni ústupovými boji soupeřů; odpoledne se dostali jižně u Podbořan do střetu s jezdeckem modrých, jejichž tanky k večeru pronikly do týlu křídelního praporu červených. Fronta se tím ustálila na linii Žatec-Podbořany-Lubenec. Od brzkého středečního rána se úporně bojovalo; modří využili noci ke zbudování nové obranné linie „z ostatných drátů“ chráněné kulometry, doplněné dále o posilové motorizované části s cyklisty. Červení ale i přesto dokázali s pomocí dělostřelectva postoupit k poledni až ke Kolečovicím.¹²⁷

Modří podle plánu poté ustoupili na čáru Žatec-Hořesedly-Oráčov. Jejich hraničářské prapory se navzdory početní nevýhodě výborně držely a nedovolovaly další postup nepřátel k Řevničovu. Silný déšť postupně ukončoval bojové akce i samotný den. Ani ve čtvrtek 5. září nebylo počasí příjemné. Po přísunu čerstvé pražské 1. divize zastavili modří nápor červených proti Německým Hořovicím a na linii Mutějovice-Děkov. Ti však nezháleli a snažili se postoupit dále na Řevničov, což se jim u hory Džbán dařilo. Za této situace byly manévry

¹²⁴ Velitel 12. divize v Užhorodě, od října 1935 velitel I. Sboru v Praze.

¹²⁵ Velitel Kursu pro vyšší velitele v Praze, od října 1935 velitel VI. Sboru v Košicích.

¹²⁶ Vlastivědný sborník okresu rakovnického s Křivoklátskem a kralovického s Manětínkem, Kralovice 1935, č. 2, r. 6, s. 23.

¹²⁷ Manévry v Čechách. *Československý legionář*. 1935, **XVII**.(37): 2.

v 9:00 odtroubeny. O den později se konala, až ve 14:00 po skončení vydatného deště, slavnostní přehlídka v Žatci.¹²⁸

Pěchota se opět předvedla ve velice příznivém světle; svými výkony potvrdila dobrý výcvik, ale i pevnou vůli a odhodlání. Těžké pochody, chladné a promočené noci v zákopech, stejně jako parné dny cestou na manévry, dokázali záložníci překonat velice obstojně. Objevily se podobné nedostatky v užití útočné vozby, které ale zároveň podtrhávaly nutnost pokračovat v mechanizaci a rozvoje moderní technické výzbroje. Palčivá otázka spočívala dále také v oblasti výše platů vojenských gážistů či rotmistrů. I z těchto manévru vzešla potřeba co nejdříve řešit jejich nepřilíš utěšené a malé příjmy, prozatím alespoň zvláštními vojenskými přídávky.¹²⁹

¹²⁸ Tamtéž, s. 3.

¹²⁹ Další potřeby obrany státu. *Československý legionář*. 1935, **XVII**,(42): 2.

5. ZÁVĚREČNÉ VOJENSKÉ CVIČENÍ 1936

„Patriarchální sklony, velmi společenský. Charakter nanejvýše čestný a poctivý. Nadání dobré, všeobecné vzdělání velmi dobré, vojenské teoretické vědomosti dobré, snaha o zvýšení vzdělání znatelná. V závěrečných cvičeních u Chrudimi velel jižní armádě velmi úspěšně za velmi těžkých podmínek. Rozhodnutí prováděl bez kolísání a váhání, vžívaje se do skutečnosti a ne do situace manévrové.“¹³⁰

I. Východní Čechy

Vyvrcholením vojenského výcvikového roku 1936 se staly největší meziválečné a zároveň předposlední armádní manévry. Jejich první a nejrozsáhlejší část se konala od 20. do 25. srpna v oblasti východních Čech, přesněji v regionech Pardubicka a Chrudimska. Město Chrudim bylo zvoleno jejich hlavním střediskem. První osoba Hlavního štábu, generál Ludvík Krejčí, stanul v roli ředitele závěrečných cvičení a zemský vojenský velitel v Čechách, generál Sergej Vojcechovský, zastával funkci vedoucího rozhodčí služby.¹³¹

Na chodu téhle válečné hry se podílelo dohromady přes 100 000 mužů; co do počtu více, nežli představovala polovina stavu mírové armády. Ze dvou zneprátelených stran obsahovala každá dva sbory, které dále sestávaly ze 2 divizí, jezdecké brigády, hraničářských praporů, jakožto praporů dělostřeleckých, leteckých, telegrafních, ženijních i útvarů týlového zabezpečení. V r. 1936 byla čs. branná moc zformována do 12 divizí a 4 jezdeckých brigád, z toho manévry absolvovalo 8 divizí a 2 jezdecké brigády.¹³² Jednotky, které se zúčastnily manévrů v tomto roce, pocházely z oblasti zemských vojenských velitelství Praha a Brno.¹³³

Jednotky se na toto závěrečné vojenské cvičení roku 1936 dostaly s vybavením:

I.) cvičnou municí na celou dobu závěrečných cvičení, II.) proviantem¹³⁴ a pohonnými hmotami do 22. srpna., III.) masem do 20. srpna. Polní zásobování sestávalo z proviantu a

¹³⁰ Hodnocení generála Eduarda Kadlece ve výroční zprávě z roku 1936 náčelníkem hlavního štábu. FIEDLER, J. *Generálové legionáři*. Brno: Books 1999, s. 133.

¹³¹ VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 6672 Taj., kar. 481, str. 6.

¹³² ŠRÁMEK, P. *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939*. Praha 2008, s. 60.

¹³³ Po velkých manévrech. *Československý legionář*. 1936, **XVIII.**(35-36): 3.

¹³⁴ Mimo maso.

pohonných hmot do 23. srpna., maso pouze pro 21. srpen. Další materiální zajištění si obstarávaly jednotlivé bojující strany samy.¹³⁵

Modré armádě velel armádní generál Lev Prchala¹³⁶ s velitelstvím dislokovaným v Nymburce, v čele druhé bojující armády stanul divizní generál Eduard Kadlec¹³⁷. Centrem červených se stalo město Polička.¹³⁸

Námět manévru spočíval v kvapném obsazení Českomoravské vrchoviny modrou armádou po jejím předchozím ofenzivním zatlačení červených ze směru Praha-Kutná Hora a Jičín-Pardubice. Konečným cílem útočné armády bylo dosažení oblasti severní Moravy. Rozmezí mezi 1. a 3. armádou modrých představovala linie Jaroměř-Třebechovice a řeka Tichá Orlice-Choceň-Litomyšl. Červení měli dle námětu cvičení za úkol vést řízený ústup pod náporom nepřátelských sborů tak, aby postupně přebrali iniciativu protiútokem, ovšem za předpokladu zabránění protivníkova průniku na Moravu. Červená 2. armáda byla rozmístěna na čáře Jaroměř-Třebechovice a 5. červené armáda obsadila úsek tvořený řekou Tichá Orlice-Choceň-Litomyšl-Svitavy.¹³⁹

Generál Prchala hodnotil situaci modrých v nedostatečném soustředění armády. Po překonání Železných Hor I. sborem a Labe II. sborem mělo následovat jejich přeskupení u Chrudimi a ze směru Polička-Boskovice zabránění Českomoravské vrchoviny s dalším postupem na Moravu. Generál Kadlec měl v plánu postupné ničení nepřátelských sil před jejich spojením. Obranné pásmo určil v severním prostoru Železných hor na linii Čáslav-Chotěboř za současného hájení západního sektoru. Bez ohledu na skutečnost, zdali modří překonají Labe či nikoliv, chtěl eliminovat zbývající nepřátelské jednotky.¹⁴⁰

První den nepřátelství vypukl v pátek 21. srpna v 5:00 ráno. Letci obou stran vyvíjeli horlivou činnost v pátrání po nepřátelském pohybu a nejen to; po poledni modří bombardovali jezdecko červených v prostoru u Žehušic. Jejich stíhači mezitím neustále stěžovali průzkum II. sboru modrých, blížících se k přechodům přes Labe. O mnoho důraznější modrá armáda

¹³⁵ VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 6672 Taj., kar. 481, str. 251/1-252/2.

¹³⁶ Zemský vojenský velitel v Košicích.

¹³⁷ Zemský vojenský velitel v Brně.

¹³⁸ Po velkých manévrech. *Československý legionář*. 1936, XVIII.(35-36): 2.

¹³⁹ VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 6672 Taj., kar. 481, s. 7-8.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 25.

poté dokázala v postupu na obou směrech překonat Labe.¹⁴¹ Stalo se to i vlivem nevyužití bojových leteckých sil soupeře a červení byli tímto donuceni k ústupu.¹⁴²

Ačkoliv druhého dne manévru vázla u 1. i 4. divize modrých součinnost pěchoty s dělostřelectvem¹⁴³, všeobecně pokračovali v postupu. Nasadili do něj i 1. jezdeckou brigádu, jež v sobě zahrnovala motorizovanou pěchotu a prapor tanků¹⁴⁴. Ta měla zajistit východy z Železných Hor a uzavřít ústupové cesty červeným z Čáslavi na Chotěboř, která byla ke konci dne bez boje zabrána. Červení se dne 22. srpna rozhodli přeskupit své síly. Dosáhli tak lokální přesily; v jižním směru úspěšně provedli protiútok, zatímco na severním křídle se stahovali.¹⁴⁵ Generál Kadlec proto nasadil k posílení defenzivy u Labe červenou 2. jezdeckou brigádu, čímž se ale připravil o své pohyblivé zálohy.¹⁴⁶

Neděle 23. srpen, třetí den závěrečných cvičení. Noc byla využita veliteli obou stran pro přesuny vojsk a časně ráno propukly střety na obou křídlech fronty, pouze v labském úseku mezi Přeloučí a Pardubicemi panoval klid. Červení úspěšně pokračovali v protiútocích a odtlačovali modré v prostoru vytyčeném Železnými Horami na linii Čáslav-Kutná Hora s úmyslem zničení nepřítele, na severním křídle ale stále ustupovali.¹⁴⁷ 1. jezdecká brigáda modrých naopak dále pokračovala do týlu protivníka v prostoru Golčův Jeníkov-Chotěboř. Probíhaly úporné boje na všech frontách. Do konce dne červení uhájili východní křídlo proti náporu modrých z čáry Pardubice-Dašice. V západním sektoru, ohraničeným linií Starý Kolín-Čáslav-Golčův Jeníkov-Habry a z druhé strany hřebenem Železných hor, se odehrávaly obzvláště tuhé střety, po kterých se červení zmocnili Čáslavi. Současně ale bylo jejich jižní křídlo vážně ohroženo obchvatem modré jezdecké brigády.¹⁴⁸

Na poslední den manévru 24. srpna velitel červených přeskupil přes noc své síly, aby mohl lépe čelit ohrožení jižní části své fronty. Modří od rána obnovili svoji ofenzivu jak v severním, tak v jižním sektoru a obranu zaujali pouze na střední části bojiště. Převaha v boji o jižní úsek od Hradce Králové a čáslavský prostor ale ani na jedné bojující straně nenastala.¹⁴⁹ Ačkoliv vznikla nerozhodná situace, blíže se k celkovému vítězství dostali

¹⁴¹ Příloha č. 9.

¹⁴² VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 6672 Taj., kar. 481, s. 54/2.

¹⁴³ U 4. divize to bylo např. zapříčiněno hustě zalesněným terénem.

¹⁴⁴ V této podobě předchůdce vyšší rychlé jednotky-rychlé divize o rok později.

¹⁴⁵ Příloha č. 10.

¹⁴⁶ VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 6672 Taj., kar. 481, s. 126/1-126/2.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 187/1.

¹⁴⁸ Po velkých závěrečných cvičeních. *Československý legionář*. 1936, XVIII.(37): 3. Srov. Příloha č. 11.

¹⁴⁹ Příloha č. 12.

prakticky modří.¹⁵⁰ Závěrečná cvičení východočeská byla ukončena v 9:30, přesněji řečeno odtroubena čtyřmi trubači do všech světových stran z pozorovatelný ředitelství manévřů na zřícenině hradu Lichnice.¹⁵¹

O den později v úterý se na letišti v Popkovicích u Pardubic konala slavnostní závěrečná přehlídka cvičících vojsk. Dne 25. srpna na ni přesně od 9:00 ráno nastoupily útvary, které byly při ukončení manévřů nejbližší; 3. a 4. divize, 2. jezdecká brigáda a některé jednotky útočné vozby a cyklistů. Zbylá část vojska byla odeslána pochody či železničními transporty do svých posádek.¹⁵² Prezident Edvard Beneš se přehlídky zúčastnil v doprovodu ministra národní obrany Františka Machníka; přítomni byli vysocí vojenští funkcionáři, generální inspektor čs. armády a armádní generál Jan Syrový, náčelník Hlavního štábu Ludvík Krejčí, náčelník francouzské vojenské mise, velitelé cvičících armád modré i červené strany a pozvaní představitelé armád francouzské, sovětské, rumunské i jugoslávské. Ti všichni, včetně obsáhle zastoupeného tamějšího obyvatelstva, obdivovali ukázkový průvod sestávající z: 773 důstojníků, 134 rotmistrů, mužstva 14 127, 996 kulometů, 78 děl a 24 tanků doplněných o průlet 152 letadel. Velitel přehlídky, divizní generál Josef Váňa, celý průběh této vojenské slavnosti ukončil přesně v 11:45.¹⁵³

Poznatky z výcviku mužstva, zbraní i pronikání rozkazů, byly detailně analyzovány. Pěchota potvrdila dobré vycvičení v pochodech, ubytování mužstva či zajišťování přesunů. Nedostatky byly ale zjištěné v provedení ústupového boje, jednotka v dotyku nepřítel zkrátka nepřerušila včas střetnutí a neustoupila. Docházelo k tomu na malé střelecké vzdálenosti bez dostatečné krycí palby, což bylo dáno nedostatečným velením.¹⁵⁴ Objevil se ale také každoroční zjev cvičení, jakási manévrová psychóza: co nejrychlejší postup při útoku, strhávání k útoku sousední jednotky. Často se stávalo, že velitelé v útoku od družstev až po roty ztráceli vliv na svěřené útvary a pouze postupovali. Shromažďování vojska při přechodu Labe či dalších velkých toků mělo za následek, že bez dostatečně zajištěné podpory dělostřelectva i krycí palby z vlastního břehu by vznikly obrovské ztráty. Většina závad se měla řešit intenzivnějším výcvikem velitelských kádrů.¹⁵⁵ Zajímavý fenomén představovalo přestřelování vlastních jednotek. Spočívalo v podpoře pěchoty ať při útoku nebo v obranném boji, těžkými kulometry, které střelily před hlavy vlastních vojáků na nepřátelské cíle. Při

¹⁵⁰ VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 6672 Taj., kar. 481, s. 219-228.

¹⁵¹ Deník A-Zet ranní, číslo 163, Praha, 25. 8. 1936, str. 3.

¹⁵² Po velkých závěrečných cvičeních. *Československý legionář*. 1936, XVIII.(37): 3.

¹⁵³ A-Zet, Praha 1936, č. 164, str. 1.

¹⁵⁴ VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 6672 Taj., kar. 481, str. 230.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 231.

polních cvičeníh menšího rozsahu, než-li během závěrečných manévřů, bylo prováděno přestřelování ostrým střelivem a i na cvičeníh roku 1936 se potvrdil, v porovnání s jinými armádami, velice dobrý výcvik mužstva i obsluh těžkých kulometů.¹⁵⁶

Jezdeckto své úkoly splnilo dobře, potvrdilo se soužití s jezdeckým dělostřelectvem. Dělostřelectvu vázla často spolupráce s pěchotou a nově vytvořené sborové dělostřelectvo své rozkazy plnilo opožděně a ne v požadované míře. Naopak jednotky KOPL¹⁵⁷ si počínaly velice dobře, ačkoliv obdržely velkorážní kulometry s příslušenstvím na podzim 1935.¹⁵⁸ Letectvo obstávalo v plnění svých úkolů dobře, i když občas nebyly jeho možnosti dostatečně využity, především červenou stranou. Letištní plochy představovaly strniště, které byly na několik hodin často vyřazeny z činnosti vlivem nepříznivých povětrnostních podmínek.¹⁵⁹

Použití útočné vozby ukázalo malé zkušenosti s nasazením tanků. Jejich přesuny, spolupráce s pěchotou či zajištění pomocných prostředků nebylo na velké výši. Hlavní obrana proti tankovým jednotkám měla do budoucna spočívat v nasazení protitankových kanonů.¹⁶⁰

Pozdější velice úspěšný stíhač v britské RAF, v této době četař-polní pilot Josef Adam, vzpomínal na tyto manévry: „*Po leteckém dnu v Praze dne 7. června 1936 jsem se s 9. letkou zúčastnil vojenských manévřů, kde jsme nacvičovali spolupráci s dělostřelectvem, a v závěru jsem létal jako pilot spojovacího letounu Be-60. 15. Nalétal jsem toho během srpna opravdu hodně, křížem krážem přes celou republiku.*“¹⁶¹

II. Západní Slovensko.

Nedlouho poté pokračovalo závěrečné vojenské cvičení na Slovensku, přesněji od 2. do 6. září v severovýchodní oblasti od Bratislavy. Jednotky, zúčastnivší se, v tomto případě menších manévřů, sestávaly z počtu dosahujícího 50 000 osob.¹⁶² Jednalo se o dva znepřátelené samostatné sbory. Každý se dále dělil do dvou divizí, jezdecké i horské brigády a dalších týlových složek armády. Ředitelství závěrečných cvičení v čele s generálem Josefem Votrubou, zemských vojenským velitelem v Bratislavě, bylo dislokované ve Zlatých

¹⁵⁶ Po velkých závěrečných cvičeníh. *Československý legionář*. 1936, **XVIII**.(37): 4.

¹⁵⁷ Kulometry v obraně proti letadlům, tehdejší složka protiletdecké dělostřelecké ochrany.

¹⁵⁸ VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 6672 Taj., kar. 481, str. 236.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 239.

¹⁶⁰ VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 6672 Taj., kar. 481, str. 234.

¹⁶¹ RAJLICH, Jiří. *Vzduch je naše moře*. Praha: Naše vojsko 2002, s. 162.

¹⁶² STRAKA, K. *1936-rok strategických rozhodnutí*[online].C2015, poslední revize 2015[cit.2015-11-07]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/1936-%E2%80%92-rok-strategickyh-rozhodnuti/>

Moravcích. Útočná, čili modrá armáda spadala pod velení divizního generála Aloise Eliáše, velitele V. sboru v Trenčíně. Stranu červenou vedl divizní generál Bedřich Homola, velitel VII. sboru v Turčianském Sv. Martinu.¹⁶³

Od začátku se dařilo více modrým, generál Eliáš překvapil červené vysokou aktivitou a neobvyklými metody; ti naopak nedokázali efektivně využít svoji mírnou přesilu, motorizovanou pěchotu a lehké tanky. Generál Homola roztříštil zbytečně své prostředky na širokých úsecích fronty¹⁶⁴; čímž, s absencí úderné síly, ztratil možnost efektivního protiútoků. Navzdory své houževnatosti červení svěřené úkoly do 5. září nesplnily. O den později pak prezident Beneš s politickou reprezentací i vysokými vojenskými důstojníky sledoval slavnostní vojenskou přehlídku u Levic.¹⁶⁵

Závěrečné vojenské cvičení v roce 1936 mělo velice důležitou hodnotu ve třech rovinách. První hledisko nezbytnosti pro armádu a hlavní štáb představovala možnost praktického odzkoušení mnohých zbraňových systémů i novinek. Nedostatky se vyskytly např. při součinnosti jízdních a mechanizovaných sil, patrně vlivem nedostatečného výcviku. Pluky útočné vozby byly poté k 1. říjnu 1936 upravovány dle nového organizačního schématu.¹⁶⁶ Neméně důležité bylo i testování nových organizačních složek, v tomto případě se jednalo o velení na úrovni sboru ve válečném stavu. Druhý aspekt znamenal propagaci armády v rámci celé společnosti; obyvatelstvo se sžívalo s vojáky a všeobecně se snažilo vyjít vstříc požadavkům armády. Technologický vývoj a pokrok se směle prezentoval nejen na přehlídkách a obyvatelstvu tím měl být dán pocit důvěry a pochopení pro zvyšující se náklady na vojenský rozpočet. Poslední stanovisko pak bylo ryze politické. Jednalo se o demonstraci síly a odhodlání k obraně před státy s ne příliš přátelsky orientovaným diskurzem; zároveň o prezentaci spolehlivosti u spojeneckých zemí. Manévry si doslova nepřímou říkaly o „*udržení a prohloubení respektu*“ k čs. brannému systému. Měly být spojníkem v rozšiřování společné spolupráce do nejistých let budoucích.¹⁶⁷

¹⁶³ ŠRÁMEK, P. *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939*. Praha 2008, s. 63.

¹⁶⁴ ZORACH, J. *The Czechoslovak army, 1918-1938*. Columbia University 197, s. 235.

¹⁶⁵ ŠRÁMEK, P. *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939*. Praha 2008, s. 63-64. Srov. VAŠEK, Richard. *Prezident Beneš v letech 1935-1938*. Praha: Masarykův Ústav a Archiv AV ČR 2008, s. 50.

¹⁶⁶ PEJČOCH, I. *Československá těžká vojenská technika: Vývoj, výroba, nasazení a export československých tanků, obrněných automobilů a pásových dělostřeleckých tahačů 1918-1956*. Praha, 2009. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Doc. PhDr. Jana Čechurová Ph.D., s. 315.

¹⁶⁷ STRAKA, K. *1936-rok strategických rozhodnutí*[online].C2015, poslední revize 2015[cit.2015-11-07]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/1936-%E2%80%92-rok-strategicky-ch-rozhodnuti/>

6. ZÁVĚREČNÉ VOJENSKÉ CVIČENÍ 1937

„Ve škole se doposavad neučilo, neb bylo v kraji právě vojenské cvičení¹⁶⁸ a ze školy byla udělaná telefonní centrála a velitelství. Chodili ke mně kupovat vojáci. Salámy, okurky kyselé a cukrovinky, neb i dopisní papíry a pera. Sami jsme měli v domě ubytovaných vojáků asi deset. Spali na slámě ve volné místnosti, kterou si Ferdík pronajal na uskladnění nábytku.“¹⁶⁹

Poslední velké vyvrcholení vojenského výcvikového roku ve třicátých letech se dělilo, stejně jako tomu bylo o dva roky předtím, na tři manévrovací úseky: I. západní Slovensko, II. střední Morava a III. jižní Čechy. Nejednalo se sice o tak rozsáhlé a celorepublikové cvičení jako v roce 1936, vliv příznivějších finančních faktorů ale armádu posunul do znatelné progrese v modernizaci.

I. „slovenské“ manévry

První část závěrečných vojenských cvičení roku 1937 se oproti manévrum z minulých let odlišovala v použití dvou cvičících stran, které tvořily vyšší jednotky-rychlé divize. Svým rozsahem a způsobem použití se jednalo o první velké testování těchto taktických svazků, čemuž přecházely přípravné práce téhož roku. Hlavním účelem bylo přezkoušet:

- 1) válečný chod služeb rychlých jednotek při hlubokém vzniku,
- 2) materiální vybavení a organizace služeb rychlých vyšších jednotek,
- 3) výhody a nevýhody trénů jezdeckých i motorizovaných,

¹⁶⁸ III. manévrovací úsek v jihozápadních Čechách.

¹⁶⁹ „Antonín Hásek, narodil se 17. ledna 1913 v Kasejovicích. Do armády odveden v roce 1935 v Prachaticích (posléze v Písku). Občanským povoláním obchodník, nastoupil službu u hraničářského praporu 4 u 1. roty v hodnosti vojín náhradní zálohy. V září roku 1938 sloužil u motorizovaného hraničářského praporu 24, který byl součástí 4. rychlé divize. Tato jednotka se vytvořila ještě před vyhlášením mobilizace jako mobilizační dvojice hraničářského praporu 4. Jeho deník podává náhled na tehdejší dobu očima prostého vojáka.“ Antonín Hásek: *Prvorepublikový otec-dělník svým dětem* [online], poslední revize 2014[cit.2015-11-11]. Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/dokumenty/8.htm>

4) uzavírání, přehrazování a přerušování komunikací včetně odstraňování překážek při postupu rychlé vyšší jednotky.¹⁷⁰

Námětem cvičení se stal bojové operace o Váh. Útočná armáda modrých měla co nejrychleji překonat Malé Karpaty, aby zatlačila protivníky za řeku, na které by zřídila předmostí a poté zničila zbytky červených. Ti by se naopak snažili ničením komunikací¹⁷¹ a ústupovými boji zpomalit postup modrých, zkoncentrovat své hlavní síly a udržet Váh pro pozdější protiofenzivu. Modrá armáda se soustředila 2. rychlou divizí¹⁷² u Hodonína. Vlivem zpomalení nástupu protivníků v prostoru Nitra se rozhodl velitel modrých pro okamžitý hluboký postup 2. RD ve směru Jablonica-Nitra. Následovat mělo překročení Váhu pro zamezení protiofenzivy červených. Obranná 3. rychlá divize¹⁷³ červených nastupovala z čáry Sereď-Hlohovec¹⁷⁴ a po zdolání Váhu měla ideálně znovu získat horské průsmyky v Karpatech; za žádnou cenu ale neztratit Váh. Svá postavení¹⁷⁵ zaujaly zneprátelené strany v pondělí 16. srpna.¹⁷⁶

Velitelem modré 2. RD se stal brigádní generál Josef Koutňák, ve stejné době velitel Jezdecké brigády 2. Řízení červené 3. RD dostal na starost velitel Jezdecké brigády 3, brigádní generál Jaroslav Eminger.¹⁷⁷ Ředitelem těchto závěrečných cvičení byl ustanoven velitel V. sboru v Trenčíně, divizní generál Alois Eliáš.¹⁷⁸

Vlastní bojové akce započaly v úterý 17. srpna.¹⁷⁹ Po vyspravení silnic a cest v horském terénu ženisty, vydala se 2. RD postupem přes Jablonicu na Nadáč. Její předvoj se ale okolo 10:00 dostal zcela nekrytě do silné dělostřelecké palby červených z kopce Šarkán. V reálné situaci by byl pravděpodobně zcela zničen. V důsledku toho zasáhlo ředitelství manévru a modré vrátilo zpět. Generál Koutňák přehodnotil situaci a vrch Šarkán se rozhodl dobýt přímým útokem a všemi svými dostupnými prostředky. S úspěchem. Následný

¹⁷⁰ VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 59090 Taj., kar. 194, s. 4.

¹⁷¹ Příloha č. 13.

¹⁷² Dále označení 2. RD.

¹⁷³ Dále označení 3. RD.

¹⁷⁴ Aby následné operace neuvízly ihned v pozicních bojích o horské průsmyky, podle námětu 3. RD nestihla posílit přehradné oddíly červených motorizovaných ženistů a cyklistů.

¹⁷⁵ Příloha č. 14.

¹⁷⁶ VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 59090 Taj., kar. 194, s. 7-8.

¹⁷⁷ MARŠÁLEK, Z. Rychlé svazky na závěrečném cvičení čs. armády v roce 1937. *Historie a vojenství* 1/2002. Praha 2002, s. 311.

¹⁷⁸ ŠRÁMEK, P. *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939*. Praha 2008, s. 64.

¹⁷⁹ Příloha č. 15.

protiútok tanků červených ztroskotal, především vlivem rozdrobení částí útočné vozby. Ke konci dne proniká 2 RD. až do prostoru¹⁸⁰ před Trnavou.¹⁸¹

Ve středu 18. srpna se okolo 7:00 modří zmocnili Trnavy. Poté prováděli průzkumné fotolety k překročení Váhu na čáře Sereď-Hlohovec. Červení se ale úporně bránili letectvem a ústupové boje houževnatě vykonávala i 3. RD.¹⁸²

Během noci na čtvrtek 19. srpna přesunul překvapivě generál Koutňák jádro svých sil, a sice celou motorizovanou brigádu k útoku na Hlohovec. Ofenziva, i pokud by byla v počátku úspěšná, narazila by v té chvíli na hojně shromažďující se jednotky červených, se kterými by se nemohli modří rovnat. Podruhé zasáhlo ředitelství cvičení, prozradilo generálu Emingerovi úmysly modrých a v důsledku toho přesunulo 3. RD. do prostoru Sereď pro útok naplánovaný na druhý den.¹⁸³

Poslední manévrovací den v 6:00 vyrazily silné útočné svazy červených k úderu od Sereď na Trnavu.¹⁸⁴ Generál Koutňák urychleně převedel motorizovanou brigádu k dosáhnutí Váhu s dalším postupem na Sereď. Útokem do boku 3. RD zamezil červeným dosáhnutí Trnavy, jejichž komunikační linie nyní ohrožoval. Generál Eminger byl přinucen odvelet část svých sil k zabránění nastalému nebezpečí. Nicméně ačkoliv by se pravděpodobně dostal přes Trnavu do týlu nepřítele, útok ztrácel rychle na intenzitě. Za nastalé situace¹⁸⁵ byly manévry po necelých třech hodinách odtroubeny.¹⁸⁶

Protože šlo rozsahem o první velké přecvičování vyšších rychlých jednotek, vzniklé poznatky byly detailně zpracovávány. Velitel 3. RD generál Eminger tvořil skupiny zbraní, aniž by přihlížel k organickým svazkům brigád. Stalo se, že jeden den veliteli motorizované brigády přidělil pouze jednotky jezdecké a opačně. Zbytečně tříštil své prostředky, zejména tanky, na malé celky a dosahoval jen občasné lokální převahy. Jednotky se dostávaly na bojiště pozdě a byly přepínány síly koňského materiálu¹⁸⁷. Oproti tomu generál Koutňák operoval organickými brigádami, čímž dosahoval mohutného úderu. Jezdectva využíval účelně k zajištění křídel při útoku. Poslední den velice pohotově reagoval pružnou a účinnou

¹⁸⁰ Příloha č. 16.

¹⁸¹ VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 59090 Taj., kar. 194, s. 40-49.

¹⁸² Tamtéž, s. 74-79. Příloha č. 17.

¹⁸³ Tamtéž, s. 93.

¹⁸⁴ Příloha č. 18.

¹⁸⁵ Příloha č. 19.

¹⁸⁶ VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 59090 Taj., kar. 194, s. 103-108.

¹⁸⁷ Uvedená taktika by při potencionálním střetu s německou pancéřovou doktrínou o rok později rozhodně skončila absolutním fiaskem.

obranou na nečekaný úder červených. Nicméně i on se nevyhnul řadě chyb. Jednalo se např. o dělostřelecký přeпад u vrchu Šarkán či špatně zvolený útok na Hlohovec.¹⁸⁸

Problémy se vyskytly při použití motorizované pěchoty. Dostávala se do kulometné i dělostřelecké palby nepřítele při těžkopádném vysazování, v opačném případě zase předčasně ztrácela možnost překvapení. Dále se vystavovala příliš viditelně leteckým útokům nebo se zbytečně neúčelně hromadila prázdná vozidla a tím se ucpávaly komunikace. Vázla také souhra s rychlými prvky.¹⁸⁹

Pozitivní hodnocení připadlo cyklistickým jednotkám, přehradným ženijním oddílům či letectvu všeobecně. Oproti tomu se velická závada objevila v neřízení spolupráce pěchoty, dělostřelectva a tanků příslušnými velitelstvími.¹⁹⁰

Z tohoto úseků manévřů vzešel ještě jeden posudek, a to velice kladný. 30. září 1937 klasifikoval zemský vojenský velitel v Bratislavě armádní generál Josef Votruba svého podřízeného generála Eliáše: „*Letos připravil a řídil cvičení první manévrovací skupiny (2. a 3. jezdecké brigády) velmi obezřetně, pružně a úspěšně.*“¹⁹¹

II. „moravské“ manévry

Druhá skupina závěrečných vojenských cvičení se konala od 24. do 26. srpna na střední Moravě. Funkci ředitele převzal velitel IV. sboru¹⁹² divizní generál Vojtěch Boris Luža, vedoucím rozhodčí služby byl ustanoven velitel III. sboru¹⁹³ divizní generál Antonín Hasal. Manévřů se s velkým zájmem účastnil prezident Beneš v rámci své inspekční cesty na Moravu¹⁹⁴. Přezkušována byla především organizace, fungování i zabezpečení týlu armády ve válečném stavu a prověřováno bylo také použití bojových chemických látek včetně obrana proti nim.¹⁹⁵

¹⁸⁸ VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 59090 Taj., kar. 194, s. 121-122.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 109-110.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 112-117.

¹⁹¹ TOMÁŠEK, Dušan a R. KVAČEK. *Generál šel na smrt. Životní příběh Aloise Eliáše*. Praha: EPOCH 2007, s. 17.

¹⁹² Dislokován v Olomouci.

¹⁹³ Dislokován v Brně.

¹⁹⁴ Navštívil např. i Vítkovické hutě se speciálním vojenským výrobním programem, důlní komplex Ignát či severomoravské opevnění.

¹⁹⁵ ŠRÁMEK, P. *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939*. Praha 2008, s. 65. Srov. VAŠEK, Richard. *Prezident Beneš v letech 1935-1938*. Praha 2008, s. 51.

Manévrovací území bylo vymezeno linií Česká Třebová-Přerov, konkrétněji prostorem Moravská Třebová-Jevíčko-Konice-Bohuslavice. Námětem se stalo proniknutí útočné modré armády od západu na čáru Štítý-Letovice. Zde se měla, po překonání obranné armády červených, vydat přes Dražanskou vrchovinu do nížiny v Hornomoravském úvalu. Každou cvičící stranu tvořila jedna divize, sestavená ze tří pěších pluků, jež byly všechny vybaveny rotou doprovodných zbraní. Dále disponovaly hrubým dělostřeleckým oddílem a lehkým dělostřeleckým plukem o třech oddílech. Smíšený předzvědný útvar obsahoval jezdeckou eskadronu a čtu lehkých tanků. Pomocné zbraně byly zastoupeny dýmotvorným oddílem, ženisty a telegrafním praporem. Modří byli v součtu vybaveni silněji o hraničářský prapor, horskou dělostřeleckou baterii s možností dalšího posílení o hrubý dělostřelecký oddíl. Co se týče služeb, disponovali úplným divizním souborem služeb s plnými válečnými počty, kdežto červení nastupovali s nejnужnější mírovou strukturou intendantní, zdravotní a veterinářské služby, včetně automobilového zásobování pohonnými hmotami.

Žádná z cvičících divizí se neocitla na manévrech v první linii; modrá představovala zálohu v druhém sledu, červená se měla na frontu přemístit až po železničním transportu. Bojové střety se odehrály až ve dnech následujících. Modří se snažili často využívat zadýmování, avšak s nevelkým úspěchem. Za tři dny dokázali členitým terénem a skrze velmi dobře a pružně prováděné protiútoky červených postoupit pouze o 12 km.¹⁹⁶

Trénovalo se především: přísun munice do palebních stanovišť, distribuce proviantu a stravování bojujících jednotek, zdravotnické služby na bojišti i v týlových nemocnicích včetně veterinářské služby, fungování automobilové dopravy a zásobování pohonnými hmotami.¹⁹⁷ Prezident Beneš se kromě průběhů simulovaného boje velice živě zajímal i o chod proviantní služby ve válečných podmínkách a navštívil např. polní jatka či pekárny.¹⁹⁸

¹⁹⁶ STRAKA, K. *Zpětné vazby vrchního velitele. Prezident Beneš na závěrečných cvičeních z roku 1937.* [online]. C2015, poslední revize 2015 [cit. 2015-31-07]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/zpetne-vazby-vrchniho-velitele-prezident-benes-na-zaverecných-cvicenich-z-roku-1937/>

¹⁹⁷ ŠRÁMEK, P. *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939.* Praha 2008, s. 65-66.

¹⁹⁸ MÚA AV ČR, fond Beneš Edvard, 1937. Inv. č. 42, kar. I-19, s. 1-2.

III. „české“ manévry

Závěrečné cvičení třetí manévrovací skupiny se odehrálo na přelomu srpna a září v jihozápadních Čechách. Účelem se stalo vyzkoušení a procvičení:

- 1) ústupového boje na široké frontě,
- 2) přehrazování,
- 3) zastavení opotřebovaného protivníka s následným protiútokem,
- 4) vyšších rychlých jednotek v souvislosti s akcemi normálních vyšších jednotek.¹⁹⁹

Nejrozsáhlejší úsek manévrů roku 1937 řídil divizní generál Emil Linhart,²⁰⁰ přičemž ředitelství bylo umístěné v Blatné. Podle námětu měla červená armáda zaútočit od Šumavy na Plzeň. Oproti tomu modří soustředili své hlavní síly pod ochranou krycích jednotek, aby poté podnikli konečnou protiofenzivu. Každou cvičicí stranu tvořil samostatný sbor skládající se z pěší divize, 1. jezdecké brigády²⁰¹, 4. jezdecké brigády²⁰² a odpovídajících sborových jednotek.²⁰³ Jezdecké brigády svým složením odpovídaly v podstatě struktuře rychlé divize. Modré 1. JB velel brigádní generál Julius Fišera²⁰⁴ a v čele červené 4. JB stanul brigádní generál Josef Dvořák²⁰⁵. U obou stran byl tento svazek dělen na motorizovanou a jezdeckou část; ta první se skládala z 6 pěších praporů na automobilech, průzkumného oddílu a 5 dělostřeleckých baterií. Útočná 4. JB měla ale v motorizované části pouze jedinou rotu lehkých tanků, což značně redukovalo ofenzivní potenciál.²⁰⁶

Samostatné cvičení započalo v úterý 30. srpna; horečnaté přípravy na obou stranách ale probíhaly již během pondělní noci. Časně z rána se dali červení na pochod k Otavě, kterou brzy překročili. Od počátku manévrů, pokud se nekonal postup nebo ústup, byly jednotky obou vojsk velice pečlivě skryty před zraky leteckých pozorovatelů.²⁰⁷ Červená strana se rozhodla nasadit 4. JB a divizi samostatně, čímž vyloučila eventualitu rozložení a likvidaci, dosud ještě koncentrujících se modrých. Houževnatou aktivitou pak generál Fišera dokázal

¹⁹⁹ MARŠÁLEK, Zdenko. Rychlé svazky na závěrečném cvičení čs. armády v roce 1937. *Historie a vojenství 1/2002*. Praha 2002, s. 317.

²⁰⁰ Velitel I. sboru v Praze.

²⁰¹ Dále 1. JB.

²⁰² Dále 4. JB. I přes svůj název se vlivem složení jednotky jednalo v podstatě o rychlou divizi.

²⁰³ ŠRÁMEK, P. *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939*. Praha 2008, s. 66.

²⁰⁴ Velitel Jezdecké brigády 1 v Praze, po manévrech 1937 se z tohoto svazku stala rychlá divize.

²⁰⁵ Velitel Jezdecké brigády 4 v Pardubicích, stejný vývoj jako u Jezdecké brigády 1.

²⁰⁶ MARŠÁLEK, Z. Rychlé svazky na závěrečném cvičení čs. armády v roce 1937. *Historie a vojenství 1/2002*. Praha 2002, s. 318-319.

²⁰⁷ Manévry v jižních Čechách. *Československý legionář*. 1937, XIX.(38): 3.

útoky červených zastavit. Vlastním protiútokem 1. JB dokázal protivníkovu ofenzivu do konce dne i přeměnit v dílčí ústup.²⁰⁸

V noci se znovu udály velké přesuny vojsk. Ve středu 31. srpna vyrazili modří od Chlumu u Blatné k útoku tanky s pěchotou. K poledni se rozvinuly boje v linii Kasejovice-Lnáře, převahu zde ale žádná strana nezískala. Nerozhodnou situaci podtrhovalo spotřebování záloh na obou stranách.²⁰⁹

Na poslední den připravili červení po často měnících se rozkazech útok divize do prostoru Blatné. Vlivem velké rozdrobenosti prostředků se jednalo o skupinu pouhých 4 tankových čet, čili dohromady 12 tanků. Tomuto útoku usilovně čelila 1. JB. Generál Dvořák mezitím postoupil se 4. JB do Březnice, odkud vytlačil jednotky modré divize ve snaze zaskočit východní bok modrých. Kdyby ale úžeji spolupracoval se sousední červenou divizí, pravděpodobně by je obklíčil a zničil.²¹⁰ Do odtroubení této části závěrečného vojenského cvičení se ustálila fronta v patové situaci na přibližné linii Olšany-Defurovy Lažany-Nová Ves-Tchořovice-Chlum-Hostišovice-Drahenice-Březnice-Tochovice-Ostrov.²¹¹

Vyskytly se stejné poznatky o nedostatecích motorizované pěchoty, jako tomu bylo i u I. slovenské manévrovací části, naopak se stejně dobře projevil prověřovaný motorizovaný ženijní prapor, přestože byly pro tyto manévry striktně zakázány zemní práce. Ačkoliv úspěšné, počínání červené 4. JB brigády vypadlo spíše jako připomenutí akcí jezdeckva z minulých let závěrečných cvičení. I úspěšné nasazení modré 1. JB se jevilo, v rámci vyššího rychlého celku, proti úderné síle pěší divize jako zcela zbytečně nevhodný způsob bojového užití. Vliv ztráty mobility byl v tomto případě podtrhován důsledkem nemálo nákladných prostředků jezdecké brigády-rychlé divize.²¹²

Na posledních republikových manévrech byl velice pozitivně hodnocen budoucí velitel 1. československého armádního sboru v Sovětském svazu během 2. sv. války a zároveň i pozdější prezident republiky, tohoto času podplukovník pěchoty Ludvík Svoboda. Velitel pěšího pluku 3 plukovník generálního štábu Bedřich Kratochvíl hodnotil Svobodu v roce 1937: „*Jako velitel náhradního praporu se dobře zapracoval a vnesl pořádek a zdravý duch*

²⁰⁸ MARŠÁLEK, Z. Rychlé svazky na závěrečném cvičení čs. armády v roce 1937. *Historie a vojenství* 1/2002. Praha 2002, s. 320-321.

²⁰⁹ Manévry v jižních Čechách. *Československý legionář*. 1937, XIX.(38): 4.

²¹⁰ MARŠÁLEK, Z. Rychlé svazky na závěrečném cvičení čs. armády v roce 1937. *Historie a vojenství* 1/2002. Praha 2002, s. 323-324.

²¹¹ Manévry v jižních Čechách. *Československý legionář*. 1937, XIX.(38): 4.

²¹² MARŠÁLEK, Z. Rychlé svazky na závěrečném cvičení čs. armády v roce 1937. *Historie a vojenství* 1/2002. Praha 2002, s. 325.

*do mobilizačních příprav (...) Na závěrečných cvičeních ve funkci velitele praporu ve svazu osvědčil se velmi dobře a je nejlepším velitelem praporu u pluku.*²¹³

²¹³ STEHLÍK, E., Karel ČERNÝ a Radim CHRÁST. *Legionáři s lipovou ratolestí II.* Žďár nad Sázavou: Průžová Jitka-TVÁŘE 2015, s. 15.

7. ROZHODČÍ SLUŽBA NA ZÁVĚREČNÝCH CVIČENÍCH

„Naše armáda od počátku své existence se snaží, aby manévry se co nejvíce vzdalovaly staré představě vojenské parády ... díky vynalézavosti našich vlastních velitelů vytvořena byla důmyslná organizace rozhodčí služby, která přesně oceňuje výkony a pozice jednotlivých bojujících jednotek a která nahrazuje vlastně účinek ostré palby, toho jediného prvku, který nelze na manévrech zavést ve skutečnosti. Tato rozhodčí služba znemožňuje, aby se v manévrech tvořily situace nepravděpodobné, a dovoluje, že velká příležitost manévru může být dokonale využita pro výcvik vojska i velitelů.“²¹⁴

Rozhodčí služba byla hlavním pomocníkem ředitele cvičení s velice důležitým, ale zároveň nesmírně namáhavým posláním. Vykonávali ji důstojníci s kontrolními pravomocemi a během manévru posuzovali akce cvičících vojsk. Nebyly zaznamenány žádné případy pokusů o uplácení či nedůsledné plnění povinností, ale namísto dohadů a spekulací nechme promluvit fakta. Stěžejním úkolem rozhodčí služby bylo především:

- a) Přiblížit průběh cvičení co nejvíce válečné skutečnosti vhodným a taktním upozorňováním vojska na okolnosti, které sice v míru neexistují, ale ve válce jsou rozhodujícími.²¹⁵ Podle vývoje situace pak činit náležitá rozhodnutí.
- b) Zpravovat ředitele cvičení o rozhodnutí velitelů stran a vývoji situací. Rozhodčí služba byla především vázána mlčenlivostí a soudcovskou nezávislostí.²¹⁶ Rozhodčí ale neměli velitelská práva a museli se vyvarovat přímého zasahování do rozhodování a rozkazů velitelů. Nesměli vést velitele a boj cvičících jednotek, museli se omezit výlučně na dodávání zpráv pro ředitele cvičení.²¹⁷

Organizace rozhodčí služby je uvedena v příloze č. 1. Hlavním rozhodčím se vymezilo pásmo činnosti podle pravidel:

- 1) Byla-li jedna strana silnější, určovalo se pásmo tak, aby se jeho hranice shodovaly s hranicemi²¹⁸ silnější strany. 2) Byly-li obě strany přibližně stejně silné, bylo rozhodující pro

²¹⁴ Armáda na manévry. *Československý legionář*. 1935, XVII.(32-33): 1.

²¹⁵ Zejména účinek nepřátelské i vlastní palby, vliv na morálku a ztráty vojska.

²¹⁶ VÚA-VHA, fond VKPR, 1936, č.j. 484 Dův., kar. 140, s. 1.

²¹⁷ Tamtéž, s. 2.

²¹⁸ Nejčastěji se jednalo o prapory a pluky.

stanovení pásem zamýšlený manévr té strany, která by tím pravděpodobně rozhodla boj²¹⁹. 3) Jakmile bojující strany vešly v dotyk, hlavní rozhodčí se situoval na význačném bodu ve středu svého pásma tak, aby jeho stanoviště bylo patrné oběma stranám, a označil je bílou vlajkou. Ostatní rozhodčí v tomto pásmu byly tím informovány o stanovišti hlavního rozhodčího i o shromaždišti pro zasilání zpráv. Aby mohl rozhodčí rychle zasáhnout, doručit a opatřit si informace, dostal vždy auto a důstojníky s motocykly.²²⁰

Provádění rozhodčí služby vyžadovalo využívání zvláštní telefonní sítě, určené výhradně pro její účely. Případné nedostatky telefonního materiálu bylo třeba nahradit přidělením jiných pojítek nebo zvýšením pomocného personálu rozhodčích, kterým bylo třeba dodat dopravní prostředky sestávající z motocyklů či koní.²²¹

Pokud se cvičící útvar ocitl v palbě protivníka, rozhodčí vyřadil určité procento počtu této jednotky z boje²²². Ztráty pěší roty, která se v postupu odkrytým terénem dostala do zhruba desetiminutové palby nepřítele, jsou vyjádřeny v tabulce v příloze č. 2.

Přitom bylo ale třeba dbát toho, že se vojska i při značných ztrátách způsobených dělostřeleckou palbou nezastavila, ale snažila se dostat z postřelovaného pásma k nejbližšímu krytu. Každý rozhodčí si musel vést záznam, z kterého byly zřejmé údaje o počtu i době ztrát a podpisu rozhodčího, který výsledek vyhodnotil.²²³

Ke znázornění palby postupujících či bránících se jednotek se používaly cvičné náboje s akustickým projevem výbuchu, rozprasku a rány; aplikovalo se i optické řešení použití kouře pro dělostřelectvo. Jeho účinek byl zvýšen odpálením dýmového střeliva rozhodčím, který se pohyboval v terénu s daným útvarem, po upozornění, že je jednotka pod dělostřeleckou palbou. Výbuchy šrapnelů se napodobovaly i vystřelením z osvětlovací pistole nad postřelovanou jednotkou. Ostatní prostředky imitující střelbu sestávaly ze značkových prostředků, jako byly např. řehtačky, praporky, signalizační lampy apod. Signalizace praporky se prováděla v barvě žluté, červené a modré. Žluté značení oznamovalo slabou či zmírněnou palbu obránců a ještě dovolovalo útočnickovi postup. Červená barva znázorňovala silnou

²¹⁹ VÚA-VHA, fond VKPR, 1936, č.j. 484 Dův., kar. 140, s. 11.

²²⁰ Tamtéž, s. 12.

²²¹ VÚA-VHA, fond VKPR, 1936, č.j. 484 Dův., kar. 140, s. 14 - 15.

²²² VÚA-VHA, fond VKPR, 1936, č.j. 484 Dův., kar. 140, s. 19.

²²³ Tamtéž, příloha č. 3.

palbu, např. kulometnou a čelní postup byl vyloučen. Modré praporky signalizovaly zastavenou palbu pro poruchu či umlčení kulometu nebo ustoupení obránců.²²⁴

Při posuzování ztrát muselo být přihlédnuto k dané situaci, terénu, tvaru jednotky, ke směru palby apod. Rozhodčí byl zejména povinen nutit manévrující jednotky respektovat palbu, a to především boční. Dále je musel vychovávat k tomu, aby se bránily do poslední možnosti a styděly se být zajaty. Dostala-li se bojová situace tak daleko, že by došlo k zajetí odpůrce, rozhodčí zasáhl a jednotku, která by měla být zajata, vyřadil z boje. Takto vyřazená jednotka nesměla být nasazena při téže fázi boje ve stejném prostoru. Příslušníci vyloučené jednotky zůstali na místech, kde byli zastihnuti rozhodnutím rozhodčího. Při útoku byli shromážděni až na dostatečně velkou vzdálenost od útočících, aby se nezkresloval válečný dojem cvičení nahromaděním vojáků vyřazených z boje. Při obraně mohli být vojáci shromážděni až tehdy, když došlo k přenesení obranné čáry. Rozhodčí vždy určil dobu, na kterou vyloučil jednotky z boje včetně oddílů, ke kterému se poté připojily. Následně o všem zpravil velitele²²⁵.

Rozhodčí přerušil palebnou činnost baterie nebo zpozdil zásobování střelivem, jestliže chování dělostřelectva neodpovídalo taktické situaci. Dále dbal, aby se služby chovaly podle taktické situace, tak jako ve válce. Mohl proto vyloučit i vozidla, o nichž se dalo předpokládat jejich pravděpodobné zničení nebo alespoň dočasné přerušení pohybu a poškození. V neposlední řadě měl v kompetenci vyřazení i budovy, komunikace, mostu nebo jeho pontonových náhražek, např. z důvodu zničení letectvem či dělostřelectvem určité strany.²²⁶

Plnění rozhodčí služby vyžadovalo samostatný taktický úsudek, znalost výkonnosti a účinku všech zbraní, neúnavnou činnost, pohyblivost, předvídavost, pevnost charakteru, iniciativu a velkou odpovědnost. Rozhodčí musel být schopen rychlých a přitom správných posouzení taktických situací.²²⁷ Musel ponechat jednotlivým velitelům iniciativu, ale zároveň i zasáhnout v situacích, kdy by zřejmě šlo o čin nebezpečný životu cvičících osob.²²⁸ Činnost rozhodčích se neustále adaptovala k aktuální situaci boje na celé frontě a jevila se jako řada zpráv, které velitelé jednotek při svých taktických rozhodnutích museli vzít v potaz. Dále byli povinni zabránit řeži; útočící pěchota se nesměla přiblížit k soupeři více než na 50 kroků a tam poté i vyčkala rozhodnutí rozhodčího. Jednotky v obraně ale nesměly být

²²⁴ SVOBODA, Jaroslav. Vojenské rozhledy: Pěchotní rozhledy. *Znázorňování a značkování palby*. 1934, IV.(12): 1347-1353.

²²⁵ VÚA-VHA, fond VKPR, 1936, č.j. 484 Dův., kar. 140, s. 20.

²²⁶ Tamtéž s. 21.

²²⁷ Tamtéž, s. 22.

²²⁸ Např. nepřipravené přebrodění řek i vodních ploch všeobecně.

posílány zpět; nesměly ustoupit a naopak musely zůstat na svém místě. Útočník, po kladném případě verdiktu rozhodčího, překročil obránce a postupoval dál. Rozhodčí služba vyžadovala rychlý úsudek; dlouhé přemýšlení zdržovalo a nebylo myslitelné vysvětlování důvodů svého rozhodnutí poražené straně. Nebyl-li v dané situaci přítomen rozhodčí, rozhodl služebně starší velitel ze soupeřících jednotek.²²⁹

I. Rozhodčí služba u letectva

Rozhodčí v letounech používali v zásadě letadel s nejvyšší výkonností; zpravidla létali vzadu a výše, než skupina, kterou doprovázeli. Jejich letouny byly viditelně označené a v případě vícemístných strojů zaujal rozhodčí místo jedno z členů posádek. Rozhodčí u letectva na zemi byli umístěni jednak ve skutečných, jednak v předpokládaných stanovištích obrany proti letadlům nebo u cílů bombardovacího letectva; samozřejmě i na letištích²³⁰ a na místech s vyšší očekávanou koncentrací leteckých činností i bojů.²³¹ Ke konci každého dne a pak souhrnně ke konci cvičení se na základě hlášení rozhodčích stanovilo, kolik každá strana ztratila letounů. Mimo to se sestavil přehled bombardovacích letů; kolik jich proniklo nepozorovaně k cíli, kolika byla cesta k cíli přehrazena stíhacími perutěmi nebo OPL²³² a kolik jich bylo napadeno až při návratu po vykonaném bombardování a to opět stíhači nebo palbou OPL a s jakou pravděpodobnou účinností. Zpravidla i letadla označená ke konci každého dne jako ztracená, se účastnila i dále cvičení až do konce. Jen ve výjimečných případech mohl ředitel cvičení nařídit přechodné vyřazení letounu a to až do skončení úkolového letu.²³³

Důstojníci měli vycházkovou čepici, rotmistři a mužstvo polní čepici, v obou případech s bílým pásem. Ředitel rozhodčí služby, jeho štáb, vrchní, hlavní rozhodčí a styční důstojníci nosili na levé paži trikoloru bílo-modro-červenou. Plukovní rozhodčí měl na levé paži červeno-bílý pás, oddílový rozhodčí pak modrý pás na stejném místě.²³⁴

²²⁹ VÚA-VHA, fond VKPR, 1936, č.j. 484 Dův., kar. 140, s. 25.

²³⁰ Pro každé letiště byl vyčleněn alespoň jeden letecký rozhodčí.

²³¹ VÚA-VHA, fond VKPR, 1936, č.j. 484 Dův., kar. 140, s. 45.

²³² Obrana proti letadlům sestávající z protiletadlových baterií, kulometných rot a světelných čet.

²³³ VÚA-VHA, fond VKPR, 1936, č.j. 484 Dův., kar. 140, s. 49.

²³⁴ Tamtéž, s. 57.

8. ZAHRANIČNÍ VOJENSKÉ DELEGACE NA MANÉVRECH

„Měli jsme na vybranou navštívit buď armádu nebo knihovnu. Dali jsme přednost armádě, protože tato armáda chrání knihovny. Ještě přede dvěma nebo pěti lety bývali bychom s hrůzou vyslechli, že manévry jsou částí kongresu. Nezměnili jsme se však my, nýbrž podmínky!“²³⁵

Československá republika měla v meziválečném období úzké spojenecké styky především s Francií²³⁶ a dále pak s Jugoslávií a Rumunskem²³⁷, s nimiž později vytvořila vojensko-politické spojení Malou dohodu. Vlivem zhoršující se mezinárodní situace přibyla ve třicátých letech i aliance se Sovětským svazem²³⁸. Tyto známé skutečnosti lze ale doplnit o další fakta, jež prokazují, že poměrně mladý stát si za několik let své existence dokázal vydobýt respekt i sympatie nejen u tehdejších světových velmocí. V oblasti vojenské tomu nebylo naopak. Hlavní štáb čs. armády dbal na udržení přátelských styků a prohlubování kontaktů s ostatními státy; tak např. v roce 1932 se o doprovod významné zahraniční návštěvy náčelníka generálního štábu americké armády Douglase McArthura, postaral podnáčelník hlavního štábu generál Lev Prchala.²³⁹

Závěrečné vojenské cvičení v roce 1934 poctil svojí „inspekci“ generál Maurice Gamelin, náčelník francouzského generálního štábu, který vedl značné konzultace s vrcholnými domácími armádními představiteli již o rok dříve. Doprovázeli ho francouzští důstojníci: plukovník Dame, přednosta 3. operačního oddělení hlavního štábu a šéf kabinetu

²³⁵ Francouzský žurnalista a spisovatel Benjamin Crémieux během cvičení všech druhů zbraní v Milovicích v červenci 1938. *Československý legionář*. 1938, XX.(29-30): 13.

²³⁶ Garanční smlouva Francie s Československem z 16. října 1925 o vzájemné vojenské pomoci. ČELOVSKÝ, B. *Mnichovská dohoda 1938*. Šenov u Ostravy 1999, s. 57.

²³⁷ Spojenecká smlouva s Jugoslávií byla uzavřena 14. srpna 1920; československo-rumunská spojenecká smlouva byla podepsána 23. dubna 1921. SLÁDEK, Zdeněk. *Malá dohoda 1919-1938*. Praha: Karolinum 2000, s. 21. a s. 25.

²³⁸ Spojenecká smlouva vzešla v platnost 16. května 1935. KÁRNÍK, Z. *České země v éře první republiky: díl druhý*. Praha: Libri 2002, s. 477.

Ve skutečnosti neměly hlavní štáby francouzské i československé armády o Sovětském svazu, jakožto o vojenském spojenci, příliš valné představy. ZIEMKE, Earl F. *The Red Army 1918-1941*. London and New York: Taylor & Francis e-Library 2004, s. 194. Srov. Rudá armáda by musela při vojenské pomoci Československu překonat území Polska či Rumunska, jejichž odmítavé stanovisko mělo být změněno Francií (od 2. května 1935 spojenec SSSR). KLIMEK, A. a E. KUBŮ. *Československá zahraniční politika 1918-1938*. Praha 1995, s. 71.

Francouzsko-sovětská jednání z kritického období září 1938 vystihuje příznačně citace z výzkumu Bořivoje Čelovského: „Proč ... přikládají Paříž i Moskva takový význam průchodu sovětských vojsk Rumunskem? ... Pro obě strany to byla jen vítaná zmínka k pohodlnému nicnedělání. Žádná z evropských velmocí, kromě Německa, se nechtěla pustit do války kvůli Československu.“ ČELOVSKÝ, B. *Mnichovská dohoda 1938*. Šenov u Ostravy 1999, s. 266.

²³⁹ STEHLÍK, E. *Srdce armády*. Praha 2006, s. 26.

generála Gamelina podplukovník Riccard, kteří byli, včetně návštěvy některých významných míst v republice, přítomni na manévrech od 20. do 23. září.²⁴⁰ Na konci září téhož roku byla zhotovena zpráva pro prezidenta Masaryka, který se kvůli zdravotním problémům závěrečných cvičení nezúčastnil: „*Pan kancléř²⁴¹ byl v posledních dnech v Topolčiankách, kde se setkal na honě s francouzským vyslancem Noelem. Ten vyhledal pana kancléře a sdělil mu, že se zúčastnil manévrů, a že po manévrech vyhledal generála Gamelina a položil mu otázku, jak shledal výcvik, vzhled a výkon československého vojska. Na to generál Gamelin sdělil Noelovi důvěrně, jako francouzskému vyslanci, že byl výkony československé armády překvapen, že jich nečekal, a že je shledává vesměs nadprůměrnými. Prohlásil, že počítá československou armádu mezi nejlepší armády středoevropské. Sdělil jsem toto Dru. Ledvinovi s tím, aby to ihned hlásil panu prezidentovi*“.²⁴²

Závěrečného vojenského cvičení v roce 1935 se zúčastnili: velitel jugoslávské válečné školy generál Štefanovič, velitel rumunské válečné školy generál Spiroiu a sovětský generál Boris Michajlovič Šapošnikov, velitel vojenské akademie M. V. Frunzeho s osmičlennou skupinou odborníků různých zbraní. Ruská delegace byla přítomna jenom do odtroubení první části manévrů, které generál Šapošnikov, jakožto armádu vůbec, zhodnotil: „*Voják československé armády jest dobře vycvičeným bojovníkem, který dovede dělat velké pochody a obratně využívá v boji terénu. ... Jízda má dobré koně. Dělostřelectvo vykázalo dobrou pohyblivost. Letectví je výborně zalétané, vyzná se ve výzvědné službě a dovede udržovati spojení a postupovati společně s vojsky pozemními*“.²⁴³ Po zhlédnutí manévrů v Malých Karpatech přejeli zástupci malodohodových armád do Kysaku-Obyšovců, kde je od nedělního rána 25. srpna čekala návštěva druhé části manévrů na Podkarpatské Rusi. Velice srdečná slova pochvaly i uznání potvrdil rumunský generál Spiroiu v rozhovoru s ministrem Machníkem: „*... rumunský národ žije stejně jako československý a že v případě potřeby oba národy jsou ochotny za svou svobodu zemřít*“.²⁴⁴

Závěrečného vojenského cvičení v roce 1936 se nezúčastnili pouze vrcholní domácí političtí představitelé, vrchní velitel branné moci československé, prezident republiky dr.

²⁴⁰ STRAKA, K. *Francie a Československo 1914-1945. Léta nadějí, zkázy a bojů na společných frontách*. Praha: Vojenský historický ústav 2007, s. 125. Srov. ZORACH, J. *The Czechoslovak army, 1918-1938*. Columbia University 1975, s. 236-237. Srov. Důstojníci Dame a Ricard: VÚA-VHA, fond VKPR, 1934, č. j. 3646 Dův., kar. 127, s. 4.

²⁴¹ Vedoucí Kanceláře prezidenta republiky dr. Přemysl Šamal.

²⁴² VÚA-VHA, fond VKPR, 1934, č. j. 3646 Dův., kar. 127, s. 4. Srov. STRAKA, K. *S cílem jednotného usměrnění sil: Činnost vlády a Nejvyšší rady obrany státu v letech 1932-1938*. Praha, 2007. Disertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Vedoucí práce PhDr. Jan Gebhart, CSc., s. 158.

²⁴³ Generál Šapošnikov po manévrech 1935 v Malých Karpatech. A-Zet ranní, Praha 1935, č. 165, s. 3.

²⁴⁴ Na manévrech. *Československý legionář*. 1935, XVII.(36): 4.

Edvard Beneš, předseda vlády dr. Milan Hodža či ministr obrany František Machník s většinou ministrů²⁴⁵, ale i pražský primátor dr. Karel Baxa a starosta čs. obce sokolské dr. Stanislav Bukovský.²⁴⁶ Protože se jednalo o nejrozsáhlejší prvorepublikové manévry, bude i následující charakteristika zahraničních návštěv v témže roce obsáhlejší.

V neděli, dne 16. 8., přijel do Prahy francouzský divizní generál Henri Victor Schweisguth, zástupce náčelníka generálního štábu spolu s kapitánem generálního štábu Jeanem Valluyem. O den později dorazily další tři vojenské delegace spojeneckých armád Československa:

sovětská, vedená divizním generálem Kirillem A. Mereckovem, náčelníkem štábu armády na Dálném východě; a dále s plukovníkem dělostřelectva Ivanovičem V. Kazakovem a plukovníkem pěchoty Mihajlovičovem S. Kondrasovem,

jugoslávská v čele s generálem Petrem Kosičem, I. zástupcem náčelníka generálního štábu, spolu s ženijním plukovníkem Božidarem Jovanovičem a plukovníkem gen. štábu Vladimírem Vauchnikem a konečně delegace

rumunská, vedená divizním generálem Constantinem Ilasievicem, v doprovodu členů brigádní generál Dumitrua Popescu, brigádní generál Josefa Jacobiciho a plukovníka gen. štábu Ioana N. Boiteanu.²⁴⁷

Program delegace zahraničních vojenských představitelů, po příjezdu a ubytování, spočíval v návštěvě u prezidenta republiky na Pražském hradě druhého dne 18. srpna, návratu do hotelu a odpoledního čaje u prezidenta. Třetí den proběhla návštěva hlavního štábu u ministerstva národní obrany. Čtvrtého dne se delegace přemístila auty do Pardubic a ubytovala v hotelu Veselka, poté si prohlédla město.

První den manévru, 21. srpna., byl stanoven odjezd z Pardubic v 8:00 do Chrudimi. Zde se konala všeobecná orientace o průběhu závěrečných cvičení s následným dopoledním volným pohybem v manévrovacím prostoru. Oběd se konal v Hradci Králové a odpoledne delegace navštívila Chlum, bojiště v r. 1866 u Hradce Králové. Druhý den delegace odjela ve stejný čas do Chrudimi, kde opět proběhla všeobecná orientace o průběhu cvičení. Obědvalo se tentokrát ve stejný čas v Kutné Hoře a odpolední program se nesl v prohlídce bojiště u Kolína. 23. srpen začal stejně jako dva předchozí; oběd se konal v Pardubicích a odpoledne si

²⁴⁵ Kteří nebyli na dovolené mimo republiku.

²⁴⁶ VÚA-VHA, fond VKPR, 1936, č. j. 691 Dův., kar. 142, s. 1-6.

²⁴⁷ VÚA-VHA, fond VKPR, 1936, č. j. 4745 Všeob., kar. 146, příloha 2.

zahraniční vojenští představitelé prohlédli továrnu Explosia. Den čtvrtý byl znovu ve znamení aktuálních událostí manévrů a pohybu vojsk, následoval oběd v Náchodě a odpolední návštěva pevnosti Josefov a večer města Náchod.

Pátý den se zhodnotily manévry a následovala vojenská přehlídka a defilé. Obědvalo se nyní v Poděbradech a odpoledne se delegace navrátila do Prahy. Předposlední den návštěvy 26. srpna se nesl ve znamení odpočinku a volného programu v Praze. Poté následovala slavnostní večeře. Poslední den, ve středu 26. srpna, proběhlo srdečné rozloučení a odjezd všech delegací z republiky do svých vlastí.²⁴⁸

Poslední republiková závěrečná vojenská cvičení navštívili, konkrétněji III. manévrovací část v jihozápadních Čechách, Švýcaři generál-poručík Jakob Labhart, náčelník generálního štábu a náčelník operačního oddělení podplukovník Charlese Dubois. Švýcarsko patřilo roku 1937 do okruhu nemnoha států s přátelským konsenzem v oblastech politických i vojenských.²⁴⁹ Přítomni byli ještě další vojenští přidělenci cizích států:

podplukovník generálního štábu Eftimiu z Rumunska, major generálního štábu Jendrašič z Jugoslávie, podplukovník generálního štábu Schnittmann a kapitán letec Sítov ze Sovětského svazu, podplukovník generálního štábu Ujszary z Maďarska, podplukovník generálního štábu Roda a podplukovník letec Palota z Itálie, plukovník generálního štábu Longin z Rakouska, podplukovník letec Beaumont a plukovník Stronye z Anglie, podplukovník generálního štábu Dorinov z Bulharska, major generálního štábu Winslow ze Spojených států, podplukovník Vayé-nas z Řecka, major generálního štábu Torrén ze Švédska, major generálního štábu Graiales z Mexika.²⁵⁰ Tato početná skupina vojenských atašé se zúčastnila i slavnostní závěrečné vojenské přehlídky na rozlehlých polích u obce Tchořovice u Blatné, včetně domácí vrcholové politické reprezentace v čele s předsedou poslanecké sněmovny Janem Malypetrem a ministrem národní obrany Františkem Machníkem. Přítomni byli dále i zástupci státních a samosprávných úřadů, členové Klubu vojenských redaktorů, spisovatelská skupina a jiní hosté. Před tribunou zaujali místo generálové, kteří byli přítomni závěrečnému cvičení. Husté řady civilního obecnstva

²⁴⁸ VÚA-VHA, fond VKPR, 1936, č. j. 437/36 Dův., kar. 140, s. 2.

²⁴⁹ Večerní České Slovo, Praha, č. 193, r. XXIX, č. 208, s. 3.

²⁵⁰ Manévry v jižních Čechách. *Československý legionář*. 1937, XIX.(38) :4.

dokládaly velký zájem o tuto nezvyklou vojenskou podívanou plnou pýchoty, jezdeckých jednotek včetně těch motorizovaných, jakožto letectva či tanků.²⁵¹

Menšího vojenského cvičení na Moravě se téhož roku zúčastnil rumunský král Carol II.²⁵² Ten se svým synem, korunním princem Mihailem, pobýval poté začátkem listopadu na zámku v Židlochovicích jako host prezidenta Beneše. Na programu byly ponejvíce lovecké hony či návštěva lázní a vyjížděky do okolí, ale také návštěva brněnské Zbrojovky.²⁵³

Hodnocení zahraničních vojenských, ale i civilních delegací a návštěv, obsahovalo veskrze kladné poznatky. Československá branná moc dokázala využít zdárného průběhu cvičení, ale i okázalé propagaci vojenských záležitostí, což mělo samozřejmě příznivý vliv na zdařilý export²⁵⁴ tuzemské zbrojní provenience. Hlavní štáb armády vykonal dlouhou a houževnatou práci, jež byla širokou mezinárodní politickou, odbornou i laickou veřejností přijímána velmi pozitivně.

²⁵¹ Manévry v jižních Čechách. *Československý legionář*. 1937, **XIX**.(38) :4., s. 5.

²⁵² KOLDÍNSKÁ, Marie a Ivan, ŠEDIVÝ. *Válka a armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 45.

²⁵³ MÚA AV ČR, fond Beneš Edvard, 1937. Inv. č. 44, kar. I-19, s. 1-13.

²⁵⁴ Ve světovém zbrojním trhu byla republika československá na 1. místě v roce 1934 s hodnotou vývozu 425 300 000 Kč, také o rok později s částkou 425 300 000 Kč. FIDLER, J. a V. SLUKA. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*. Praha: Libri 2006, s. 210.

9. MANÉVRY V MÉDIÍCH

„Jsme všichni jedna armáda, jak vojáci, tak i civilní občané státu, a bude-li tomu vždy tak, není síly, která by se mohla odvážit měnit nám hranice, natož odstranit nás z mapy Evropy.“²⁵⁵

Dnes již není možné pochybovat o tom, jak silný vliv na veřejné mínění měla, mají a budou mít média. S hrozícím nebezpečím vypuknutí nového velkého vojenského sváru v Evropě; v době, kdy jihoamerické území Gran Chaka přestaly smáčet vydatné proudy krve²⁵⁶, kdy se počínalo italské vojenské tažení v Etiopii²⁵⁷ a nemilosrdné boje na španělské půdě²⁵⁸, včetně pozdějšího neméně krutého válečného konfliktu ve vzdálené Asii²⁵⁹, československá armáda se pomalu a jistě těšila vzestupně vzrůstající tendenci oblíbenosti u civilního obyvatelstva a všeobecná branná povinnost byla považována, přinejmenším v česky mluvícím prostředí, za otázku prestiže. Závěrečná vojenská cvičení si oprávněně zasluhovala opakovanou pozornost tuzemských médií. Následující kapitola se bude snažit pomocí analýzy ukázat, jak sdělovací prostředky reagovaly na vyvrcholení vojenského výcvikového roku v Československu.

Závěrečné vojenské cvičení 1934, konané znovu po dvou letech odstavky, vzbudilo všeobecně mnoho sympatií v celé veřejnosti. Jako vůbec prvním manévrum v historii státu se dostalo pozornosti československého rozhlasu. Radiožurnálem byl vyslán zpravodaj, který živě a zajímavě podával zprávy ve zvláštní relaci. Velice zdařile bylo hodnoceno zpravodajství posledních fází manévru, zakončené ve vysílání britkým odtroubením polnic.²⁶⁰

Závěrečné vojenské cvičení roku 1934 mělo pro civilní sektor přínosné hledisko. Kritická hospodářská léta nedovolovala udržovat na Leděčsku okresní silnice a cesty, ani jakoukoliv progresi v budování silničních spojů. *Venkov* 25. září pojednával o tom, že to byly právě „Posázavské“ manévry, které přispěly ke zlepšení žalostného stavu infrastruktury

²⁵⁵ Projev ministra národní obrany Františka Machníka na závěrečných cvičeních 1935 v Malých Karpatech. Na manévrech. *Československý legionář*. 1935, **XVII**,(36): 2.

²⁵⁶ Válka o území Chaca mezi Bolívií a Paraguayí 1932-1935. ECHEGARAY, Vicente. *Válka o Chaco*. Praha: Ceskycestovatel.cz, 2011.

²⁵⁷ Druhá italsko-etioopská válka 1935-1936. CÍLEK, Roman. Každý, kdo unese oštěp... Praha: Epoque, 2009.

²⁵⁸ Španělská občanská válka 1936-1939. BEEVOR, Antony. *Španělská občanská válka*. Praha; Plzeň: Beta-Dobrovský; Ševčík, 2004.

²⁵⁹ Druhá čínsko-japonská válka 1937-1945. NOVOTNÝ, Josef. *Causa Dohihara*. Plzeň: Laser, 1994.

²⁶⁰ Rozhlas a čs. armáda. *Československý legionář*. 1934, **XVI**,(40): 13.

Českomoravské vrchoviny. Tentýž deník přinesl další zajímavou zprávu, kde popisoval dosti napjatou finanční situaci ohledně vojenských záležitostí: výcvik záložníků byl velmi úzce spjat se závěrečnými cvičeními, stál ročně zhruba 78 milionů Kč. Speciální úvěr pro tyto účely o rok předtím dosahoval celkem 26 milionů. Nyní byl dotován sumou 46 milionů Kč. Nutno podotknout, že až po důrazném upozornění vojenské správy o poškozování armády a snižování její bojové hodnoty.²⁶¹ Tento problém rozebíralo dále *České slovo* polemikou o akutní změně situace, kdy se do roku 1934 pořádala pouze cvičení malých rozsahů, toto opatření ale nedokázalo vynahradit „*ohromný význam velkých cvičení pro přezkoumání armádní pohotovosti a výzbroje. ... Co armáda skutečně potřebuje, to dostane. Nedovedou-li vojenské kruhy důležitost velkých cvičení odůvodnit, je to jejich vina. Proto žádáme náhradu.*“²⁶²

To komunistické *Rudé právo* reflektovalo manévry na Českomoravské vrchovině kritikou zvýšení vojenských výdajů v kontrastu sociální otázky: „*Nezaměstnaní se právě ptají, o kolik jim byly zvýšeny podpory?*“²⁶³ O den později v čísle 144 kritika pokračovala: „*... v Československu nedělají lidé nic jiného, než se třesou úzkostí o zdar manévru a že krise, nezaměstnanost, valutární problémy a zahraniční starosti vůbec přestaly existovat.*“²⁶⁴ Negativní hodnocení a komentáře byly dále součástí vydání z počátku října 1934; poukazovalo se tak např. na velikou únavu pochodujících vojáků, nedostatečné zásobování vojska proviantem a kritika spočívala především v záležitostech vojenského rázu: „*... pomalost, tříhodinné psaní rozkazů, zničující útočnou rychlost 1 km za hodinu a jiné přednosti, prozrazující bojovou nepohotovost.*“²⁶⁵ Vojenské cvičení v roce 1934 bylo proto 10. října zhodnoceno *Rudým právem*, jakožto nesmyslné: „*Někde ... se ukázalo, že armáda a zbraně za moc nestojí, tím spíše, když voják nedostane ani pořádně najíst.*“²⁶⁶

Stručné, ale zajímavé a přehledné pojednání o manévrech na Českomoravské vrchovině přinesl i „*Tagblatt für das deutsche Volk in der Tschechoslowakei*“, *Reichenberger Zeitung*. Tento deník otiskl ve své týdenní příloze „*Bilder vom Tage*“ celostránkovou fotoreportáž nazvanou „*Manöver Bilder*“. Věcně popisoval průběh manévru, včetně francouzské vojenské delegace a dále zde zobrazoval např. kulometčíka s těžkým kulometem

²⁶¹ *Venkov*, Praha, č. 172, r. XXIX, s. 4.

²⁶² *České slovo*, Praha, č. 183, r. XXVI, s. 9.

²⁶³ *Rudé právo*, Praha, č. 143, 1934, s. 1.

²⁶⁴ *Rudé právo*, Praha, č. 144, 1934, s. 2.

²⁶⁵ *Rudé právo*, Praha, č. 156, 1934, s. 1 a s. 3.

²⁶⁶ *Rudé právo*, Praha, č. 181, 1934, s. 1.

Schwarzlose vz. 24, generalitu při poradě, polní kuchyň, zástupce politické reprezentace či trubače, který slavnostně odtroubil konec závěrečného cvičení.²⁶⁷

Závěrečným vojenským cvičením se dostávalo popisu či vystižení i z oblasti obecních kronik; o tom z roku 1934 se psalo v pamětní knize obce Olešná, ležící mezi Pelhřimovem a Humpolcem:

„V druhé polovině září 1934 se konaly v blízkém okolí velké vojenské manévry divizí českých a moravských. Dne 20.9 byl již kraj v širokém okolí Pelhřimova plný vojska. Od časného rána vznášela se letadla nad krajem a po státní silnici skrz Olešnou přijelo velké množství automobilů, jež dopravovaly vojsko a různý potřebný materiál, projížděla tudy obrněná auta (tanky), děla a projel tudy též celý cyklistický pluk. Letadla pozorovala postupující vojska do Pelhřimova od Jihlavy a Nového Rychnova k Putimovu a Rynárci, kudy hlavně se sjížděla jízda. K rozhodujícímu boji došlo dne 23. září na bitevní linii u Starého Pelhřimova, kdež o 10. hodině dopolední manévry skončily. Po odtroubení rozjízďelo se množství vojska všech oddílů do okolních vesnic na ubytování. Též v Olešné byli přes noc po staveních ubytování vojáci se svými důstojníky.“²⁶⁸

Vzrůstající pozornost byla *Venkovem* věnována k vojenským otázkám ve sloupku na úvodní stránce vydání z 15. srpna 1935: „*Válka mezi Itálií a Habeši je na spadnutí ... ovzduší naplněné očekáváním, jak se věci budou vyvíjet dál, není jediné, co u velké většiny veřejnosti zvýšilo zájem o armádu*“.²⁶⁹ Vojenské manévry z téhož roku byly oficiálně prezentovány jako „*manifestace branné připravenosti a vnitropolitické jednoty*“.²⁷⁰ Podrobné rozbory vojenských operací byly nedílnou součástí téměř každého čísla deníku agrární strany; nechyběly také zprávy o návštěvách tuzemských či zahraničních, včetně doplňujících informací o západoslovenském kraji, vřelého vztahu obyvatelstva k armádě a nemálo výstižných fotografií.

Začátek závěrečných vojenských cvičení 1935 lícilo *České slovo* veselým komentářem „*neexistujícího rotmistra*“ pod fotografií nástupu dělostřelců do svých pozic s výrokem: „*Mám pro milostpány snad poslat kočár, aby to šlo rychleji?*“. Popisovány jsou tu dále tři různé druhy vojenských helem: kulometčik s nejstarší přilbou „*S 12 těžké paměti*“²⁷¹,

²⁶⁷ *Reichenberger Zeitung*, Liberec, č. 231, r. 75, s. 16.

²⁶⁸ *Historie obce Olešná*. [online] C2006, poslední revize 2006 [cit. 2015-5-12]. Dostupné z:

<http://www.olesna.cz/historie-obce-olesna/d-6935/p1=4609>

²⁶⁹ *Venkov*, Praha, č. 192, r. XXX., s. 1.

²⁷⁰ *Venkov*, Praha, č. 195, r. XXX., s. 2.

²⁷¹ Přilba vz. 20.

dragouni s „*Fuadkami*“²⁷² a pěchota s „*hříbky*“²⁷³, *posledním výkřikem železného kloboučkářského umění*“. Pod obrázky vojáků se na stejné straně nachází zajímavý, ale trochu zarážející článek o aktivní neúčasti záložních důstojníků na manévrech. Ministerstvo národní obrany vše zdůvodňovalo komunikačními problémy, obtížemi v ubytování či stravování. Opakovala se podobná situace z předchozího roku s tím, že manévrů roku 1934 se i přesto zúčastnilo 700 záložních důstojníků a roku 1935 už o dvojnásobný počet více. Ti se velice živě zajímali o aktuální taktické situace, vedli rozpravy na hlavním ředitelství cvičení i s veliteli všech stupňů.²⁷⁴ Slovenskou část cvičení 1935 charakterizovala i dobrá tělesná kondice vojsk. Ve stati „*Sanita bez práce*“ uvedlo *České slovo* úřední zprávu ředitelství manévrů z druhého dne bojů, která zpravovalo o 12 nemocných z celkového počtu 60 000 osob účastnících se přesunů a pochodů v členitém terénu Malých Karpat. Článek obsahoval, kromě taktických bojových informací, i nadšené vítání a všeobecně velikou ochotu i pomoc vojsku od místního obyvatelstva.²⁷⁵

Oproti silně negativní kritice manévrů z roku 1934 se *Rudé právo* 13. srpna 1935 „omezilo“ výhradně jen na vylíčení příjezdu delegace Rudé armády do republiky za účelem návštěvy závěrečného cvičení. Stručné pojednání bylo doplněné o vyjádření ve stranickém duchu: „*Dělnictvo v Československu s radostí vítá zástupce bratrské dělnicko-rolnické Rudé armády, pevnou stráž míru, ochránce země socialismu a všech malých národů, ohrožených Hitlerovým imperialismem.*“²⁷⁶ O dva týdny později následoval článek o přátelském rozlučkovém večeru na sovětském velvyslanectví. Generál Šapošnikov „*srdečnými slovy vzpomněl úsilí obou armád o mír, vyslovil plné uspokojení celé delegace s průběhem závěrečných cvičení a připil na zdraví prezidenta republiky ... a na zdar čsl. armády*“. Článek uzavíralo oznámení o odjezdu sovětské vojenské mise následujícího dne.²⁷⁷

Závěrečné cvičení 1935 v severozápadních Čechách reflektoval i deník Národní obce fašistické. Mezi články s ostře vyhocenou vlasteneckou, ale i antisemitskou tematikou se objevila s'at nazvaná „*Tvrdá žatecké lekce*“, pojednávající o vojenské přehlídce z tamějšího města k příležitosti zakončení třetí manévrovací části. Zhruba tisícovka občanů české a německé národnosti s obdivem pohlížela na defilé sestávající z 30 000 vojáků sestávajících z pěchoty, jízdy, dělostřelectva, obrněných automobilů a tanků. Zatímco „*náš hraničářský lid*

²⁷² Přezdívka podle prvního užití přileb k přivítání návštěvy egyptského krále Fuada I., oficiálně přilba vz. 25.

²⁷³ Přilba vz. 32, zaváděna od července 1934, standardní ochranná část výstroje. FIDLER, J. a V. SLUKA. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*. Praha 2006, s. 546-547.

²⁷⁴ *České Slovo*, Praha, č. 191, r. XXVII, II. vydání, s. 1.

²⁷⁵ *České Slovo*, Praha, č. 194, r. XXVII, II. vydání, s. 3.

²⁷⁶ *Rudé právo*, Praha, č. 187, II. vydání, s. 1.

²⁷⁷ *Rudé právo*, Praha, č. 199, s. 2.

(...) vítal svou armádu s láskou a důvěrou“, *Fašistické listy* popisovaly německé odezvy docela opačné: *Jenom nejmladší němečtí záčkové 1. a 2. třídy radostně a rušně mávali vstříc všem pochodujícím částem. K těm, pro jejich mládí nedošla ještě nenávist a zloba.*“ Nicméně, během závěrečného průjezdu obrněné techniky a tanků obzvláště zavládl respekt, který čeští fašisté hodnotili jako „*tvrdou lekci pro naše Němce!*“, z čehož i vyvozovali důsledek: „*Němci jsou lidé pořádku a kázně. Kdo jim chce vládnout, musí vládnout pevně, ale spravedlivě-jinak vše selže*“.²⁷⁸

Velice podrobné líčení západoslovenských manévřů bylo otisknuto v deníku Hlinkovy slovenské lidové strany, *Slovák*. Podrobné informace o přípravách, začátku či průběhu manévřů doplňovaly zprávy o účasti domácí politické a vojenské reprezentaci, včetně zahraničních delegací; nechybělo ale ani zhodnocení mužstva z tamějších krajů: „*Výkon slovenského vojaka si všetci dostjonici veľmi chvália. Svedomitost' a ochota, to charakterizuje slovenského vojaka při manévrech, ktoré kladú veľké požadavky na vojakov. ... v úpale slnečnom oblshoval protitankové delo či cvalal (...) 7-8 hodin cez deň v rozpálenom sedle na koni, či sedel za volantom ťažkého vojenského auta.*“²⁷⁹

Manévřům v roce 1935 se nevyhnuly tragické události se smrtelnými případy. *Slovák* o nich přinesl zprávy v pátek 23. srpna. První případ stal se o den dříve v Holíči. Vojín Ladislav Hořava z Přerova usnul vlivem vyčerpanosti z pochodů pod nákladním autem, kde se schovával před případnou bouřkou. Brzy ráno následujícího dne nastartoval řidič bez kontroly podvozku a nákladním vozem pak vzápětí rozdrtil 22 letému vojínovi hlavu. Druhá smutná událost se odehrála u Vrbového, kde civilní cyklista narazil hlavou do telefonního vedení, přičemž si prořízlo hrdlo a nešťastník na místě vykřvácel.²⁸⁰

O smutných zprávách pojednával dále podrobněji i deník *A-Zet* 23. srpna s popiskem: „*Zkáza čtyř čs. letadel-jeden letec se zabil a 2 uhořeli*“. Po návratu z cvičení se v Plzni 22. srpna zřítíl letoun Letov Š-328 leteckého pluku 4 v Hradci Králové. Pilot rotný Martin Skalka prováděl leteckou akrobacii. Při akci zvané looping se dostal příliš blízko k zemi, letadlo sklouzlo do ploché vývrtky. Stroj se zcela zničil a pilot Skalka zemřel po převozu do nemocnice. V 5:00 téhož dne, z letiště u obce Karlín v kyjovském okrese, startoval Letov Š-16 leteckého pluku 2 v Olomouci. Z důvodu pravděpodobné technické závady na stroji letoun zakroužil nad letištěm a dával signály pozemnímu mužstvu, načež se v náhlé vývrtce střemhlav zřítíl na letadlo právě chystané k odletu. Následovala exploze benzínových nádrží. Při neštěstí zemřel pilot svobodník Rudolf Hanisch a pozorovatel desátník aspirant M. Kuklík.

²⁷⁸ *Fašistické listy*, Praha, č. 18, r. V., s. 2.

²⁷⁹ *Slovák*, Bratislava, č. 187, r. XVII., s. 7.

²⁸⁰ *Slovák*, Bratislava, č. 191, r. XVII., s. 4.

Mechanik, který připravoval letadlo ke vzletu, jen zázrakem vyvázl s lehkými popáleninami. Třetí případ havárie se stal při vzdušném boji v manévrovém boji na Slovensku. Ze stíhacího letounu Ba-33 vypadl při vzdušném souboji četař polní pilot Václav Soukup od leteckého pluku 1 v Praze. Stalo se tak kvůli selhání upínacích pásů. Letec ale v duchapřítomnosti dokázal otevřít padák a po dopadu na štěstí utrpěl jen lehké poranění. Letadlo se zřítilo na střechu domu, který úplně zdemoloval, ale bez dalších zranění či ztrát.²⁸¹

Dne 16. srpna 1935 referoval deník *Reichenberger Zeitung* o příjezdu sovětské vojenské delegace na manévry téhož roku. Pojednávalo se o uvítání tuzemskou generalitou, především generálem Krejčím, dále o nadcházejícím programu ruské vojenské mise, přičemž nechybělo vyjádření generála Šapošnikova ohledně prohlubování vojenské spolupráce obou států: „*Das gegenseitige Kennenlernen der beiden Armeen werde dazu beitragen, das gemeinsame Kampf der Tschechoslowakischen Republik und der Sowjetunion für den allgemeinen Frieden in der ganzen Welt noch wirksamer sein werde.*“²⁸²

Reichenberger Zeitung informoval také o skončení třetí manévrovací části v severozápadních Čechách, a to článkem „*Abschluss der Manöver in Nordwestböhmen*“; na rozdíl od vyjádření Fašistických listů téhož roku, pojednával o slavnostní vojenské přehlídce stručným, ale zcela odlišným pohledem: „*Die aus den Manövern zurückkehrenden Truppen befilierten in tadellojer Form und ohne sichtliche Ermüdung.*“²⁸³

Zápis z obecní kroniky pojednával v roce 1935 nejen o dobrých vztazích armády s obyvatelstvem, konkrétněji se jedná o obec Veselí nad Veličkou v Hodonínském kraji:

„*Ve dnech 17. až 20. srpna 1935 konaly se na hranicích moravskoslovenských největší manévry za republiky, jichž se zúčastnilo 60 tisíc vojska všech druhů zbraní. Velkou prošli některé vojenské části. V okolí Velké svedeny byly tuhé boje, do nichž zasáhly tanky, obrněný vlak a postup vojska usnadněn byl umělou mlhou. Obyvatelstvo vycházelo vojsku ochotně vstříc a přinášelo mu mléko, chléb, buchtý, ovoce, vodu a jiné. S vojáky každý rád si povykládal. Vojáci všeobecně si pochvalovali přátelství a pohostinství našeho lidu. Ve Velké nocoval jízdní pluk z Brna, potom část horského praporu z Košic, část pěšího pluku z Místku č. 8 a pěší pluk z Uh. Hradiště č. 27. Pro důstojníky tohoto pluku v hostinci u Jagošů uspořádán byl přátelský večírek.*“²⁸⁴

²⁸¹ *A-Zet*, Praha 1935, č. 162, s. 1. Srov. Letecké neštěstí u Karlína a třetí případ havárie viz Slovák, Bratislava, č. 191, r. XVII., s. 4.

²⁸² *Reichenberger Zeitung*, Liberec, č. 190, r. 76, s. 2.

²⁸³ *Reichenberger Zeitung*, Liberec, č. 209, r. 76, s. 3.

²⁸⁴ *Roky 1933-1935*[online]C2008, poslední revize 2008. Dostupné z:

http://obecvelka.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=17858&id=27414&n=12-roky-1933-1935

Největší prvorepublikové závěrečné vojenské cvičení v roce 1936 vybízelo nesporně k největší pozornosti. Obsáhlý článek o připravovaných manévrech přineslo již 18. srpna, na své titulní straně *České Slovo*. Článek pojednával o rychlé, moderní a pohyblivé válce. Obyvatelstvo nemohlo být evakuováno z válečného pole a muselo se samo přizpůsobit a vycvičit, tj. zatemnění měst, vesnic i samot. Je potřeba, aby obyvatelstvo plně vyhovovalo všem potřebám vojska, např. co se týkalo ubytování. Před několika lety byly zaznamenány lepší zkušenosti na německém venkově, než na českém: „*Hanba, nezlepšila-li by se tato situace.*“ Dále se nesměly opakovat případy zdražování potravin, handrkování při ubytování či jiné pokusy o výdělky majitelů pozemků na tzv. polních škodách.²⁸⁵

V pátek, 21. srpna., přinesl deník *A-Zet* v ranním vydání obsáhlý článek o zahájení nepřátelství modré a červené armády za počtu 102 000 zúčastněných osob. Popisoval také začátek manévru, všeobecný námět podle dané situace, přední vojenské velitele, coby členy delegací zahraničních armád.²⁸⁶ List *Večerní České Slovo* informoval první den závěrečných cvičení o tom, že se konají na území 19 okresů a nástup armády do pole byla vlastně jakoby moderní obdoba války s Pruskem v r. 1866.²⁸⁷

Následující den v sobotu vyšel v *Českém Slovu* další, velice obsáhlý článek o prvním dnu bojů o Labe; byl to den velkých bojů odehrávajících se především ve vzduchu, každý velitel chtěl získat co možná nejvíce informací o nepříteli a protože valné síly nemohly ještě dostatečně zasáhnout, objevovaly se na zemi pouze střety předsunutých jednotek. Prezident Beneš dále sliboval, že se přimluví o zavedení pravidelné vojenské posádky do města Chrudimi. Následoval oddělovník a velice zajímavý článek pojmenovaný „*Stanovisko německého tisku k čs. armádě*“. U příležitosti slavnostní večeře v Pardubicích, uspořádané na počest novinářů přítomných vojenskému cvičení, promluvil předseda říšské organizace německého tisku v Československu, dr. Franz Bacher:

„Prosím přítomné, aby v naší účasti spatřovali, že německý tisk v Československé republice zaujímá plně pozitivní stanovisko k čs. armádě a sleduje její výboj a pokrok s nejživějším zájmem. Kdo se upřímně přiznává ke státu, musí být připraven přinášet proto

²⁸⁵ *České Slovo*, Praha, č. 191, r. XXVIII, II. vydání, s. 1 - 2.

²⁸⁶ *A-Zet*, Praha 1936, č. 161, s. 1.

²⁸⁷ *Večerní České Slovo*, Praha, č. 193, r. XXVIII, č. 191, s. 1 - 2.

všechny oběti... *Čs. armáda vychovává i německé mladé muže k rytířskosti*“. Jeho slova byla odměněna projevem vřelého souhlasu. ²⁸⁸

V neděli, dne 23. srpna., vyšly v *Českém Slově* čtyři skoro až idylické obrázky z manévrů: první fotografie ukazovala modré, kterým stará žena nalévala lahvové pivo obrázek, druhý zobrazoval trubače se dvěma koňmi, na třetím bylo červené kulometné družstvo s těžkým kulometem Schwarzlose vz. 24 a konečně výjev poslední s květinovou maminkou a človíčkem, který pil podmáslí „a který jistě by jistě chtěl být nanejmeně generálem“. Na straně druhé byla obsáhlá stať pojmenovaná „*Dvě hlavní manévrové zkušenosti: Rychlost a neviditelnost čs. armády*“, která pojednávala především o II. sboru modrých, a také o 1. jezdecké brigádě modrých a jejího průlomu do boku a týlu červených; dále pak o využívání přírodních úkrytů pro protitankové kanony, protiletadlové kulometry²⁸⁹ a o umělém zamlžování. Na té samé straně se objevil i článek, který byl pojmenován „*Vojna vykrmovatelka*“. Pojednával o dobrých vztazích vojáků čs. i německé národnosti, o vstřícném a laskavém přístupu civilistů k vojsku a především také o často velice složité sociální situaci nových vojáků, kteří byli často podvyživení. Velitelé rot i družstev se důsledně zajímali i starali o dostatečně zásobování proviantem, aby jejich mužstvo nestrádalo hladem a bylo dobře připraveno plnit svěřené úkoly ve válečné situaci.²⁹⁰

Večerní České Slovo přineslo dalšího dne informace o ukončení největšího vojenského cvičení v historii republiky a poté článek zpravující čtenáře o dosud největší vojenské přehlídce od dob válečných. Třicet tisíc vojáků a tisíc automobilů mělo defilovat před panem prezidentem v úterý 25. srpna, v 9:00, na letišti u Popkovic za přítomnosti představitelů naší armády, členů vlády, Národního shromáždění a cizích vojenských misí.²⁹¹

Na titulní straně ranního deníku *A-Zet* se ale čtenář dozvěděl i velice znepokojující zprávu: Říšský kancléř Adolf Hitler vydal v noci, dne 24. 8. 1936 zvláštní výnos, kterým stanovil prodloužení aktivní vojenské povinnosti z jednoho na dva roky a to u všech tří složek branné moci. Odůvodnění spočívalo v tvrzení, že Německo bylo stále více ohroženo nebezpečím rozpínajícího se bolševizmu, které prý hrozilo celému světu.²⁹²

²⁸⁸ *České Slovo*, Praha, č. 195, r. XXVIII, II. vydání, s. 1-2.

²⁸⁹ Tajná, skrytá a maskovaná postavení mají za úkol překvapit protivníka a co možná nejvíce šetřit lidskými zdroji.

²⁹⁰ *České Slovo*, Praha, č. 196, r. XXVIII, II. vydání, s. 1-2.

²⁹¹ *Večerní České Slovo*, Praha, č. 199, r. XXVIII, II. vydání, s. 1 - 2.

²⁹² *A-Zet*, Praha 1936, č. 163, s. 1.

Velice zajímavou stat' přineslo *České Slovo* téhož dne. Jednalo se o obsáhlý článek, který ukazoval manévry v číslech:

102 000 lidí

386 železničních transportů

47 000 stran písemných elaborátů

1500 zakreslených map

Co se týče jídla:²⁹³

16 tun kávových konzerv

17 tun příkrmů²⁹⁴

2 tuny sádla

2,5 tuny loje

2,1 tuny soli

4, 5 tuny mouky na zápražku

55 tuny mouky²⁹⁵

16, 5 tuny salámu, slaniny

27,5 tuny masa

80 tun ovsu pro koně

60 000 litrů dynalkolu²⁹⁶ pro motory

100 000 litrů leteckého benzínu.

Dále bylo položeno:

2300 km telegrafních kabelů

11 000 km telefonních kabelů,

bylo potřeba 16 000 tyčí pro položení

a o přepravu se postaralo 55 pětitonových aut,

dále bylo použito ještě 1200 km poštovní civilní správy.²⁹⁷

Samozřejmě, tak obrovská událost se nemohla obejít bez nehod a komplikací. Tak například ranní *A-Zet*, stejně jako deník *Slovák* informoval své čtenáře, 26. 8., o nehodě předchozího dne v Opatovicích u Hradce Králové. Nejzadnější vagón sjel po prudkém natlačení z kolejí velice nešťastným způsobem do kůlny, kde odpočívala 5. rota pěšího pluku

²⁹³ Počty celkové spotřeby armády za jediný den.

²⁹⁴ Zelenina, luštěniny.

²⁹⁵ Z čehož vzniklo 65 tun chleba.

²⁹⁶ Dříve používaná pohonná látka složená z benzínu, benzenu a etylalkoholu.

²⁹⁷ *České Slovo*, Praha, č. 197, r. XXVIII, II. vydání, s. 4-5.

42 z Terezína. Bylo těžce zraněno 5 vojáků, kteří byli ihned převezeni do hradecké nemocnice. Díky tomu, že se v té době vydávala večere a většina roty se stravovala, nezranilo se vojáků více.²⁹⁸

Další vážná komplikace se vyskytla při používání vojenské obuvi. *České Slovo* o tom 3. září přineslo článek s názvem „*Armáda k boji ochromená*“. Kvůli povážlivě špatným zkušenostem s vojenskou obuví z východočeských manévřů, konalo ministerstvo národní obrany další týden poradu o vojenské obuvi, na které byli přítomni jak továrníci i živnostenská výroba obuvi a kůží, tak i lékaři, vojáci. Ve skutečnosti onemocněl pouze jeden voják z tisíce; to se ale nedalo srovnávat s vojáky, kteří trpěli puchýří i odřenými nohami a v hloučcích se táhli, popř. vezli na trénu. Poprvé velice ochotně marody sbírala i civilní auta; 30 až 50 km denních pochodů znamenalo pro záložníky odvyknuvší se na boty ze skladišť hotové peklo, i protože dostali boty nepromaštěné a na kost ztvrdlé. Samozřejmě, zásoby nešlo vyměnit najednou, ale konečně se na patřičných místech začalo o tomto problému intenzivně jednat.²⁹⁹ Stejně periodikum, 10. září informovalo o tom, že zámožnější vojáci si sice pořizovali vlastní boty, to bylo ale nemyslitelné u těch sociálně slabších. Na druhé straně voják musel překonat daleko tíživější úskalí, než jen puchýře na patě. Často se ukázalo, že „ulejváci“ zpomalovali přesun pluku, ale na večerní taneční zábavu, kterou uspořádal velitel pluku, se přinejmenším polovina z nich dostavila. Druhý den byli všichni tančící „marodi“ velitelem pluku zavřeni. Nicméně, hlavní vada bot byla tuhá kůže. Další problémy spočívaly v nevhodných tvarech a špatných velikostech. Stalo se také, že ve skladu u roty u intendantní služby³⁰⁰ se nacházel přebytek malých velikostí, ale nedostatek velkých. V neposlední řadě nesměl být zanedbán ani pedikérský výcvik personálu zdravotní služby.³⁰¹

V tomtéž vydání *Českého Slova* nalezne čtenář ještě krátkou zprávu pojmenovanou „*Lidé našli v polích ztracenou leteckou pumu z manévřů*“. Stalo se to v polích u Stojic na Přeloučsku. Nález ale neohlásili příslušným úřadům a pumu si ponechali doma, objevila ji až četnická hlídka na základě upozornění vojskem. Následoval krátký a úsměvný dovětek: „*Je to, doufáme, cvičná puma.*“³⁰²

Polní škody z manévřů byl jev, kterému se nikdy nedalo vyhnout. *Večerní České Slovo* otisklo 17. září článek s titulkem „*Co kde žádají na armádě? Polní škody z manévřů*“. Rolník

²⁹⁸ *A-Zet*, Praha 1936, č. 164, s. 1. Srov. Slovák, Bratislava, č. 194, r. XVIII., s. 4.

²⁹⁹ *Večerní České Slovo*, Praha, č. 205, r. XXVIII, II. vydání, s. 4.

³⁰⁰ Vojenská týlová služba pověřená hmotným zásobováním vojsk (oděvem, prádlem, obuví) a jejich ubytováním.

³⁰¹ *České Slovo*, Praha, č. 207, r. XXVIII, II. vydání, s. 6.

³⁰² Tamtéž, s. 7.

z obce u Pardubic si naučtoval celkem 1200 Kč za poškození na poli na nové jetelové semínko, avšak komise uznala pouze škodu ve výši 50 Kč. Naopak oproti tomu na závěr potěšující zpráva, která dokázala, že českoslovenští občané byli vlasteneckého smýšlení a pro armádu jim nebylo cizí přinášet oběti: „*Malá rolnická obec Lukovna na Pardubicku odhadla škodu podle pravdy na 1200 Kč, ale obecní zastupitelstvo se náhrady dobrovolně vzdalo.*“³⁰³

Rudé právo se roku 1936 zmínilo o manévrech jedinou větou o sovětské vojenské delegaci, včetně fotografie na zakončeném závěrečném cvičení.³⁰⁴ O den později otiskl deník komunistické strany článek „*Benzin, manévry a karteláři*“, v němž se popisovala situace, kdy většina tuzemských tištěných médií přinášela podrobný průběh manévru; v případě agrárního Venkova šlo o: „*Vylíčení manévru se střídalo se štvanicemi proti hrdinnému boji španělské demokratické republiky a se štvanicemi proti bolševikům*“, zatímco: „*... přišla zpráva, že chystají zdražení benzínu*“. Každý pohyb motorového vozidla na manévrech byl dáván do kontrastu povinného míchání benzínu s lihem, což měli údajně v zájmu lihoví karteláři spojení v agrární straně. Razantním odmítnutím těchto tendencí se vyjadřoval: „*... požadavek všech pracujících a zájem obrany proti Hitlerovi*“.³⁰⁵

Deník *Slovák* stručně zhodnotil základními informacemi „české“ manévry v roce 1936, obšírněji se ale věnoval druhé části závěrečných cvičení na západním Slovensku, z území: „*kde byly v r. 1919 boje s bolševikmi.*“³⁰⁶ Vedle zpráv s takticko-strategickým vojenským charakterem či pojednáním o následné slavnostní přehlídce u obce Zlaté Moravce, se ocitla zajímavá stat' ohledně velice kladného přijetí armády obyvatelstvem a to nejen českým, popř. slovenským, ale také maďarským: „*Pozoruhodné je, akou láskou víta obyvatelstvo i v maďarských obciach svoju armádu. Slavobrány a na nich nápisy v slovenčine i maďarčine vítajú našich vojakov.*“³⁰⁷ Druhá část manévru roku 1936 se ale bohužel neobešla bez nehod s tragickým koncem, jako tomu bylo o rok předtím; deník *Slovák* informoval 5. září o dopolední havárii stíhacího letounu, v jehož troskách zahynul vojenský pilot Procházka.³⁰⁸

O první části manévru z roku 1936 informoval i sudetoněmecký deník *die Zeit*. V článku „*Manöver im Raum von 8000 Quadratkilometern, die größten Schlus übungen seit dem Umsturz*“, popisoval základní takticko-strategické údaje o zneprátelené modré a červené armádě, ale referoval i o zúčastněných politických hodnostářích či zahraničních vojenských

³⁰³ *Večerní České Slovo*, Praha, č. 215, r. XXVIII, II. vydání, s. 2.

³⁰⁴ *Rudé právo*, Praha, č. 197, s. 1.

³⁰⁵ *Rudé právo*, Praha, č. 198, 2.

³⁰⁶ *Slovák*, Bratislava, č. 201, r. XVIII., s. 5.

³⁰⁷ *Slovák*, Bratislava, č. 202, r. XVIII., s. 3.

³⁰⁸ *Slovák*, Bratislava, č. 204, r. XVIII., s. 1.

delegací. Pojednání bylo zakončeno citací prezidenta dr. Beneše: „ ... *betonte der Präsident seine Ueberzeugung, dass es nicht zum Kriege kommen werde, dass es aber Pflicht ist, vorbereitet zu sein.*“³⁰⁹ 26. srpna otiskl *Die Zeit* článek „*Truppendefilierung vor Präsident Dr. Benesch*“ o slavnostní vojenské přehlídce, konané o den dříve na letišti v Popkovicích u Pardubic, včetně doprovodných informací ohledně prezidentova programu při návštěvě města Pardubic.³¹⁰

Kronika východočeské obce Perálce zaznamenala největší republikové manévry jako netradiční a vysoce zajímavou společenskou událost: „*Koncem prázdnin 1936 a začátkem září měli chlapci, dívky i občané podívanou. Stáli podél silnic na pahorcích, na mostech jako diváci největšího přírodního divadla v Československu-závěrečných vojenských cvičení neboli manévrů. Více než 100 000 mužů bojovalo na frontě dlouhé přes 100 km. Manévry byly ukončeny slavnostní přehlídkou v Pardubicích. Pan prezident republiky Dr. Eduard Beneš, nejvyšší velitel československé branné moci, přehlížel po ukončení manévrů své vojáky na pardubickém letišti. Obcí Perálci projel 7. dragounský pluk z Uherského Hradiště, jehož jedna eskadrona byla ubytována přes noc v Perálci, dále jelo Perálci dělostřelectvo a tanky. Na Rychmburku za nádražím bylo vojenské letiště, které budilo živý zájem veřejnosti.*“³¹¹

Velice věcné a výstižné hodnocení vztahu „*občanstva k patnáctým manévrum*“ přineslo *České slovo* ve čtvrtek 19. srpna 1937. Obsáhlý článek pojmenovaný „*Pohled na vojnu dnes*“, obsahoval historický exkurz: „*To už je v naší národní povaze, že musíme napřed všechno omlátit kyselými a odmítavými řečmi, než se nám to začne líbit. V místech prvních manévrů ... na Sedlčansku, byly poslední předválečné manévry císařské ... s arcivévodou Ferinandem d'Este. Pod tou vzpomínkou se to teprve rozemlelo: Takové zbytečnosti, takové opičky.*“ Rok 1937 znamenal však zřetelnou progresi do: „*práce duševní a technické ... velký aparát lidí, strojů a myslí, nazvaný prostě činnost rychlých vojenských jednotek nebo střetný boj jezdeckých brigád, zesílených motorizovanými a motomechanickými částmi.*“ Následuje stručné vyličení polemiky o zachování brdské střelnice, versus výpověď pražského

³⁰⁹ *Die Zeit*, Praha, č. 194, r. 2, s. 3-4.

³¹⁰ *Die Zeit*, Praha, č. 198, r. 2, s. 4.

³¹¹ *Vojenské manévry na Chrudimsku v létě 1936.*[online]C2007, poslední revize 2007[cit.2015-16-12]. Dostupné z: <http://toulky.vojenstvi.cz/25-vojenske-manevry-na-chrudimsku-v-lete-1936.html>

profesora biologie: „... nedáme přece vyhubit vzácnou rostlinku, která potom v Brdech neporoste“, ukončené žurnalistovou glosou o letních brdských sídlech, včetně zmiňovaného přírodovědce: „Přece si nedáme bouchat kanony pod okny naší tiché vily“. Po výstižném upozornění na španělský občanský válečný konflikt následuje shrnutí: „Válečný chleba je olovený, tlustě mazaný velkými duševními a tělesnými trýzněmi. ... Vojna v míru je proto, aby zuby byly na to tvrdé a dovedly to.“³¹²

V *Rudém právu* byly manévry roku 1937, oproti předchozím rokům hodnoceny a popisovány jak po stránce informativní, tak i taktické, ovšem ale bez negativních zpráv či záporného hodnocení. První části slovenských cvičení se účastnily převážně motorizované jednotky: „které dávají jezdecku vedle rychlosti i velkou palebnou sílu a možnost získat rychle a bezpečně zprávy ... o nepříteli“³¹³, zatímco jihočeské manévry skýtaly pro jednotky stejného charakteru „kraj ... velmi obtížný pro množství rybníků a těžko průchodných lesíků s četnými žulovými skalisky a bahnitými loukami.“³¹⁴

Informace taktického i strategického rázu přinášel na svých stránkách i deník *Slovák*; v případě první části manévru se pochopitelně jednalo o detailnější zpravodajství. Mužstvo obou stran podávalo houževnaté a velice uspokojivé výkony; generalitu naopak příjemným způsobem překvapovala „láska, ktorú rýdze slovenske obce v manévrových priestoroch preukazujú voči vojsku. Kadenáhle vchádza vojsko do obce, čakajú ho s vodou, miestami veru i vínom ...“³¹⁵ A bohužel ani manévrum z roku 1937 se nevyhnula smrtelná neštěstí, o kterém referoval vedle *Slováku* i deník *Zeit*. 18. srpna zachytilo vojenské auto neoparného 33letého cyklistu Štefana Kondrču z Bučian, který o den později zemřel v trnavské nemocnici, zanechávaje po sobě ženu a tři děti; ten samý den se během průzkumného letu zřítilo vojenské letadlo z výšky 300-400 metrů. Osádka zahynula na místě v troskách letounu, tvořila ji dvojice 22 letý pilot svobodník Jindřich Kovář z Bystřice pod Hostýnem a 21letý četař-aspirant VI. Válek z Frenštátu pod Radhoštěm.³¹⁶

Poslední zápis v obecní kronice, z posledního republikového závěrečného cvičení, vznikl ve strakonickém okrese v obci Hornosín: „Koncem srpna 1937 se konaly zde v jižních Čechách velké manévry československé armády. V naší obci byli ubytováni radiotelefonisté od 103. dělostřeleckého pluku z Terezína, celkem 50 mužů a 3 důstojníci. V Hornosíně byly

³¹² *České Slovo*, Praha, č. 195, r. XXIX, II. vydání, s. 1.

³¹³ *Rudé právo*, Praha, č. 192, II. vydání, s. 2.

³¹⁴ *Rudé právo*, Praha, č. 205, s. 2.

³¹⁵ *Slovák*, Bratislava, č. 187, r. XIX., II. vydání, s. 2.

³¹⁶ *Slovák*, Bratislava, č. 188, r. XIX., s. 3. Srov. *Die Zeit*, Praha, č. 195. r. 3, s. 4.

umístěny 3 radiostanice, na dvorech čp.15, 16 a 35. Manévry počaly na Strakonicku a zakončeny byly 2. září u Nového Dvora u Kocelovic, kde se zapojilo do operace i dělostřelectvo a tanky. Nejzajímavější podívanou byl letecký souboj zhruba dvaceti letadel, který se odehrál 1. září odpoledne nad Škrabákem a pozemky "Na Podhajských". 3. září bylo cvičení zakončeno přehlídkou asi 30 000 vojáků a 100 tanků. Byl přítomen i starosta obce V. Vonášek.³¹⁷

Závěrečná vojenská cvičení pronikala svým obsahem i do pásek filmových kotoučů. Poprvé se tomu tak stalo při manévrech roku 1923 u Poličky, kdy armádní filmaři zhotovili rozsáhlý záznam cvičících vojsk, včetně návštěv vojenských a politických. Působivě byla vyobrazena vojenská technika, např. letouny Aero A 18 či lehké tanky Renault FT.³¹⁸

Kromě výcvikových filmů vznikaly i propagační snímky. Filmová skupina VTLÚ³¹⁹ v únoru 1937 dokončila „*Filmovou reportáž ze závěrečných cvičení 1936*“, ve které byly předvedeny ukázky ze závěrečných cvičení 1936 ve východních Čechách a na západním Slovensku.³²⁰

Manévry pronikly i do československé kinematografie „*veřejné*“. Jednalo se o film režiséra Karla Špeliny z roku 1937 „*Klatovští dragouni*“; typickou dobovou komedii, ve které např. nescházel herec Jaroslav Marvan. Dialogy či celkové zpracování se může jevit jako diskutabilní, podstatné je ale zachycení průběhu vojenského cvičení vyobrazením činnosti pěchoty a dělostřelectva, postupu tanků, jezdeckta i obrněného vlaku, včetně průletů letadel.³²¹

³¹⁷ 1937-Srpnové manévry.[online]. [cit.2015-16-12]. Dostupné z: <http://www.hornosin.cz/historie/manevry.html>

³¹⁸ „Kopie filmu byla do sbírky Vojenského historického ústavu získána v roce 2008 převodem z archivu bývalého Českého armádního filmu, původně patřila do sbírek Památníku osvobození. Film „Československé armádní manévry r. 1923 u Poličky“: Kinoreferát 5. oddělení hlavního štábu, 1923; Technické údaje k filmové kopii: 35 mm, černobílá, němá, 759 metrů (27 minut).“

<http://www.vhu.cz/exhibit/film-ceskoslovenske-armadni-manevry-r-1923-u-policky/>.

³¹⁹ Vojenský technický a letecký ústav v Praze. Aktuální podoba této instituce dostupná z: <http://www.vtusp.cz/>.

³²⁰ *Československý legionář*. 1937, **XIX**,(9): 8.

³²¹ <http://www.csfd.cz/film/8618-klatovsti-dragouni/>

ZÁVĚR

„V nynějším ponětí mezinárodního práva představuje armáda význačnou hodnotu pro práci naší zahraniční politiky. Její kvalita má důležitou úlohu v navazování spojeneckých smluv a paktů o neútočení; že je tomu tak, můžeme pozorovat na zájmu, s jakým je sledována jak našimi přáteli, tak hlavně odpůrci. Kdyby neměla této hodnoty, jistě by se netěšila této pozornosti.“³²²

Československá republika, jakožto jeden z nástupnických států podunajské monarchie si dokázala za krátký čas své existence vydobýt uznávanou pozici v mezinárodním měřítku. To samé můžeme říci bez pochyby i o jejím nástroji k prosazování státních zájmů a suverenity: o armádě. Armáda nevznikala úplně na „zeleném drnu“, leč v poválečném období bylo potřeba překlenout nekončící zástupy palčivých problémů, aby po upevnění a stabilizaci čelila obrovské hospodářské krizi a sociální bídě. I přesto se dařilo modernizovat její jednotlivé složky a od jejího základu provést reorganizaci. Branná moc měla za sebou důležitý prvek: moderní, vyspělou zbrojní industrii s dlouholetou tradicí a zkušenostmi. Především Škodovy závody v Plzni či pražské ČKD, patřily k nejlepším na světě a díky prodeji zbraní, často až do exotických zemí, jako byl Írán a Peru, mohl hlavní štáb realizovat své výzbrojní plány, ačkoliv armádní rozpočet a dotace často nebyly na odpovídající výši. Navzdory silnému finančnímu zatížení a zadlužení, vnímala ve třicátých letech dvacátého století veřejnost vojnu velice vřele; vojenství si vyžadovalo pomoci civilního sektoru, který byl pak odměňován zaměstnáváním ve vojenském prostředí. „Vojna vykrmovatelka“, i pod takovým heslem se lidově nazývala armáda v letech hluboké krize; vojna ale především dělala z chlapců muže. Sloužit v čs. armádě byla v drtivé většině případů čest. Důkazem kvality armády byla navíc i dobře provedená mobilizace 23. září 1938.

Komparace čs. závěrečných vojenských cvičení

Manévry v roce 1934 představovaly první velké armádní přezkoušení po dvouroční odmlce. Hlavním účelem bylo vyzkoušení připravované organizace armádních sborů. V praxi to znamenalo rychlejší a efektivnější koordinaci jednotlivých armádních složek a zvýšenou manévrovací schopnost. Nedostatky se naopak projevíly ve štábech, a to zejména v souvislosti se zhotovováním dlouhých rozkazů, které vlivem váznutí spojení často docházely k určeným jednotkám opožděně. Testovaly se také nové lehké tanky Lt. vz. 34,

³²² Vzpomínky generála Jana Surového. *Naše armáda: Vznik - vývoj - současnost*. Praha: Svaz čs. důstojnictva, 1935, s. 183.

obrněné automobily vz. 30 a přilby vz. 32. Zatímco vojenské helmy prošly armádními zkouškami i testováním na manévrech úspěšně, obrněné automobily další vývoj již nepodstoupily, včetně tanků Lt. vz. 34.³²³

Manévry roku 1935 se podstatně rozrostly o další dvě manévrovací části na západním a východním Slovensku, oproti jednomu úseku závěrečných vojenských cvičení 1934. Tento kvantitativní rozdíl byl rozšířen i o hlavní účel manévru: přezkoušení souhry velitelů od stupně nejvyššího až k nejnižšímu, testování spojovacích prostředků v členitém terénu a přesuny vojsk v oblastech s nedostatečně vybudovanými komunikacemi či přesun divize vlakem. Zatímco uvedené případy dopadly poměrně úspěšně, např. loňská těžkopádnost rozkazů i váznutí spojení se dařila redukovat častějším využitím radiotelegrafie a radiofonie, vyvstaly nové problémy ohledně užití tankové techniky. Oproti roku 1934 se nyní objevila celá řada nedostatků, pramenící z nedostatečné zkušenosti s tímto novým zbraňovým systémem tuzemské produkce. Fungování zásobování bylo hodnoceno stejně kladně jako v roce 1934, včetně velmi dobré morálky mužstva, které muselo vykonat dlouhé a vyčerpávající pochody, např. jednotky účastnících se východoslovenských manévru.

Závěrečná cvičení v roce 1936 byla co do rozsahu a počtu zúčastněných největší během existence republiky. Zatímco v roce 1934 měřilo své síly 60 000 osob, o rok později 122 000 osob rozložených do třech částí, v roce 1936 se jednalo o 150 000 mužů ve dvou manévrovacích úsecích, přičemž první (východočeský) zaujímal rozlohu přesahující 8000 km².

Pěchota opět potvrdila vysoký stupeň výcviku, nedostatky se vyskytly ale v provedení ústupového boje: jednotka v dotyku nepřítele zkrátka nepřerušila včas střetnutí a neustoupila. Objevil se také každoroční zjev cvičení, jakási manévrová psychóza: co nejrychlejší postup při ofenzivě a strhávání sousedních jednotek k útoku či přechod řek bez dostatečně zajištěné dělostřelecké podpory i krycí palby z vlastního břehu. Často se stávalo, že velitelé od družstev až po roty ztráceli vliv na svěřené útvary a pouze postupovali. Většina závad se proto do budoucna řešila intenzivnějším výcvikem velitelských kádrů během celého výcvikového roku. Jezdectvo se projevilo v příznivém světle, naopak dělostřelectvu vážla často spolupráce s pěchotou a nově vytvořené sborové dělostřelectvo plnilo rozkazy opožděně a ne vždy v požadované míře. Letectvo obstávalo ve svých úkolech stejně dobře, jako tomu bylo po

³²³ Slabé pancéřování a poněkud zastaralá koncepce, postupně nahrazen lehkým tankem Lt. vz. 35; v případě obrněných automobilů ztížené o špatnou průchodnost terénem či neschopnost nepřetržité palby z lehkého kulometu vz. 26. FRANCEV, V. a Ch. K. KLIMENT. Československá obrněná vozidla 1918 – 1948. Praha 2004, s. 33.

předchozí dva roky, i když občas nebyly jeho možnosti dostatečně využity. Nadále ale přetrvávaly potíže s použitím útočné vozby. Projevily se znovu malé zkušenosti s nasazením tanků; přesuny, spolupráce s pěchotou či zajišťování pomocných prostředků, to vše bylo stále poměrně dosti problematické. Hlavní obrana proti tankovým jednotkám měla do budoucna spočívat v nasazení protitankových kanonů.

Závěrečná cvičení roku 1937 znamenala poslední velké armádní přezkoušení v historii samostatné republiky. Od předchozích manévru se zcela lišila a to především složením znepřátelených stran; nyní se jednalo o testování nových vyšších jednotek-rychlých divizí ve své první i třetí manévrovací části. Projevené poznatky nebyly ale v převážné většině kladné; docházelo k rozptýlení sil a prostředků rychlých divizí, zejména tanků, které v malých počtech dosahovaly jen lokální převahy, z čehož lze vidět určitou podobnost s předchozími manévry. Podobně jako předchozí rok vážla spolupráce pěchoty s dělostřelectvem i tanky. Navíc zásahy rychlých divizí připomínaly často akce jezdeckta z minulých let závěrečných cvičení se zcela zbytečně nevhodným způsobem bojového užití, např. se často projevovala ztráta mobility v boji proti pěší divizi. Nicméně, ustanovení a první velké procvičení rychlých divizí bylo velice důležité a armáda tímto činem držela krok v moderním pojetí válečnického umění.

Při závěrečném vojenském cvičení roku 1938 bylo naplánováno pokračovat ve výcviku zavedených rychlých vyšších jednotek. Jezdeckto se mělo zdokonalovat v koordinaci a spolupráci s útočnou vozbou, pro kterou platily zásady cvičení zatarasování a odstraňování překážek, překonávání vodních toků či vyprošťování vozidel. Plánovalo se užívat tankové jednotky s překvapením na důležitých místech a v rozhodující chvíli boje. Politická situace ale mezitím odsunula veškeré plány na neurčito a manévry československé branné moci se posléze zařadily mezi hrdé vzpomínky na prvorepublikové armády.

Oficiální doktrína čs. armády byla ve shodě s francouzským válečnickým uměním, hlavně v letech třicátých silně defetistická, nepochybně i díky své krajně nevýhodné poloze, přesto ale hlavní štáb ve svých úvahách pracoval i na ofenzivně pojatých akcích proti nepříteli. Samotné fungování armády, pronikání rozkazů od nejvyšších velitelských míst až k jednotlivému mužstvu (rotě, četě), můžeme po právu hodnotit jako velmi dobré. Organizace sborů, přesuny a manévrovací boje se na závěrečném cvičení dařily a i přes určité potíže bychom je mohli klasifikovat jako dobré. Velitelé byly schopni reagovat na obtížné a často se měnící situace v simulovaných bojích, štáby vojsk fungovaly efektivně a dokázaly rozkazy rozpracovávat, zároveň zabezpečit i jejich realizaci u podřízených. Závěrečná vojenská

cvičení nevyústila do skutečného válečného střetnutí, na které byla připravovaná. Navzdory tomu ale lze hodnotit bojovou pohotovost vojáků. Realizace konkrétních bojových úkolů pro zajištění obranyschopnosti státu se ve výsledku fakticky odehrávala proti skutečnému nepříteli. Poznatky z mimořádných opatření v květnu 1938 a mobilizace v září 1938 ukazují československou armádu jako moderní a disciplinovanou sílu, která byla připravena k plnění rozkazů. Ten nejhlavnější byl v probíhajícím podzimu 1938 uposlechnut. Tím branná moc republiky československé předvedla celému světu svoji profesionalitu, stáhla se za odstoupené pohraniční pásmo Sudet. Není ale pravdou, že by tak bylo bez předchozích ostrých střetů s jednotkami sudetoněmeckých povstalců i boj s jejich německými posilami z druhé strany hranic. Armáda také velice tvrdě hájila suverenitu při střetech s polskými diverzními skupinami a maďarskou armádou. Nutno podotknout, že s velice kladnými výsledky. Takovýto vývoj událostí by se pravděpodobně velice těžko odehrál s absencí závěrečných vojenských cvičení. V neposlední řadě odcházeli vojáci, podle vzoru legionářů, do Polska, Rumunska či Jugoslávie, aby dále bojovali proti společnému nepříteli, který násilně obsadil jejich zem. Neváhali obětovat vlastní život a nejen hodnocení československých letců bylo v konečném výsledku všeobecně na velké výši.

Komparace čs. závěrečných vojenských cvičení s německými, maďarskými a rakouskými manévry roku 1935

Německá závěrečná vojenská cvičení r. 1935 byla uskutečňována v první polovině září a uzavírala tak vojenský výcvikový rok. Jednalo se především o provedení v rámci divize, výjimku tvořily pouze manévry armádních sborů VI. a IX. Závěrečná cvičení byla většinou dopodrobna připravena, čímž se velitelé málokdy dostali do nečekané situace s nutností rychlých rozhodnutí a tímto aspektem měly zcela opačný charakter od manévrů československých. Hlavní pozornost se kladla v součinnosti zbraní s novými motorizovanými složkami.³²⁴ Toto hledisko bylo shodné se třetí manévrovací částí v severozápadních Čechách. Důležitý význam spočíval také v propagaci armády, prezentaci vzrůstající úrovně výcviku a nové výzbroje. Stejně tendence byly patrné samozřejmě i na československé straně. Do značné míry vysoce motorizované manévry ve Vestfálsku, provedené VI. sborem, se nesly ve znamení ústupu a útoku za podpory tanků a zamlžování terénu.³²⁵ Účastnil se jich např. i britský generál J. F. C. Fuller³²⁶, který je popisoval slovy: „*Cvičení bylo velkou národní*

³²⁴ VÚA-VHA, fond VKPR, 1936. Č. j. 242. Dův., kar. 238, s. 1.

³²⁵ Tamtéž, s. 2.

³²⁶ Tehdejší propagátor motomechanizovaných jednotek a současně průkopník myšlenky útoků silných tankových svazů, v německém pojetí přepracované do teorie tzv. Bleskové války.

*demonstrací nezdolné vůle celého národa znovu získati dřívější nadvládu. ... Armáda ... musí se však ještě mnoho učit, ... jak kombinovati nové mechanizované zbraně, tanky a protitanková děla, aby se tato děla stala základnou pro akci tanků a nikoli pouhým doprovodem zastaralé pěchoty.*³²⁷ Manévry v podobně značném motorizovaném pojetí pořádala ale tuzemská branná moc až o dva roky později v roce 1937; nicméně, použití prostředků útočné vozby mělo stejně problematický ráz i v domácím pojetí.

Německo usilovalo o zdokonalení výcviku nově zaváděných bojových prostředků³²⁸ ve všeobecně zvýšeném tempu; neméně intenzivně postupovala motorizace vojenských jednotek či kombinace dopravy motorové se železniční. Největší progrese spočívala ale v oblasti výcviku pěchoty. Ten byl zintenzivněn měsíčním pobytem pěšího pluku ve výcvikovém táboře, pro divizi se jednalo o dobu dvou týdnů. Nicméně, kvůli nedostatečnému stavu důstojnictva zastávala vyšší funkce značná část mladých důstojníků, přičemž ale velitelské sbory nebyly na dostatečné výši a podle oficiálního závěru čs. hlavního štábu bylo Německo v problematice manévrů přibližně na úrovni čs. vojska ze dvacátých let.³²⁹

Manévry maďarské armády v roce 1935 se odehrály ve 4 skupinách; podílelo se na nich dohromady 7 smíšených brigád, 2 hraničářské pluky, 1 rychlá divize³³⁰, útočná vozba a letectvo. Uvedené jednotky vykonávaly mimo své posádky polní cvičení již 5 dní před a 5 dní po závěrečných manévrech.³³¹ Poznatky z druhé části cvičení vypovídaly o všeobecné decentralizaci prostředků, místy až téměř v extrémní míře. Velení vyšších jednotek bylo tedy poměrně povrchní; bojové akce se odehrávaly v samostatných skupinách a často se používal obchvatný manévr, který vedl pouze ke tříštění sil. Navzdory slabému taktickému výcviku malých jednotek bylo ale vystoupení vojska disciplinované v plně ofenzivním duchu.³³²

Třetí a nejsilnější³³³ manévrovací část se odehrála v 50 km prostoru severozápadně od Budapešti. Námětem se stala obrana proti předpokládanému vpádu čs. vojska přes Dunaj. Zatímco cyklistický prapor úspěšně poutal hlavní útočné seskupení postupující od Komárna, rychlá divize nejprve porazila slabší ofenzivní ostřihomskou část, aby následně provedla obrat o 160° a zničila i skupinu komárenskou. Zdařilý manévr rychlé divize upoutal značnou pozornost a získal značný úspěch. Maďarské branná moc se i díky tomu jevila jako velmi

³²⁷ VÚA-VHA, fond VKPR, 1936. Č. j. 242. Dův., kar. 238, s. 3.

³²⁸ Především útočná vozba a letectvo.

³²⁹ VÚA-VHA, fond VKPR, 1936. Č. j. 242. Dův., kar. 238, s. 5-7.

³³⁰ Sestávala přibližně ze 4 pluků husarů, 4 cyklistických praporů a 4 jízdních dělostřeleckých baterií.

³³¹ VÚA-VHA, fond VKPR, 1936. Č. j. 242. Dův., kar. 238, s. 7.

³³² Tamtéž, s. 8.

³³³ Tvořena 2 smíšenými brigádami a rychlou divizí.

ukázněná armáda, používající moderní postupy.³³⁴ V porovnání s československou armádou ale zdatně ztrácela; bylo to zapříčiněno již zmíněnými častými a velkými decentralizační jevy u cvičících jednotek či všeobecně slabému taktickému výcviku. Maďarské manévry r. 1935 byly delší i částečně rozlehlejší a opět se odlišovaly použitím rychlé divize, která v domácích poměrech ještě dva roky „čekala“ na své první velké výcvikové přezkoušení.

Rakouská závěrečná vojenská cvičení roku 1935 se uskutečnila ve dvou částech. První manévrovací skupina se odehrála 30. až 31. srpna formou cvičení motorizované brigády, druhá část jako přezkoušení vyšších jednotek³³⁵ od 4. do 6. září. V obou případech bylo účelem: zkoumání pohybu motorizované brigády po obtížně sjízdných alpských komunikacích a provádění ústupového boje vyšších jednotek všeho druhu v zalesněné krajině. Zjištěné poznatky dokazovaly nedostatky zajištění a průzkumu u motorizovaných brigád, v případě pěchoty se ale potvrdila dobrá výzbroj a také především vysoký stupeň výcviku.³³⁶ Dělostřelectvo zčásti zaostávalo v přímé podpoře pěchoty, jezdeckvo plnilo hlavně obranné úkoly v pasivních úsecích a letectvo uskutečňovalo vlivem nedostatečných stavů jen dílčí zásahy.

Rakouská branná moc se po provedení reorganizace zařadila mezi moderně organizované a vyzbrojené armády, oproti československé armádě se lišila např. používáním hojně rozšířených strojních pistolí³³⁷ pro boj z blízka. V dalším srovnání byla rozdílná tím, že se zabývala výhradně problémem motorizace vojska, přičemž uskutečněné manévry měly podhalit možnosti zvýšení rychlosti jednotlivých armádních složek za účelem získání relativní převahy před potencionálně silnějším nepřítelem.³³⁸ Navzdory probíhající motorizaci v tuzemském prostředí se tento fenomén neuskutečňoval v podobné intenzivní míře jako v Rakousku, nepochybně i vlivem prosazování zájmů agrární strany v sekci ministerstva národní obrany³³⁹.

³³⁴ VÚA-VHA, fond VKPR, 1936. Č. j. 242. Dův., kar. 238, s. 9.

³³⁵ Jednalo se o motorizovanou brigádu, pěší brigádu i divizi.

³³⁶ VÚA-VHA, fond VKPR, 1936. Č. j. 242. Dův., kar. 238, s. 10.

³³⁷ Dobový termín pro samopaly, v domácím pojetí se jednalo o výraz kulometná pistole vz. 38. Tento samopal byl vojenskou správou schválen k sériové výrobě až 20. září 1938. ŠÁDA, Miroslav. *Československé ruční palné zbraně a kulometry*. Praha: Naše vojsko 2004, s. 47.

³³⁸ VÚA-VHA, fond VKPR, 1936. Č. j. 242. Dův., kar. 238, s. 11.

³³⁹ Ve třicátých letech stáli v čele ministerstva národní obrany agrární ministři Karel Viškovský, Bohumír Bradáč a František Machník.

Bojová příprava československého vojska a štábů na manévrech byla hojně reflektovaná v tištěných tuzemských mediích. Jednalo se formy taktických zpráv o posunu cvičících divizí v dosažených či ztracených liniích a čár, až po hodnocení geografického krajinného rázu manévrovacího území a především stavu vojska samotného. Kromě negativních reakcí deníku komunistické strany *Rudé právo* z roku 1934 pojednával tisk provládní i opoziční o manévrech ve formách minimálně neutrálních. Přítomnost jednotek v oblastech provedení závěrečných vojenských cvičení byla civilním sektorem přijímána spíše pozitivně. Manévry byly se zájmem sledovány pro nevšední zážitek, ať se jednalo o pěchotu, jednotky útočné vozby či letectva; zároveň obyvatelstvo vycházelo vojsku vstříc a snažilo se býti nápomocné. Nebylo tomu jinak ani v pohraničních oblastech německých či maďarských a ještě i v roce 1937 nenastaly výraznější nesnáze s mužstvem z řad československých Němců³⁴⁰.

Československá armáda si způsobem, jakým realizovala závěrečné vojenské cvičení, dokázala vydobýt respekt a uznání, ať se jednalo o spojenecké země malodohodové nebo Francii či Sovětský svaz. To se odráželo v reflexi a zhodnocení vojenských delegací či civilních návštěv a dozajista to mělo příznivý vliv pro otázky exportu zbraňových systémů. Samozřejmě, byly ve své době na světové úrovni, ale to samé se dá říci i československé armádní bojové přípravě, která měla také povinnost tyto systémy přezkoušet. Na druhé straně manévry nepozbývaly vážnosti od států a armád nepřátelského ražení. Nemalý zlomek německých generálů odrazil Hitlera od útočných akcí proti Československu z důvodu pohotovosti, materiálního zabezpečení a úspěšně provedené mobilizaci. Hodnocení takových úvah ale již není účelem této práce. Německou okupací a změnami po osvobození od roku 1945 se již začínalo další a odlišné období českých vojenských dějin.

³⁴⁰ Martin Zückert ve své vynikající studii „*Zwischen Nationsidee und staatlicher Realität. Die tschechoslowakische Armee und ihre Nationalitätenpolitik 1918-1938*“ hodnotí národnostní problematiku v čs. armádě: „*Vojenská služba v československé armádě sváděla mladé muže různých národností dohromady tak jako v málokteré jiné oblasti. Soužití ve vojenských podmínkách bylo takřka bezproblémové. Volný čas však vojáci-v neposlední řadě zřejmě i kvůli dorozumívacím potížím-trávili spíše odděleně než společně. ... Navzdory vnitropolitickému napětí a ohrožení z vnějšku mělo vedení armády své polyetnický složené jednotky pod kontrolou i ve třicátých letech.*“ ZÜCKERT, Martin. *Zwischen Nationsidee und staatlicher Realität. Die tschechoslowakische Armee und ihre Nationalitätenpolitik 1918-1938*. München: Oldenbourg 2006, s. 351.

ARCHIVNÍ PRAMENY

Vojenský ústřední archiv-Vojenský historický archiv

Fond kvalifikačních listin-Karel Janoušek

Fond MNO, Hlavní štáb 1929

Fond MNO, Hlavní štáb 1933

Fond MNO, Hlavní štáb 1934

Fond MNO, Hlavní štáb 1935

Fond MNO, Hlavní štáb 1936

Fond MNO, Hlavní štáb 1937

Fond VKPR, 1934

Fond VKPR, 1936

Masarykův ústav a Archiv AV ČR

Fond Beneš Edvard, 1937

POUŽITÁ LITERATURA

- ARON, Lubomír. *Československé opevnění 1935-1938*. Dvůr Králové nad Labem: Fortprint; Náchod: Okresní muzeum 1998.
- BEEVOR, Antony. *Španělská občanská válka*. Praha; Plzeň: Beta-Dobrovský; Ševčík 2004.
- BLÁHA, Silvestr a Rudolf MEDEK. *Dvacet let československé armády v osvobozeném státě*. Praha: Svaz čs. důstojnictva 1938.
- BOROVAN, Václav. *Historie československého letectva 1914-1945*. Praha: Knižní klub ve spolupráci s nakladatelstvím Cento 1998.
- CÍLEK, Roman. *Každý, kdo unese oštěp...* Praha: Epoque 2009.
- ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Mnichovská dohoda 1938*. Šenov u Ostravy: Tilia 1999.
- ECHEGARAY, Vicente. *Válka o Chaco*. Praha: Ceskycestovatel.cz, 2011.
- FIDLER, Jiří. *Na čele armády. Náčelníci hlavního štábu branné moci 1919-1939*. Praha: Naše vojsko 2005.
- FIDLER, Jiří. *Na zrazeném nebi. Encyklopedie československého vojenského letectva za branné pohotovosti státu na podzim 1938*. Praha: Libri 2015.
- FIDLER, Jiří a Václav SLUKA. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*. Praha 2006.
- FIEDLER, Jiří. *Generálové legionáři*. Brno: Books 1999.
- FRANCEV, Vladimír a Charles K. KLIMENT. *Československá obrněná vozidla 1918 – 1948*. Praha: Ares, Naše vojsko 2004.
- FUČÍK, Josef. *Generál Alois Podhajský*, Praha, Litomyšl: Paseka 2009.
- GAREJEV, Machmut Achmětovič. *Taktická cvičení a manévry*. Moskva: Vojenizdat 1977.
- HAMÁK, Bedřich a Ivo VONDROVSKÝ. *Mobilizovaná československá armáda 1938*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint 2010.
- CHLUMSKÝ, Josef. *Vojenské rozhledy: Pěchotní rozhledy. Úvaha o pěchotě*. 1934, IV.(2).
- JOHN, Miloslav. *Čs. letectvo v roce 1938*. Beroun: Baroko a Fox 1996.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny Československa*. Praha: Dokořán 2008.
- KÁRNÍK, Z. *České země v éře první republiky: díl druhý*. Praha: Libri 2002.
- KÁRNÍK, Z. *České země v éře první republiky: díl třetí*. Praha: Libri 2003.
- KLIMEK, Antonín a Eduard KUBŮ. *Československá zahraniční politika 1918-1938*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku 1995.

- KOLDINSKÁ, Marie a Ivan ŠEDIVÝ. *Válka a armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Československá armáda v letech 1918 – 1938*. Praha: Federální ministerstvo obrany, 1991.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Pod císařským praporem, historie habsburské armády 1526-1918*. Praha: Elka Press 2003.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Vojenské dějiny Československa, III. díl*. Praha: Naše Vojsko 1987.
- KOSTRBA-SKALICKÝ, Oswald. Bewaffnete Ohnmacht : Die Tschechoslowakische Armee 1918-1938. In: BOSL, Karl. *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat: Vorträge der Tagungen des Collegium Carolinum in Bad Wiessee vom 24. bis 27. November 1977 und vom 20. bis 23. April 1978*. München, Wien: R. Oldenbourg Verlag, 1979.
- KVAČEK, Robert. *Nad Evropou zataženo*. Praha: Svoboda 1966.
- LÁŠEK, Radan. *Československá generalita*. Praha: Radan Lášek-Codyprint 2013.
- LÁŠEK, R. *Jednotka určení SOS*. Praha: Codyprint 2006.
- LÁŠEK, R. *Opevnění z let 1936-1938 v Krkonoších*. Praha: Codyprint 2001.
- LÁŠEK, R. *Velitelé praporů SOS*. Praha: Codyprint 2009.
- MARŠÁLEK, Zdenko. Pan prezident jede na manévry. *Dějiny a současnost*. 2006, XXVIII.(12)
- MARŠÁLEK, Z. Rychlé svazky na závěrečném cvičení čs. armády v roce 1937. *Historie a vojenství 1/2002*. Praha 2002.
- NOVOTNÝ, Josef. *Causa Dohihara*. Plzeň: Laser 1994.
- NOVOTNÝ, Karel. Několik poznatků ze cvičení a manévru v československé armádě z let 1930-1938. *Historie a vojenství 6-7/1968*. Praha 1968.
- PEJČOCH, Ivo. *Československá těžká vojenská technika: Vývoj, výroba, nasazení a export československých tanků, obrněných automobilů a pásových dělostřeleckých tahačů 1918-1956*. Praha, 2009. Disertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Doc. PhDr. Jana Čechurová Ph.D.
- RÁBOŇ, Martin, Tomáš SVOBODA a kolektiv. *Československá zed'*. Dvůr Králové nad Labem: FORTPrint 1993.
- RÁBOŇ, M., Oldřich GREGAR a Bohuslav KACHLÍK. *Val na obranu republiky: Československé opevnění z let 1935-1938 na Králicku*. Brno: Spolek přátel československého opevnění, 2005.
- RAJLICH, Jiří. *Vzduch je naše moře*. Praha: Naše vojsko 2002.

- SHIRER, William L. *The Collapse of The Third Republic*. New York: Simon and Schuster 1969.
- SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách. Německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Praha: Pragma 2002.
- SLÁDEK, Zdeněk. *Malá dohoda 1919-1938*. Praha: Karolinum 2000.
- STEHLÍK, Eduard. *Srdce armády*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky 2006.
- STEHLÍK, E., Karel ČERNÝ a Radim CHRÁST. *Legionáři s lipovou ratolestí II. Žďár nad Sázavou: Průžová Jitka-TVÁŘE 2015*.
- STRAKA, Karel. *Francie a Československo 1914-1945. Léta nadějí, zkázy a bojů na společných frontách*. Praha: Vojenský historický ústav 2007.
- STRAKA, K. *Historie československé armády 3: československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky 2007.
- STRAKA, K. *S cílem jednotného usměrnění sil: Činnost vlády a Nejvyšší rady obrany státu v letech 1932-1938*. Praha, 2007. Disertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Vedoucí práce PhDr. Jan Gebhart, CSc.
- STRAKA, K. *Souvislosti vědy a výzkumu s obranou Československé republiky-Vojenský ústav vědecký v letech 1936–1938*. Praha: Ministerstvo obrany ČR-AVIS 2006.
- STRAKA, K. *Vojáci, politici a diplomaté. Československá vojenská delegace na jednáních Mezinárodního výboru v Berlíně a odstoupení českého pohraničí v říjnu 1938*. Praha: Ministerstvo obrany ČR-AVIS 2008.
- ŠÁDA, Miroslav. *Československé ruční palné zbraně a kulometry*. Praha: Naše vojsko 2004.
- ŠNAJDR, Jaroslav. *Události v československé armádě v roce 1938: Sborník dokumentů a úvah, názorů a článků publikovaných v odborných časopisech a internetových serverech*. Praha 2012.
- ŠRÁMEK, Pavel. *Československá armáda v roce 1938*. Brno-Náchod: Společnost přátel čs. opevnění 1996.
- ŠRÁMEK, P. Personální změny ve velení československé armády v roce 1933. In: *O dějinách a politice*. Ústí nad Labem: Albis International 2001.
- ŠRÁMEK, P. *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939*. Praha: Mladá fronta 2008.
- TOMÁŠEK, Dušan a R. KVAČEK. *Generál šel na smrt. Životní příběh Aloise Eliáše*. Praha: Epoque 2007.

VALENTA, Radek. *Československé tanky Škoda Lt. vz. 35, Praga Lt. vz. 38*. Praha, 2011. Proseminární práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Prof. PhDr. Drahomír Jančík, CSc.

VÁŠEK, Richard. *Prezident Beneš v letech 1935-1938*. Praha: Masarykův Ústav a Archiv AV ČR 2008.

Vlastivědný sborník okresu rakovnického s Křivoklátskem a kralovického s Manětínkem, Kralovice 1935, č. 2, r. 6.

ZIEMKE, Earl F. *The Red Army 1918-1941*. London and New York: Taylor & Francis e-Library 2004.

ZORACH, Jonatan. *The Czechoslovak army, 1918-1938*. Columbia University 1975.

ZÜCKERT, Martin. *Zwischen Nationsidee und staatlicher Realität. Die tschechoslowakische Armee und ihre Nationalitätenpolitik 1918-1938*. München: Oldenbourg 2006.

POUŽITÁ PERIODIKA A INTERNETOVÉ ZDROJE

<https://kramerus.army.cz>

Československý legionář. 1922, VI.

Československý legionář. 1934, XVI.

Československý legionář. 1935, XVII.

Československý legionář. 1936, XVIII.

Československý legionář. 1937, XIX.

Československý legionář. 1938, XX.

Národní knihovna, Praha

České Slovo, Praha, r. XXVII.

České Slovo, Praha, r. XXVIII.

České Slovo, Praha, r. XXIX .

Deník A-Zet, Praha 1935.

Deník A-Zet, Praha 1936.

Fašistické listy, Praha, r. V.

Národní garda 1935.

Reichenberger Zeitung, Liberec, r. 75.

Reichenberger Zeitung, Liberec, r. 76.

Slovák, Bratislava, r. XVII.

Slovák, Bratislava, r. XVIII.

Slovák, Bratislava, r. XIX.

Večerní České Slovo, Praha, r. XXIX.

Večerní České Slovo, Praha, r. XXVIII.

Venkov, Praha, r. XXIX.

Venkov, Praha, r. XXX.

Archiv hlavního města Prahy

Die Zeit, Praha 1936.

Die Zeit, Praha 1937.

Rudé právo, Praha 1934.

Rudé právo, Praha 1935.

Rudé právo, Praha 1936.

Rudé právo, Praha 1937.

Internetové zdroje

<http://armada.vojenstvi.cz/>

<http://obecvelka.cz>

<http://vanourek.mohelnice.net/>

<http://www.csfd.cz>

<http://www.olesna.cz>

<http://toulky.vojenstvi.cz>

<http://www.vhu.cz>

<http://www.vtusp.cz/>

www.hornosin.cz

SEZNAM PŘÍLOH

1. Situace I. a II. armády po přesunu vykonaném v noci z 18. na 19. srpna 1935.

Zdroj: VÚA-VHA, fond MNO, 1935, č.j. 488 Dův., kar. 136, příloha č. 1.

2. Situace stran 19. srpna ráno.

Zdroj: VÚA-VHA, fond MNO, 1935, č.j. 488 Dův., kar. 136, příloha č. 2.

3. Situace stran 19. srpna večer.

Zdroj: VÚA-VHA, fond MNO, 1935, č.j. 488 Dův., kar. 136, příloha č. 4.

4. Situace stran 20. srpna v 18. hod.

Zdroj: VÚA-VHA, fond MNO, 1935, č.j. 488 Dův., kar. 136, příloha č. 7.

5. Situace stran 21. srpna ráno.

Zdroj: VÚA-VHA, fond MNO, 1935, č.j. 488 Dův., kar. 136, příloha č. 8.

6. Situace stran 21. srpna večer.

Zdroj: VÚA-VHA, fond MNO, 1935, č.j. 488 Dův., kar. 136, příloha č. 10.

7. Situace stran 22. srpna ráno.

Zdroj: VÚA-VHA, fond MNO, 1935, č.j. 488 Dův., kar. 136, příloha č. 11.

8. Situace stran 22. srpna v 9:00.

Zdroj: VÚA-VHA, fond MNO, 1935, č.j. 488 Dův., kar. 136, příloha č. 12.

9. Situace 1. a 2. armády dne 21. srpna večer.

Zdroj: VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 6672 Taj., kar. 481. (Stejně u přílohy 10, 11 a 12).

10. Situace 1. a 2. armády dne 22. srpna večer.

11. Situace 1. a 2. armády dne 23. srpna večer

12. Konečná situace 1. a 2. armády dne 24. srpna v 10. hod.

13. Připravená ničení a přehrady proti 2 Rychlé divizi modrých.

Zdroj: VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 59090 Taj., kar. 194, příloha č. 3.

14. Základní situace 2. a 3. RD dne 16. srpna ve 14 hod.

Zdroj: VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 59090 Taj., kar. 194, příloha č. 1.

15. Situace 2. a 3. RD dne 17. srpna v 10:00

Zdroj: VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 59090 Taj., kar. 194, příloha č. 4.

16. Situace 2. a 3. RD dne 17. srpna ve 20 hod.

Zdroj: VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 59090 Taj., kar. 194, příloha č. 6.

17. Situace 2. a 3. RD dne 18. srpna po 19. hod.

Zdroj: VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 59090 Taj., kar. 194, příloha č. 10.

18. Situace 2. a 3. RD dne 19. srpna v 6 hod.

Zdroj: VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 59090 Taj., kar. 194, příloha č. 11.

19. Situace 2. a 3. RD dne 19. srpna v 08:45 hod.

Zdroj: VÚA-VHA, fond MNO, 1937, č.j. 59090 Taj., kar. 194, příloha č. 12.

20. Organizace rozhodčí služby.

Zdroj: VÚA-VHA, fond VKPR, 1936, č.j. 484 Dův., kar. 140, s. 3.

21. Tabulka pro rozhodčí službu k určování ztrát.

Zdroj: VÚA-VHA, fond VKPR, 1936, č.j. 484 Dův., kar. 140, s. 19.

22. Manévry 1934 na Českomoravské vrchovině, francouzský generál Gamelin.

Zdroj: <http://www.vhu.cz/dilema-z-metropole-nad-seinou-cs-otazka-ve-francouzskem-stalem-vyboru-narodni-obrany-z-roku-1938/>

23. Manévry 1935.

Zdroj: <http://www.vhu.cz/exhibit/ze-zaverecneho-cviceni-v-roce-1935/>

24. Manévry 1935. III. část, Severozápadní Čechy.

Zdroj: ŠRÁMEK, Pavel. *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939*. Praha 2008, s. 62, 68.

25. Závěrečné vojenské cvičení 1936, česká část.

Zdroj: Fotoarchiv VÚA-VHA, Praha-Ruzyně.

26. Edvard Beneš na manévrech 1936.

Zdroj: <http://www.vhu.cz/1936-%E2%80%92-rok-strategickych-rozhodnuti/>

27. Rumunský král Carol II.(vlevo) spolu se svým synem, korunním princem Mihailem (uprostřed) a generálem Sergejem Vojcechovským (vpravo) na manévrech 1937.

Zdroj: MÚA AV ČR, fond EB, sign. 592/35.

28. Závěrečné vojenské cvičení 1937, III. část v jižních Čechách.

Zdroj: KOLEKTIV AUTORŮ. *Vojenské dějiny Československa, III. díl*. Praha: Naše Vojsko, 1987, s. 392.